HİLÂLÎ DÎVÂNI

(METİN - ÇEVİRİ - TAHLİL)

Ömer Faruk GÜNDOĞDU

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİŞEHİR
2018

ÖZET

HİLÂLÎ DÎVÂNI (METİN- ÇEVİRİ- TAHLİL)

GÜNDOĞDU, Ömer Faruk
Yüksek Lisans-2018
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU

Hilâlî Dîvânı (Metin- Çeviri- Tahlil) adlı bu çalışmada, hakkında daha önce çalışma yapılmamış Halvetî tarikatına mensup Giritli Hilâlî'nin eseri incelenmiştir. 19. yüzyıl şairi olduğu ve o dönem Osmanlı toprakları içinde yer alan Girit adasında yaşadığı dîvân içerisinde yer alan şiirlerdeki tarihlerden anlaşılan şairin dîvânı titizlikle incelenerek eserin transkripsiyonlu metni ortaya konulmuştur. Şairin hayatına ve sanatına dair tezkîre ve şiir mecmualarında hiçbir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte aynı mahlası kullanan şairlerin dîvânları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Fakat bizim üzerinde çalıştığımız Hilâlî Dîvânı bunların hepsinden farklı bir eserdir. Şairin Halvetî tarikatına mensup olduğu ve dinî terimleri sıkça kullandığı görülmüştür. Bunun yanında şairin hayal dünyasını tespit etmek amacıyla eser baştan sona dikkatle incelenerek tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîvan Edebiyatı, Hilâlî, Halvetî , şâir, şiir, tahlil.

ABSTRACT

HİLÂLÎ DÎVÂNI

(TEXT- TRANSLATION- ANALYSIS)

GÜNDOĞDU, Ömer Faruk

Post Graduate - 2018

Department of Turkish Language and Literature
Classical Turkish Literature Field

Supervising: Dr. Lecturer Tuba ONAT ÇAKIROĞLU

Hilâlî Dîvânı (text- translation – analysis) named, in this study, the work of Cetan Hilâlî belonging to the Halvetî sect, which had not been studied before, has been examined. It is understood from the dates in the poems in Dîvân that he was the 19th century poet and lived in Crete of the Ottoman lands at the time and the transcriptional text of the work was revealed carefully by examining the poet's divan. There is no information about the poet's life and art on the collection of biographies and poetry corpus.

However studies has been done on the divans of the poets who use the same pen name. But the Hilâlî Dîvân that we work on is a different work than all of them. It is seen that the poet belongs to the Halvetî sect and uses religious terms frequently. Besides in order to determine the imiginary world of the poet, the work has been carefully analyzed by examining from the beginning to the end.

Key Words: Divan Literature, Hilâlî, Halvetî, poet, poetry, analysis.

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
ÖNSÖZ xiv
KISALTMALAR xv

GİRİŞ

HİLÂLÎ'NİN HAYATI ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Hayatı 1
2. Edebî Kişiliği 2
3. Muhteva Özellikleri 2
4. Nazım Şekli ve Vezin 7

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLÂLÎ DÎVÂNI'NIN TAHLÎLİ

A. DİN VE TASAVVUF 9
1. DİN 9
1. 1. Allah 9
1. 2. Sûre , Ayet , Hadîs ve Dualar 11
1. 3. Peygamberler 12
1. 3. 1. Hz. Âdem (ile Havva) 12
1. 3. 2. Hz. Nûh 14
1. 3. 3. Hz. İbrahim 14
1. 3. 4. Hz. Mûsâ 15
1. 3. 5. Hz. Îsâ 16
1. 3. 6. Hz. Yâkûb 16
1. 3. 7. Hz. Yûsuf 17

1. 3. 8. Hz. Süleymân 17

1. 3. 9. Hz. Muhammed 17

1. 4. Ehl – i Beyt (Âl – i Abâ) 22

1. 5. Dört Halife (Çâr Yâr – ı Güzîn) 23

1. 6. Sahâbe –i Kiram 28

1. 6. 1. Selmân (Selmân – ı Fârisî) 28

1. 7. On İki İmam 29

1. 7. 1. Hz. Ali (r.a.) 29

1. 7. 2. Hz. Hasan 30

1. 7. 3. Hz. Hüseyin 30

1. 7. 4. Zeyn'el' Abidin 30

1. 7. 5. Muhammed Bâkır 31

1. 7. 6. Câfer – i Sâdık 31

1. 7. 7. Mûsâ – yı Kâzım 31

1. 7. 8. Ali Mûsâ Rızâ 31

1. 7. 9. Muhammed Tâki 32

1. 7. 10. Ali Nakî 32

1. 7. 11. Hasan el- Askerî 32

1. 7. 12. Muhammed Mehdi 32

1. 8. Cennet 33

1. 8. 1. Cennet'ül Mevâ 33

1. 8. 2. Bağ – ı Cennet 33

1. 8. 3. Kevser Irmağı 34

1. 8. 4. Tûba 34

1. 8. 5. Rıdvân 34

1. 9. Cehennem 35

1. 9. 1. Günâh 35

1. 9. 2. Dûzah 35

1. 9. 3. Şeytân 35

1. 9. 4. İblîs 36

1. 10. Kıyâmet 36

1. 11. Dinî Geceler 36

1. 12. Hac İle İlgili Mefhumlar 37

1. 13. Nefis (Nefs) , Nefs- i Emmâre 38

1. 14. Tevhîd 38

1. 15. Îmân 39

1. 16. Tevekkül 39

1. 17. Câmi 39

(Cemaat, imam, müezzin hatib , minber, kürsî, şadırvan , abdest, külliye, bina)

1. 18. Namaz 40

1. 19. Nûr, Ziyâ, Nûr – ı Mahz 41

1. 20. Sırât 41

2. TASAVVUF 42

2. 1. Tarîkat , Halvet, Halvetî , Halvetiyye 42

2. 1. 1. Tarikat Uluları (Hasan Basrî , Habibül Acemî , 43

Dâvûd – i Tayî, Marûf-i Kerhî,Sırrı el- Sekâtî, Cüneydî Bağdâdî)

2. 2. Sır, Esrar, Sırr – ı Hak 45

2. 3. Kemâl Ehli, Kemâlat 46

2. 4. Ehl – i Hâl, Erbâb- ı Hâl 46

2. 5. Rızâ, Rızâ – yı Hak 47

2. 6. İlâhi Aşk (Aşk- ı Kadim, Aşk- ı Ezel, Âşık- Maşûk) 47

2. 7. Evliyâlar, Dervişler, Tarikat Ululları, Mutasavvıflar 47

(Yûnus Emre, Nesîmî, Üftade Hazretleri, Eşrefoğlu Rûmî,

Erzurumlu İbrahim Hakkı, Niyazî – i Mısrî, Aziz Mahmud Hidayî,

Sezayi – i Gülşenî)

2. 8. Kırklar, Yediler, Üçler 49

2. 9. İstiğnâ 50

2. 10. Güzel Huy, Sıfât ve Hasletler 50

2. 10. 1. Sabûr 50

2. 10. 2. Sahî, Sehâvet 50

2. 10. 3. Şecâat 51

2. 10. 4. Vefâ, Kân – ı Vefâ 51

2. 10. 5. Mürüvvet 51

2. 10. 6. Hidâyet 51

2. 10. 7. Metânet 51

2. 10. 8. İnkıyâd 52

2. 10. 9. Lâubali 52

2. 11. Kötü Huy, Sıfât ve Hasletler 52

2. 11. 1. Şirk 52

2. 11. 2. Hasûd 52

2. 11. 3. Mu'ârız 52

2. 11. 4. Münkir, Münafık 53

2. 11. 5. Zerk, Riyâ 53

2. 11. 6. Gıybet 53

2. 11. 7. Gıll u gış 53

2. 11. 8. Sâlûs 53

2. 11. 9. Kibr ü kin 53

2. 11. 10. Kizb 54

2. 11. 11. Laklakiyyat 54

2. 12. Gayb 54

2. 13. Hân – kâh 54

2. 14. Dergâh 54

2. 15. Fenâ f'illah 55

2. 16. Tesellî 55

2. 17. Tecellî 55

2. 18. Erenler 55

2. 19. Hayât, Memât 56

2. 20. Dünyâ, Ukbâ 56

2. 21. Remz, Rumûz 56

2. 22. Pîr, Pîrân 57

2. 23. Sâlik, Sülûk 57

2. 24. Zât, Zâtullah 57

2. 25. Zâhir ü bâtın 57

2. 26. Hakîkat 58

2. 27. Post 58

2. 28. Dem 58

2. 29. Gönül 59

2. 30. Melâmiyyun 59

2. 31. Bürhân 59

2. 32. Cilve 60

2. 33.Ağyar 60

2. 34. Adu, Adüvv 60

2. 35. Alem- i Hayret 60

B. TOPLUM ve KÜLTÜR 61

1. Tarihî Şahsiyetler 61

1. 1. Lokman Hekim 61

2. Devlet Adamları 61

2. 1. Abdullah Paşa 61

2. 2. Ferhad Paşa 61

3. Şairler 62

3.1. Fuzûlî 62

3.2. Ruhî Bağdâdî 62

3.3. Kaygusuz Abdal 62

4. Şehirler (Girit, Kandiye, İslambul) 63

5. Deyimler 64

6. Savaş ve Silahla İlgili Mefhumlar 65

7. Diller (Arabî, Farsî, Süryanî) 65

8. Sevgili Kavramı ve Genel Özellikleri 66

8.1. Mecnun 66

8.2. Aşk 66

8.3. Kays 66

8. 4. Ferhad, Şirin 66

8. 5. Mey, Mahbûb 67

9. Güzellik Unsurları 67

10. Div ü Peri 68

11. Müzik Aletleri 68

C. TABİAT ve EŞYA 68

1. Kozmik Âlemle İlgili Unsurlar 68

2. On sekiz bin âlem 69

3. Coğrafî Unsurlar (Nehirler, Dağlar, Denizler) 69

3. 1. Akdeniz 70

4. Nevruz 70

5. Dört Unsur (Anâsır- ı Erba'a) 70

5.1. Ateş (Od) 70

5.2. Su 70

5.3. Hava 71

5.4. Toprak 71

6. Çiçekler, Bitkiler 71

7. Bağ, Bağçe, Bostan 72

8. Hayvanlar 73

8.1. Kuşlar 73

8.2. Dört Ayaklı Hayvanlar 73

9.3. Sürüngenler ve Böcekler 74

9. Değerli Taş, Maden ve Cevherler 74

9. 1. Zümrüd, Yâkut, Cevâhir, Cevher, Elmas 74

9. 2. Lâl, Mercan , Dürr 75

9. 3. Mehekk 75

9. 4. Kibrit – i ahmer 75

9. 5. Rasas 76

10. Zamana Ait Mefhumlar 76

10.1. Evvel, Âhir 76

11.2. Gece , Gündüz 76

11.3. Seher 76

11. Yirmi Dört Saat 76

12. Renkler, Semboller 77

İKİNCİ BÖLÜM:

HİLÂLÎ DÎVANI'NIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ 78

SONUÇ 238

KAYNAKÇA 239

ÖNSÖZ

Osmanlı, dünyanın en önemli coğrafyalarında altı asırdan fazla hüküm sürmüş, yönetimi ve adaletiyle örnek olmuş bir Türk- İslam devletiydi. Kökleri sağlam ulu bir çınar gibi, dalları yıldan yıla gelişmiş, serpilmiş büyük bir cihan devleti haline gelmişti. Üç kıtada toprak sahibi olan devlet her yönden bulunduğu coğrafyalara tesir etmişti.

Osmanlı'yı bir insana benzetecek olursak dışı siyasî ve askerî gücü temsil etmekteydi. Devletin ruhunu ise değerler oluşturmaktaydı. Bu değerlerin en başında da din, ahlâk ve kültürel miras geliyordu. Osmanlı ordusu memleketleri fethederken gönülleri fethetme işi de tarikatlara düşmüştü. Osmanlıda birçok tarikat faaliyet gösteriyordu. Bunlardan biri de Halvetî tarikatıdır. Halvetî tarikatı peygamber efendimizin halvete girmesinden feyz alır. Anadolu'da oldukça yaygın olan Halvetî tarikatı Girit adasının 1669 yılında fethedilmesinden sonra adanın müslümanlaştırılması faaliyetleri kapsamında adada kısa sürede yayılmıştır. Burada birçok tekke açılmış, birçok mürşit yetişmiştir. Eseri üzerinde çalışma yaptığımız Hilâlî de bu mürşitlerden biridir.

Şairimiz Hilâlî hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Bu durum dîvânı üzerine çalışmamızı gerekli kıldı. Eser, Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz FB 290 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bu çalışmamızda, daha önce üzerinde hiç çalışılmamış olan bu farklı Hilâlî Dîvânı'nın transkripsiyonlu çevirisini ve tahlilini yaptık. Çalışmaya başlamadan önce 16. veya 17. yüzyıla ait bir eser olabileceğini düşünmüştük. Fakat eser üzerinde çalışmaya başlayınca dîvânın 19. yüzyıla ait olduğu anlaşıldı. Daha önce Hilâlî mahlasını kullanan şairlere yönelik çalışmalar yapılmıştı. Fakat bizim şairimizin, Hilâlî mahlasını kullanan diğer şairlerden en önemli ve farklı özelliği Anadolu coğrafyasından olmayıp Girit'te yaşaması ve de 19. yüzyıl dîvan şairi olmasıdır. Hilâlî bununla beraber Halvetî tarîkatına gönülden bağlı bir hak aşığıdır. Kaynaklarda kendisiyle ilgili bilgi yoktur. Bu sebeple elimizde bulunan eseri dışında kendisi hakkında bir bilgi alamadık.

Çalışmamızın birinci bölümünde dîvânın tahlili sunulmuştur. İkinci bölümde ise eserin transkripsiyonlu tam çeviri metni yer almaktadır. Yaptığımız çalışmayla bu keşfedilmemiş Hilâlî mahlaslı hak âşığı şairi gün yüzüne çıkarmaya çalıştık. Dîvân edebiyatının artık son demlerini yaşadığı 19. yüzyılın başlarında Girit adasında bir Halvetî şeyhinin kaleminden damlayan hak sözlerini edebiyat dünyasına kazandırmayı kıymete değer bulduk. Klasik Türk edebiyatını büyük bir okyanus olarak kabul edersek bir yudum su da biz ekleyelim istedik.

Türk edebiyatının uzun ömürlü ve en kapsamlı dönemi olan Dîvân Edebiyatının doğru anlaşılıp gelecek kuşaklara doğru sunulması için yaptığımız bu çalışmanın alana ufak da olsa bir katkı sağlayacağını umuyoruz.

Bu çalışmayı ortaya koyma sürecinde büyük bir anlayış ve sabırla desteğini, rehberliğini benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU'na, bana fikirleriyle yardımcı olan yüksek lisans arkadaşlarıma ve kıymetli aileme en kalbî duygularımla teşekkürü bir borç bilirim.

Ömer Faruk GÜNDOĞDU

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale/Adı geçen madde
A.Ü. : Ankara Üniversitesi
Ans. : Ansiklopedi
bkz. : bakınız
böl. : Bölümü
c. : Cilt
ed. : Edebiyat
fak. : Fakülte
haz. : Hazırlayan
Ktp. : Kütüphane/Kitaplık
MEB. : Millî Eğitim Bakanlığı
MK. : Millî Kütüphane
ö. : ölümü
s. : Sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
üni. : Üniversite
vd. : ve diğerleri
vr. : varak
vs. : vesaire
yay. : Yayını
yz. : Yazma

GİRİŞ

HAYATI ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Hayatı

Hilâlî'nin hayatı hakkında elimizde net bir bilgi yoktur. Şairle ilgili elde ettiğimiz kısıtlı bilgiyi de incelediğimiz ve üzerinde çalıştığımız bu eserden öğrendik. Şuarâ tezkirelerinde ya da diğer başka eserlerde adı geçmemektedir. Ayrıca Dr. Orhan Kurtoğlu'nun, Nurî Osman Hanyevî'nin *''Tezkîre – i Şu'arâ – yı Cezîre – i Girid''* adlı tezkiresini temele alarak yazdığı ''Girit Şâirleri'' adlı çalışmasında Hilâlî mahlaslı bir şairden bahsedilmemiştir. Bu eserde Sultan 3. Ahmed devrine kadar özellikle Girid'de yetişen 20 kadar şairin biyografileri ve eserlerinden bahsedilmiştir. Eserde; Salâcızâde Şeyh Mustafa Efendi, El- Hâc Hâfız Abdülhamid Efendi, El- Hâc Mehemmed Efendi- i Taşkendî, Hikmetî Ahmed Efendi, Şeyh Gâlib Efendi, Nâşid Bey, Sâmî Ebubekir Paşa, Mîrî Emin Efendi, Hıfzî İbrâhim Efendi, Nahîfî, Vâcid Efendi, Bedri Ahmed Efendi, Cezbî Ahmed Efendi, Lebîb Efendi, Aziz Ali Efendi, Besîm Efendi, Me'âlî, Kâmî Yahyâ Efendi, Şerif Ağa, Nurî Osman Hanyevî gibi şairlerden ve eserlerinden bahsedilmiştir. Aynı mahlası kullanan diğer şairlerden farklı olarak, incelediğimiz şair 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, Halvetî tarîkatına mensup sofu bir şahsiyettir. Şair, Ege Denizi'nin Akdeniz'e kavuştuğu kavşak noktasında bulunan Girit adasında yaşamıştır. Doğum yerinin de orası olup olmadığı hakkında elimizde net bir bilgi yoktur. Eserinin muhtevası ve işlediği konulara yaklaşım biçimi de ele alındığında onun Girid'de bulunan bir Halvetî tarîkatına mensup, entelektüel seviyesi kabul edilebilir bir düzeyde bir mürşid ya da pîr olduğu söylenebilir. Manzûmelerindeki yoğun dinî – tasavvûfî ögeler de bunun ispatı niteliğindedir. Hilâlî, Allah'ın birliğini, yüceliğini, sıfatlarını anlatan, peygamberi ve ehl-i beyti öven, din büyüklerinden ve onların hikmetlerinden bahseden şiirler kaleme almıştır. Bu da onun gönül ve zihin dünyası hakkında bize ipuçları veriyor. Bu sofu şahsiyetin asıl adı bilinmemektedir. Nerede doğduğu bilinmese de 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında yaşadığı şiirlerinde verdiği tarihlerden anlaşılıyor. 153 nolu manzumesinin 12. beytinde açık tarih vererek Hicri 1196'da (Miladi 1782) Halvetî tarikatından icâzet aldım diyor. Hocasının da Hicri 1204(Miladi 1790) da vefat ettiğinden bahsediyor. Fakat hocasının ismi geçmemektedir. Bununla birlikte eserindeki şiirlerden anladığımız kadarıyla Girid valilikleri yapmış Abdullah Paşa ve Ferhad Paşa dönemlerinde yaşamıştır. Onların yönetimlerinden memnun olduğu elimizdeki şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Hilâlî'nin kaç sene yaşadığı, nerede ve kaç yılında öldüğü bilinmemektedir. Elimizde bulunan sınırlı bilgiler ışığında hayatından bahsetmeye çalıştık. Mesleği ve hakkındaki diğer bilgiler şimdilik bir sır olarak kalmaktadır.

2. Edebî Kişiliği

Hilâlî'nin elimizde bulunan dîvânı dışında başka bir eseri bulunmamaktadır. Edebi kişiliği hakkında değerlendirmeyi ancak bu eser üzerinden yapabiliyoruz. Hilâlî, anlaşıldığı üzere Halvetî tarîkatına mensup bir şahsiyettir. Bu nedenle manzûmeleri de dinî – tasavvûfî eksende oluşmuştur. Eserlerini dinî konularda, hikemî tarzda, öğüt verici bir üslupla kaleme almıştır. Şiirleri teknik açıdan çok başarılı değildir. Aruz kusurlarına sık sık rastgeldik. Dîvanı da mürettep bir dîvan olmaktan oldukça uzaktır. Fakat hakkında yeterince bilgi bulunmaması ve eseri hakkında hiçbir çalışma yapılmaması açısından dikkate değer bir çalışma olduğu kanısındayım.

18. yüzyılın sonu, 19. yüzyılın başlarında yaşamış bu dîvân şairinin şiirlerine bakarak bile, bundan yaklaşık iki yüzyıl önce Osmanlı toprakları içinde yer alan Girit adasının dinî, kültürel ve sosyal olarak ne kadar geliştiğini görebiliyoruz. Bu adada birçok tarîkat tekkesi açılmış, Girit'in müslümanlaşması için önemli hizmetlerde bulunulmuştur.

3. Hilâlî Dîvânı'nın Muhteva Özellikleri

Hilâlî, Dîvân Edebiyatı'nda sıkça kullanılan beşerî sevgiliye duyulan aşk, ayrılığın verdiği acı, içki meclisleri gibi konulardan ziyâde Allah aşkı, peygamber ve ehl-i beyt sevgisi, tarîkat ve din ulularına duyulan hürmet, tarîkat âdâbı, dinin farzları, güzel karakterin gerekleri, kötü huyluların vasıfları gibi daha çok didaktik, dinî – tasavvufî mahiyette bir eser kaleme almıştır.

Hilâlî'nin eserinde birden çok tevhid, naat bulunmaktadır. Bu da onun Allah ve peygamber sevgisinin açık delilleridir. Ayrıca Hz. Ali ve Hz. Ömer için de müstakil manzumeleri vardır. Bunun yanında peygamber torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için de şiirler söylemiştir.

Hilâlî eserinde Hazreti Ali'ye sevgisini sık sık dile getirir. ''**La fetā illā ʿAlī lā seyfe illā züʾlfeḳar''** dizesini beyit sonlarında mükerrer beyit olarak kullanmıştır:

Dīn – i İslāma delīlim ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (050/ 1)

Rehberim ẕātım ṣıfātım şāh ʿAli yyüʾl - Mürteżā

La fetā illā ʿAlī lā seyfe illā züʾlfeḳar [1]

Hem imāmım hem penāhım şāh – ı ḥüsn ḫalḳ –ı rıżā (050/ 2)

Hem bu cān ḳurbandurur şāh – ı ḥüseyn – i kerbelā

La fetā illā ʿAlī lā seyfe illā züʾlfeḳar

[1] Arapça: Zülfikardan başka kılıç, Ali'den başka da yiğit yoktur.

Hilâlî eserinde deyim mahiyetindeki sözlere de sıkça yer vermiştir:

Mezâ ve mâmezâ(Geçen geçti, olan oldu): Şair, verilen beyitte kendisinin Allah yolunda gittiğinden, ilahî aşkı bildiğinden bahseder. Olan oldu, geçen geçti diyerek, boşvermiş bir şekilde yaşamadığını söylüyor.

Hilālī nuṭḳ-ı ḥaḳḳāni ṭutandur maʿrifet kānı (024/ 5)

Kerem itmiş kerem kānı meżā ve māmeżādan gec

Yoluna can kurban: Kültürümüzde, bir kişinin ya da kavramın uğruna canını bile verecek kadar çok sevildiğini belirtmek için ‘*’kurban olmak*’’ deyimi kullanılır. Şair, Allah’a yardım için yalvarıyor. Canını bile feda edecek kadar çok sevdiği Allah’tan başka yardım kapısı olmadığından dem vuruyor.

Ḳıl ʿināyet bu Hilālīye kerem – kānī ḥabīb (034/ 5)

Can ḳurbān yoluna yā rabbi sendendür meded

(Kulağa) mengüş etmek- (Kulağına küpe olmak): İlâhî aşkın sırrına erenlerin, onu gizlemesi gerektiğinden bahseden şair, güzel bir benzetme yapmış. Yoğun bir ışığa uzun süre bakan birinin gözleri nasıl kör olursa Allah nurunun, sırrının açıklanması da insanı kör edebilir. Yani sıradan insanlar bunu kaldıramayabilir. Şair, ‘’Bu sözümü anla, kulağına küpe et ki hakîkat sırrını açığa çıkarıp sırrını ifşa etme.’’ der.

Ḥaḳīḳat sırrını fāş eyleyenler heb ḳalur āʿma (044/ 4)

Bu sözüm añla it mengūş ṣaḳın itme anı iẓhār

Gözü gönlü bir olmak: Hilâlî, sohbetlerinde ilâhî aşkın sırlarından bahseder. Bu sırlara vâkıf olan müritlerine gözleriyle beraber gönüllerini de açmalarını ve bu gizli sırrı zâhir etmemelerini söyler.

Hilālī ḥāl yüzünden heb saña bu ṣoḥbeti söyler (044/ 5)

Gözünle göñlünü bir it ṣaḳın itme anı iẓhār

Yoluna can ve başın feda olması: İslâm dininde ve Türk kültüründe özellikle çok sevilen Allah ve Hz. Peygamber uğruna can vermek kutsal bir görevdir. Allah yolunda çalışırken ya da şavaşırken ölmek bir müslüman için makamların en yücesi olan şehitlik mertebesidir. Şair, verilen beyitte Allah yolunda can ve baş verme arzusundan bahseder.

Ey Hilālī bize tʿalīm eyle ʿaşḳıñ yolunu (060/ 5)

Biz daḫı fedā idelim ḥaḳ yoluna cān u re’s

Boş ağızlık etmek (Boş boğazlık etmek): ‘’Boş boğazlık etmek’’ boş konuşmak anlamında kullanılan bir deyimdir. Tasavvuf’ta saç; kesret, Allah’ın yüceliğinin sonsuzluğu gibi anlamlara gelir. Ayrıca dîvân edebiyatında güzellik sembollerindendir. Şair, iki yüzlü sâlûsa rıza olmadığından, Allah’ın yüceliğinin zerresinin bile ne kadar etkileyici olduğundan bahseder. Her an mum gibi yanarsa ve samimi bir müslüman olursa ilâhi aşka erişebileceğinden bahseder. Boş boğazlık etmenin gereksiz olduğunu söyler.

Ṣacınıñ cüzʾī ne ḫoşdur sālūsa yoḳdur rıżā (082/ 2)

Boş aġızlıḳ itme her dem yanarisen ʿayn – ı şemʿ

Kapu be kapu gezmek (kapı kapı dolaşmak): Allah’ın birliğine inanmak, müslümanlıkta temel kaidelerden biridir. Hristiyanlıkta olduğu gibi teslis(üçleme) ya da çok tanrılı dinlerdeki gibi birden çok ilâha tapınma yoktur. Allah birdir ve benzersizdir. Buna da ‘’*vahdet*’’ (birleme) denir. Şair, dizesinde ‘’kapı kapı dolaşma, tek bir yola gir’’ der. O yol da vahdet yoludur.

Vaḥdet i ḥāl eyleye gör gezme ḳapu be ḳapu (082/ 4)

Dal – ı ḳavaḳ diyü yazarlar bazısuñ ʿayn – ı şemʿ

Kulak tutmak: Kulak vermek, çok dikkatli bir şekilde dinlemek anlamında kullanılan bir deyimimizdir. Şairimiz, Hak sohbetine kulak verilmesini, can kulağıyla dinlenmesini istiyor. Hak aşığının ilâhî aşka gönül vermesini, enâniyeti yok etmesini ve sırrı anlamaya çalışmasını söylüyor.

Gel ey şāhım ḳulaḳ ṭut añla bu ṣoḥbet nedür diñle (138/ 1)

Göñül vir kendüyi yoḳ añla bu esrār nedür dinle

Dîvânın son sayfalarına Cuma Sûresi'nden bir ayet, bir karınca duası ve bir de aşûre günü (muharrem ayında) okunan bir dua yazılmıştır. Ayrıca bu sayfaların kenarlarına da "beyan'' başlığıyla derkenar yazıları yazılmıştır:

(68-a)

بِسم الله الرحمن الراحيم

وَ اِ ذَا رَاَوْ تِجَارَةً او لهْوًا انْفَضُّو اِلَيْهَا وَتَرَكُوكه قَائِمًا قُل مَ عِنْدَاللهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَ مِنَ التُّجَارَةِ واللهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ[2]

سُبُّوحٌ سُبُّوح قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ ربُّنَا وَ ربُ الملائكتِ والرّوحِ[3]

حَسْبُنَا اللهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلْ تَوَكَّلْتُ عَلَي الله عَلَي القَدير[4]

لاَحَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ[5]

(69-a)

بِسم الله الرحمن الراحيم

سُبْحَانَ اللهِ مِلْءَ الْمِيزَانِ وَ مُنْتَهَي الْعِلْمِ وَ مَبْلَغَ الرِّضَا وَزِنَةَ الْعَرْشِ و كُنَه الْمَلَكُوتْ لاَ مَلْجَاءَ وَلاَ مَنْجَاءَ مِنَ اللهِ اِلاَّ اِلَيْهِ وَ سُبْحَانَ اللهِ عَدَدَا شَفِع وَالْوَتْرِ وَ عَدَدَ كَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ كُلَّهَا بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِيثُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَهُوَ حَيي وَ نِعْمَ الْوَكِيلْ نِعْمَ الْمَوْلَيَ وَ نِعْمَ الْنَصِيرْ وَ صَلَّي اللهِ عَلَي خَيْرِ حَلِي اللهِ سَيِّدِ نَا وَ مَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ وَ اِلَهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّحِمِينَ[6]

---

[2] Cuma Suresi 11. ayet.

Meali: Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

[3] Meali: Münezzehsin, münezzehsin; mukaddessin, mukaddessin, mukaddessin. Meleklerin ruhu ve Rabbi'sin.

[4] Meali: Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir, Kadir (olana), Allah'a tevekkül ettim.

[5] Meali: Bütün güç ve kuvvet, yalnızca en yüce ve en büyük olan Allah'ın (c.c.) yardımıyla elde edilir.

[6] Muharrem ayına girerken okunacak dua (Aşûre duası).

Meali : Mizân sahibi (Allah'ı) noksan sıfatlardan berî kılarım. Sonsuz ilim sahibini kemal sıfatlarla mevsuf kılarım. Arşın ziynetini sağlayanı da tesbih ve takdis eylerim. Sığınmak ve yakarmak ancak O'nadır. Tek ve çiftler sayısınca O'nu tesbih ederim. Noksan sıfatlardan berî, kemal sıfatlarla mevsuf kılarım. Allah'ın tam kelimeleri sayısınca tesbih ederim. Rahmetinle senden yardım isterim Kuvvet ve kudret ancak Alî ve Azîm olan Allah'a mahsustur. Allah bana kâfidir ve ne güzel vekildir. Ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır. Allah, resulü efendimiz Muhammed (sav) üzerine rahmet eylesin, ve temiz, pak âl ve ashabının hepsinin üzerine rahmet eylesin. Rahmetinle ey esirgeyenlerin en esirgeyicisi.

Divan şairleri, edebî güçlerini göstermek için Arap alfabesinin harf sırasına göre başlayan dizelerle gazeller yazarlardı. Hilâlî de bu geleneğe uymuştur. 10 numaralı manzûme bu şekilde kaleme alınmıştır:

(Elif) İbtidā' kıldı elif vaṣf ider ol şān-ı ḫüdā

(Be) Bülend-i ẓāhire etdi ẓuḥūr ẕāt-ı ḫüdā

(Te) Temāşa etdi eflāk nüh felek arż – u semā

(Se) Ṣüreyyādan da yüksek olur şān – ı ḫüdā

(Cim) Celāl üzre ẓuḥūru ḥikmet Allah göstere

(Ha) Ḥarāret virmekiçün dīn-i ḥikmete ḫüdā

(Hı) Ḫayırlı ḥüsn ü ḫalḳı yaradılmakda durur

(Dal) Devam üzre yeşürüb eyleye iẓḥār-ı ḫudā

(Zel) Ki ẕikridir lisān-ı fiʿle kılan maʿdenüñ

(Rı) Rehāvī üzre ḫālī itdi o kimyā-yı ḫudā

(Ze) Zevāli kenz-i maḫfī ḥāli oldu āşikār

(Sin) Selāmet buldu eflāk –ı cümle eşyā-yı ḫudā

(Şın) Şehā ʿandan cemʿisi itdiler ḥamd ü ṣenā

(Sad) Hezārān eylediler secde vü şükr-i ḫudā

(Dad) Żiyā virdi vücūda ḳudret-i iẓhār-ı ḥaḳ

(Tı) Ṭaḥāretdir o zāt kim eyledi iẓhār-ı ḫudā

(Zı) Ẓuḥūru gel ṭavaf it tekmil et ẕikrini sen

(Ayın) ʿĀrifāna var niyāz it maʿlūmuñ olsun ḫudā

(Gayın) Ġāre girdi ḳopdu ol demd e ḳıyāmetler o gün

(Fe) Fiʿle geldi anlaşıldı faṣl-ı daʿvā-yı ḫudā

(Kaf) Ḳıldı nūruyla muḥabbet buldu göñüller neşāṭ

(Kef) Geldi nūr'ullāh ciḥāna dü-ciḥān ṭoldu ḫudā

(Lam) Lāzım oldu bir nezāket göstere iblis nūra

(Mim) Merḥamet ḥal oldu ḥaḳdan eyledi lāʿnet ḫudā

(Nun) Nār-ı recmi anıñçün eyledi iẓhār-ı ḥaḳ

(Vav) Verdi ṭaşı hem ʿaẕabıñ ḥasūda zāt-ı ḫudā

(He) Her ṭaşıñ bildi günahıñ geldi iḳrāra hemān

(Lamelif) Lamelif etdi ʿaẕābı ḳurtaran bārī ḫudā

(Ye) Yaradılmadadur ʿālem ān be ān ḥāżır durur

Eyletmeyiz vaḳt-i ḥāliñ ḳısmetiñ verir ḫudā

Her ḥurūfa bir nezāket gösterüb ḫoşlanmadur

Gösteren ḥaḳdır Hilālī maʿrifet ẕāt-ı ḫudā

Eserin son kısmına tarih düşülmüştür ve R-11-1264 (Miladî 1848) ile birlikte M M M (Bitti) anlamında semboller konulmuştur.

4. Hilâlî Dîvanı'nın Nazım Şekilleri ve Kullanılan Vezinler

Hilâlî'nin Dîvânı'ndaki şiirleri incelediğimizde hemen hepsinin gazel nazım şekliyle yazıldığını görüyoruz. Yalnızca birinci manzume kaside nazım biçimi özelliği gösteren bir tevhiddir. Bir de rübaisi vardır. (159. manzume). Toplamda 195 şiir vardır. Bu şiirlerin 141'ü beş, 21'i yedi, 13'ü bir, 2'si sekiz, 1'i on altı, 4'ü dokuz, 2'si on üç, 3'ü on, 3'ü on dört, 2'si on beş, 1'i üç, 1'i iki, 1'i altı beyitten oluşmaktadır.

Gazellerde dikkati çeken özelliklerden birisi, dîvân şiirinde örneği az görülen beyit sayısı çift sayılı gazellerin bulunmasıdır. Ayrıca şair, çoğunlukla beş beyitli gazelleri tercih ederek kısa ve öz bir anlatımı amaçladığını göstermiştir.

Dîvân şiiri geleneği içerisinde şiirlerini yazan Hilâlî'nin doğal olarak bütün şiirlerinde tercih ettiği vezin, aruz olmuştur. Fakat şairin aruzu kullanmada çok usta olduğu söylenemez. Zaman zaman imâle ve zihaf gibi vezin hatalarına düşmüştür.

Şair'in 195 aded şiirinde aşağıdaki aruz kalıplarını kullanılmıştır:

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.--- /.---/ .--- /.---

Mefāilün Mefāilün Mefāilün Mefāilün

.-.- /.-.- /.-.-/.-.-

Feilātün/Feilātün/Feilātün/Feilün

..--/..-- /..--/..-

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

--.-/--.-/--.-/--.-

Mefāīlün/Mefāīlün/Feūlün

.---/.---/.—

Mef' ūlü/ Fāilātü/ Mefāīlü/ Fāilün

--./-.-./.--./-.-

Hilâlî şiirlerinde en çok aşağıdaki 2 kalıbı tercih etmiştir:

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.--- /.---/ .--- /.---

Şairin 54, 86, 107, 120 ve 127 nolu manzumeleri hiçbir aruz kalıbına uymamaktadır. Bu manzûmeler hece şiiri özelliği göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLÂLÎ DÎVÂNI'NIN TAHLÎLİ

A. DİN VE TASAVVUF

1. DİN

1. 1. Allah

Girit'te yaşayan ve muhtemelen Halvetî tarikatinin mürşidlerinden olan Hilâlî'nin incelediğimiz eseri, tamamen ilâhi aşka odaklanmış dinî – tasavvufi mahiyette, beşerî aşka pek rağbet etmemiş bir dîvândır. Eserde Allah'ın birliğini dile getiren, sıfatlarını sayan, O'na yakaran, O'ndan af ve mağfiret dileyen müstakil manzûmeleri vardır. Şair eserine besmeleyle başlar ve ilk manzumesinde Allah'ın vasıflarını sıralar ve O'nu över:

Bismillahirraḥmanirraḥiym

Ḳudretin iẓhār idipdür ol cenāb-ı kibriyā (001/ 1)

Virdi Ādeme firāset fażl-ı iẓhār-ı ḫüdā

Şair, Allah'ın kendi yüceliğini ortaya koymak, örneklemek için insanoğlunu yarattığını söyler. İnsana, kudretini anlayabilsin diye akıl, fikir , düşünme yetisi de vermiştir:

Kendini vaṣf itmekiçün nüsḫa itdi ādemi (001/ 2)

Virdi ẕihn ü fikr ü 'akl- ı rüşdī ol bārī ḫüdā

Şair , Allah'ın kudretinin, yüceliğinin anlatılması; kendi küçüklüğümüzün, acizliğimizin bilinmesi ve alçakgönüllü olunması gerektiğini söylüyor. Allah'a şirk (ortak) koşulmaması, nefs- i emmârenin esiri olmaktan kaçınılmasını istiyor:

Ḳudretini vaṣf idegör maḥviyet ḥālini bul (001/ 4)

Şirke dalma pek ṣaḳın emmāreden aldanma hā

Tarîkatde Allah'ı zikretmek, O'nu anmak çok önemlidir. Hak yolunun sırlarını anlatan diller şeker gibi tatlıdır. Allah yolunun sırlarının lezzetine ermenin lezzeti paha biçilmezdir:

Sükkerīdir lebleri esrār-ı ḥaḳḳı vaṣf iden (001/ 5)

Dir Hilālī lezzet-i esrār-ı ḥaḳḳa yoḳ baḥā

Hilâlî manzûmelerinde sık sık Allah'tan bahsetmiş, O'nu anmıştır. Allah'ın çeşitli isimleri ve sıfatlarını sık sık kullanmıştır.*" Hâk, Bârî, Hudâ, Yezdân, Rab, Ba'is, Sübhân''* bunlardan bazılarıdır. Tarîkat ehli bir zat olan şair, yaradana övgülerde bulunmuş, O'na hamd ü senâlar etmiştir:

Dünya bir imtihan meydanıdır. İnsanoğlu kısa dünya hayatında kendi seçimleriyle ya doğru yolu bulur ya da yanlış yola sapar. Allah'a inanan, kaza ve kadere iman eden müslüman bir kişi Allah'tan gelene rıza gösterip baş eğer. Asla isyan etmez. Hak aşıklarının imtihanı her türlü sıkıntıya, mihnete dayanmak ve Allah'a kulluktan asla geri durmamaktır:

ʿAşıḳların murādı heb senin rıżāña baş eğmek (017/ 3)

Rıżāya baş eğenleri idersin imtiḥān yā rab

İman nûruyla gönüller sevgi ile , neşe ile dolar. Müslüman, ahiretini ve dünyasını kurtarmak isterse Allah'ın nuruna yani İslam'ın nûruna yönelmelidir:

Ḳıldı nūruyla muḥabbet buldu gönüller neşāt (010/ 11)

Geldi nūrʾullāh ciḥāna dü – ciḥān ṭoldu ḫudā

1. 2. Sûre, Ayet, Hadîs ve Dualar

Hilâlî, tarikat ehli bir şairdir. Bu yüzden manzûmelerinin hemen hepsi din eksenlidir. Hal böyle olunca şair, ilâhi kitap Kur'ân- ı Kerim'den âyetlere, peygamber efendimizden hadislere ve dualara yer vermiştir. Eserine besmeleyle başlayan şair, manzûmelerde hadislerden ve de ayetlerden alıntı yapmıştır. Ayrıca eserin sonunda Cuma Suresi'nin 11. ayetini, bir karınca (nemle)duasını ve bir de aşûre günü okunması gereken duayı vermiştir.

(68-a)

بِسم الله الرحمن الراحيم

وَ اِ ذَا رَاَوْ تِجَارَةً او لهْوًا انْفَضُّو اِلَيْهَا وَتَرَكُوكه قَائِمًا قُل مَ عِنْدَاللهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَ مِنَ التُّجَارَةِ واللهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ[7]

سُبُّوحٌ سُبُّوح قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ ربُّنَا وَ ربُ الملائكتِ والرّوحِ[8]

حَسْبُنَا اللهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلْ تَوَكَّلْتُ عَلَي الله عَلَي القَدير[9]

لاَحَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ[10]

(69-a)

بِسم الله الرحمن الراحيم

سُبْحَانَ اللهِ مِلْءَ الْمِيزَانِ وَ مُنْتَهَي الْعِلْمِ وَ مَبْلَغَ الرِّضَا وَزِنَةَ الْعَرْشِ و كُنَه الْمَلَكُوتْ لاَ مَلْجَاءَ وَلاَ مَنْجَاءَ مِنَ اللهِ اِلاَّ اِلَيْهِ وَ سُبْحَانَ اللهِ عَدَدَا شَّفع وَالْوَتْرِ وَ عَدَدَ كَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ كُلَّهَا بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِيثُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَهُوَ حَيي وَ نِعْمَ الْوَكِيلْ نِعْمَ الْمَوْلَيَ وَ نِعْمَ الْنَصِيرْ وَ صَلَّي اللهِ عَلَي خَيْرِ حَلِي اللهِ سَيِّدِ نَا وَ مَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ وَ اِلَهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّحِمِين[11]

---

[7] Cuma Suresi 11. ayet.
Meali: Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

[8] Meali: Münezzehsin, münezzehsin; mukaddessin, mukaddessin, mukaddessin. Meleklerin ruhu ve Rabbi'sin.

[9] Meali: Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir, Kadir (olana), Allah'a tevekkül ettim.

[10] Meali: Bütün güç ve kuvvet, yalnızca en yüce ve en büyük olan Allah'ın (c.c.) yardımıyla elde edilir.

[11] Muharrem ayına girerken okunacak dua (Aşûre duası).
Meali : Mizân sahibi (Allah'ı) noksan sıfatlardan berî kılarım. Sonsuz ilim sahibini kemal sıfatlarla mevsuf kılarım. Arşın ziynetini sağlayanı da tesbih ve takdis eylerim. Sığınmak ve yakarmak ancak O'nadır. Tek ve çiftler sayısınca O'nu tesbih ederim. Noksan sıfatlardan berî, kemal sıfatlarla mevsuf kılarım. Allah'ın tam kelimeleri sayısınca tesbih ederim. Rahmetinle senden yardım isterim Kuvvet ve kudret ancak Alî ve Azîm olan Allah'a mahsustur. Allah bana kâfidir ve ne güzel vekildir. Ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır. Allah, resulü efendimiz Muhammed (sav) üzerine rahmet eylesin, ve temiz, pak âl ve ashabının hepsinin üzerine rahmet eylesin. Rahmetinle ey esirgeyenlerin en esirgeyicisi.

Hilâlî manzûmelerinde ,Hz. Muhammed'in hadis sahibi olduğundan ve Allah'ın kelâmını ileten bir elçi olduğundan bahseder. Allah'ın sözleri Kur'an ayetleridir, Allah'ın resûlü Hz. Muhammed'in sözleri ise hadistir.:

Nuṭḳ – ı ḥaḳ āyetdürür nuṭḳ – ı resūlallāh ḥadiṯ (023/ 1)

ʿAşıḳıñ sevdāsı ḥaḳdur maʿşūkuñ ʿaşḳı ḥadiṯ

Güzellik, değerli bir inci misâli içinde gizlilik barındırır. Kolay elde edilemeyen, açıkta olmayan, emek isteyen her şey değerlidir. Hak yolunun da bazı kutsî sırları mevcuttur. Ona erişebilmek için şair Halvetî tarîkatinin yolunu tuttuğunu söyler. Bir manzûmesinde, Hz. Muhammed'in bir hadisinden doğrudan alıntı yapmıştır. ***"Küntü kenzen mahfî''*** (Ben gizli bir hazineyim):

Küntü kenzen maḫfī sırrına nezāket gösterüb (154/ 4)

ʿĀrifāne remz idipdür rāhımızdur ḥalvetī

1. 3. Peygamberler

1. 3. 1. Hz. Âdem (ile Havva)

Semavî kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamber.[12] Âdem, su ve toprak (âb u gil) veya "mâ-ı dâfık''tan yaratılması ve yasaklanan buğdaydan yemesi ve cennetten çıkarılması dolayısıyla söz konusu edilir.[13] Yaratılış aşamasında Hz. Muhammed'in nûru Hz. Âdem'e verildi ve Muharrem ayının 10'ncu Cuma günü ona ruh bahşedildi. Sonra ona her şeyin adı ve faydası bildirildi. Bütün melekler Allah'ın emriyle Hz. Âdem'e secde ettiler, fakat şeytan büyüklenerek Allah'ın bu emrine itaatsizlik gösterip secde etmedi.

" Hani biz meleklere (ve cinlere); Adem'e secde edin demiştik. İblis (şeytan) hariç hepsi secde ettiler. O, yüz çevirip büyüklük tasladı ve böylece kâfirlerden oldu." (Bakara, 34)

Allah, Hz. Âdem'i Firdevs cennetine koydu. Sol kaburga kemiğinden Hz. Havva yaratıldı. Allah, onları birbirlerine nikahladı ve eş kıldı.Yasaklanan ağaçtan, şeytanın kandırmasıyla ilk önce Hz. Havva daha sonra da Hz. Âdem meyve yedi. Bu sebeple cennetten kovuldular. Hz. Âdem bugünkü Hindistan'da yer alan Ceylon(Seylan) adasına, Hz. Havva da Cidde'ye Allah

[12] TDİV İslam Ansiklopedisi yıl: 1988, cilt: 1, sayfa: 358-363

[13] Cemal , Kurnaz, Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili , syf:66

tarafından gönderildi. Hz. Âdem iki asır süresince ağlayıp Allah'a yakardıktan sonra tövbeleri ve duaları kabul edildi. Hz. Âdem'e hacca gitmesi emredildi. Hz. Âdem, Arafat ovasında Hz. Havva ile buluşarak Kâbe'yi inşa etti.

" Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; Tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti." (Ta'ha, 122)

Hilâli insanın yaratılış itibariyle temiz olduğunu söyler. Ayrıca insanoğlu olarak neslimizin Hz. Âdemden geldiğini ve de kendisinin Hak sırrına mazhâr olduğundan bahseder. İbrahimî milletten kasıt, müslümanlıktır. Burada millet kelimesi ırk anlamı taşımaz, ümmet anlamına gelir. Hz. Muhammed (sav) de Hz. İbrahim soyundan gelir ve semavî dinlerin sonuncusu olan İslâm'ın peygamberidir:

Millet – i İbrāhimüz hem neslimüz Ādem ṣafī (092/ 5)

Evvel ü āḫir bizüz esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

Hilâlî bir başka beyitte Hz. Âdem ile beraber Hz. Havva'dan da bahseder. Su ve çamurdan yaratılma bahsini açar:

Mā ʾ vü ṭıyn Ḥavvā vü Ādem sırrını (095/ 4)

İtdirüb anda temāşā pīr – i ʿaşḳ

Allah, insanoğluna hak yolunu tebliğ için Hz. Adem'den bu yana birçok peygamber göndermiştir. Fakat bu peygamberler içinde diğerlerine nazaran derece olarak daha üstün olanları vardır. Bunlara **"ulü'l azm peygamberler''**denir. Bunlar Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Nuh ve Hz. Ádem'dir. Bütün bu peygamberlerin de üstünü Hz. Muhammed'dir. Şair diğer peygamberlerle birlikte Hz. Âdem'den "Safi'yullah'' (Allah'ın en saf, temiz insanı, ilk yaratılan) adıyla bahseder:

Ṣaf i ʾy ʾullāh necīy ʾullāh kelim ʾullāh vü rūḥ ʾullāh (148/ 5)

Ḫalīl ʾullāh nebī ʾullāh Hilālī nuṭḳu ẕāt ʾullāh

1. 3. 2. Hz. Nûh

Çok uzun yıllar yaşadığı bilinen Nûh peygamber Allah'ın dinini tebliğ ettiği kavmi ona inanmayınca Allah'ın da emriyle bir gemi yapmıştır. Gemisine her türlü hayvandan ve de nebatâttan birer nümûne almıştır. İnananlarla birlikte büyük tûfan geldiğinde gemisine binerek tûfandan kurtulmuştur. İnanmayan kâfirler ise boğularak can vermiştir. Onlarla beraber insanoğlu ve tüm canlılar yeniden hayata başlamıştır. Hz. Nûh, Hz. Âdem'den sonra insanlığın ikinci babası olarak bilinir. Ayrıca tûfandan dolayı **"pîr- i derya- şinâs''** olarak bilinir. Bir diğer adı ise **"necî'yullâh''** (Allah'ın kurtuluş verdiği kimse) tır:

Ṣaf i ʾy ʾullāh necī̇y ʾullāh kelim ʾullāh vü rūḥ ʾullāh (148/ 5)

Ḫalīl ʾullāh nebī̇ ʾullāh Hilālī̇ nuṭḳu ẕāt ʾullāh

1. 3. 3. Hz. İbrâhim (Halîl'ullah)

İbrahim peygamber, en çok Nemrut tarafından ateşe atılması ve ateşin Allah tarafından gülşene çevrilmesi ile anılır.[14] Ayrıca semavî dinlerin ve onların peygamberlerinin atası olarak bilinir. Yahudilik ve İslamiyet onun soyundan çıkmıştır. Şair, Hz. İbrahim'den hak din İslam'ın ve Hz. Muhammed'in atası olması sebebiyle bahseder:

Millet – i İbrāhimüz hem neslimüz Ādem ṣafī̇ (092/ 5)

Evvel ü āḫir bizüz esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

Şair, Hz. İbrahim sünnetinden de bahseder. İslam'da erkeklerin sünnet olması Hz. İbrahim'e dayandırılır. Ayrıca Hz. İbrahim'in uyguladığı on sünnetten de bahsedilir. Beyitte buna telmih yapılır:

Sünnet – i İbrahimi maʿṣūmlar eyledi ḳabūl (111/ 3)

Sırr Muḥammed ʿAli ʿindinde anıñ bir şeyʾ değil

Hilâlî bir manzûmesini Hz. İbrâhim redifiyle söylemiştir. Nemrut'tan, ateşe atılmasından ve de ateşin gülşene döndürülmesinden bahseder. Ayrıca eşi Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'i bıraktığı Kâbe'den (beyt) söz eder:

[14] Cemal , Kurnaz, Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili , syf:66 İbrâhim maddesi.

Ḥaḳḳa ʿāşıḳ olduġundan beyt –i iḥdāṯ eyledi (158/ 1)

Remz- i ḥaḳḳı añlayub raḥimden İbrāhim didi

Gel göñül sulṭānı bul ḥaḳ beytini eyle ṭavāf (158/ 2)

Varlıġı terk eyle bul gül-zār – ı İbrāhim didi

Naḳış olmuş ʿāleme varlıḳ yüzüyle faḫr ider (158/ 3)

Lūʿbı terk it āteş – i nemrūd İbrāhim didi

Bir vücūdimiş bu ʿālem her dīn yañlışmıdur (158/ 4)

Tāc u taḫtı refʿ ider ac gözüñ İbrāhim didi

Bu rumūzu der Hilālī bu zaman gecmez ele (158/ 5)

Ḥaḳḳa doġru gel selāmet saña İbrāhim didi

1. 3. 4. Hz. Mûsâ (Kelîm'ullah)

Hz. Mûsâ, İsrailoğulları'na gönderilen ve dört semâvî dinden biri olan Mûsevîlik'in peygamberidir. Kendisine kutsal kitap Tevrat indirilmiştir. Allah(cc), Tûr dağında kendisiyle perde ardından konuşmuştur. Bu sebeple Mûsâ peygambere, Allah'ın (kendisiyle) konuştuğu kişi anlamında "kelîm'ullâh'' denmiştir. Ayrıca Mısır'da Firavun ile mücadelesi, asasını yılana çevirmesi, Kızıldeniz'i ikiye bölmesi gibi mucizeleriyle de bilinir:

Sırr – ı Mūsā ḥāl – i Yaʿkūbdur oların her demi (111/ 4)

Anlar ile hemdem olmaḳ ehl –i ḥaḳḳa ḫoş değil

Ṣaf i ʾy ʾullāh necīy ʾullah kelim ʾullah vü rūḥ ʾullah (148/ 5)

Ḫalīl ʾullah nebī ʾullah Hilālī nuṭḳu ẕāt ʾullah

1. 3. 5. Hz. Îsâ (Rûh'ullah, Mesih'ullah)

Hz. Îsâ nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, Allah'ın rûhunu Cebrâil'in Hz. Meryem'e üflemesi neticesinde Hz. Îsâ'nın doğması… vb hususlar dolayısıyla söz konusu edilir.[15] Hz. Îsâ'nın isimlerinden biri de ***"rûh'ullah"*** (Allah'ın ruhu) tır. Allah'tan gelen kutsal rûhun Hazreti Meryem'e üflenmesi sonucu doğduğu için bu adı almıştır. Bununla birlikte ***"dem- i Îsâ"*** da onunla ilgili motiflerdendir. Ayrıca İsa peygamberin Kur'an'da da geçen isimlerinden biri "***Mesih*** (Mesihullah)''tir.

Şair, aşağıda verilen beyitte "**nutk –ı İsa**'' diyerek Hz. İsa'nın , annesi Hz. Meryem'i savunmak için daha beşikte küçük bir bebekken konuşması mucizesine gönderme yapar:

Ḥüsn – i Yūsuf nuṭḳ – ı ʿĪsā ḫalḳ – ı Aḥmed ḥāṣıl it (081/ 3)

Nūr - ı vechinden alalar cümle ʿālem irtifāʿ

Ṣıfātın ḥaḳdurur ẓāhir ki ẕātın vaṣf ider her dem (148/ 2)

Demiñ rūḥ – ı muṣavvirdür aña dirler mesiḥ ʾullāh

Ṣafiʾyʾullāh necīyʾullāh kelimʾullāh vü rūḥʾullah (148/ 5)

Ḫalīlʾullāh nebīʾullāh Hilālī nuṭḳu ẕāt ʾullāh

1. 3. 6. Hz. Yâkûb

İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden olup Hz. Yûsuf'un babasıdır. Hz. Yâkûb, Yûsuf kıssası ile alâkalı olarak Yûsuf'un kokusunu uzaktan hissetmesi, gömleğini sürünce gözlerinin açılması vb. hususlar içinde ele alınır.[16]

Sırr – ı Mūsā ḥāl – i Yaʿkūbdur oların her demi (111/ 4)

Anlar ile hemdem olmaḳ ehl –i ḥaḳḳa ḫoş değil

[15] Cemal , Kurnaz, Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili , syf:70 Îsâ maddesi

[16] Cemal , Kurnaz, Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili , syf:67 Yâkûp maddesi

1. 3. 7. Hz. Yûsuf (Hüsn – i Yûsuf)

Yûsuf peygamber edebiyatımızda güzellik sembolü olarak bilinir. Mısır kralının sarayına girdiğinde yakışıklılığı sebebiyle dikkat çekmiş ve iftiraya uğrayıp zindana atılmıştır. Ayrıca kendisini kıskanan kardeşleri tarafından kuyuya atılması da sık kullanılan motiflerdendir.

Ḥüsn – i Yūsuf nuṭḳ – ı ʿĪsā ḫalḳ – ı Aḥmed ḫāṣıl it (081/ 3)

Nūr- ı vechinden alalar cümle ʿālem irtifāʿ

1. 3. 8. Hz. Süleymân (Süleymân Mührü)

Davûd peygamber'ın oğlu olan peygamberdir. On iki yaşındayken babasının yerine tahta geçmiştir. Hem padişah hem de peygamberdir.[17] Bu sebepten eserlerde, hükümdarlık sembolü olan ***''mühür''*** Hz. Süleymanla birlikte sıkça kullanılmıştır. Hilâlîî de bu kullanıma başvuruyor:

Ṭolalım baḥr – ı ḥaḳāyıḳ ile ḥayrān olalım (116/ 3)

Bulalım cevher – i pāk mühre Süleymān olalım

Rıżā ʿilmidürür bābı hemān tebdīl – i aḥlāḳ it (126/ 3)

Buña ḳalb – i selīm ister beğim Süleymāna gel baġlan

1. 3. 9. Hz. Muhammed

Son peygamber ve İslâm ümmetinin peygamberidir. Kendisine kutsal kitap Kur'ân- ı Kerim indirilmiştir. Ahmed, Mustafa, Resûlallah, Habîb, Habîb'ullah, Hayr'ül – Mürselîn, şefî'ül – müznibîn, şefî'i rûz- ı mahşer gibi isimlerle manzûmelerde geçer. Hz.Muhammed (sav) için Hilâlî müstakil şiirler, na'tlar söylemiştir:

[17] PALA, İskender, Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü , L&M Yay. , İst. 2003 syf: 425 Süleyman maddesi

Şairin , Hz. Muhammed'e yazdığı bir na't – ı şerif:

Ḥażret-i ḥaḳḳıñ ḥabībi ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 1)

Sevgüli bir dānesisin ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Ẕāt-ı pākındur sebeb şāhım Muḥammed Muṣṭafā (015/ 2)

ʿĀlemin icādına şāhım Muḥammed Muṣṭafā

Olmasa teşrifiñ olmaz ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 3)

Dü- ciḥān kāşānesi şāhım Muḥammed Muṣṭafā

Bütün kainat, Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Bu sebeple İslam peygamberi, ***"kainatın efendisi''*** adıyla da bilinir. Hilâlî de bu kavrama gönderme yapmıştır:

Gelmeyeydin ʿāleme sen ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 4)

Ḫalḳ olunmazdı ciḥān şāhım Muḥammed Muṣṭafā

Allah, her şeyden önce, hatta levh- i mahfuzdan da önce Hz. Peygamber'in nûrunu yaratmıştır. Bu sebeple Hz. Muhammed hem ilk hem de sondur. İlk olması, nûrunun her şeyden önce halk edilmesi sebebiyledir. Son olması ise İslam inancına göre son peygamber olması ve bütün peygamberlerin önderi olması sebebiyledir. Şair, ***"evvelîn ve ahirîn''*** derken bunu kastetmiştir:

Evvelīn ü āḫirīnsin yā Muḥammed Muṣṭafā (015/ 5)

Hem resūl u kibriyāsın yā Muḥammed Muṣṭafā

Nūr – ı ẕātıñ ʿālemi şāhım Muḥammed Muṣṭafā (015/ 6)

Ḳapladı envār-ı ʿaşḳıñ yā Muḥammed Muṣṭafā

Feyż ile feyyāz-ı muṭlaḳ ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 7)

Ẕat-ı ʿaşḳıñdur senin şāhım Muḥammed Muṣṭafā

On sekiz biñ ʿālemiñ şāhım Muḥammed Muṣṭafā (015/ 8)

Ṣūretiñ āyīnesidir ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Mahşer (haşrolunma, yeniden dirilme) günü Hz. Muhammed'e Allah tarafından müslümanlara şefaat etme hakkı verilecektir. Şefaat, Allah'ın bazı özel kişilere (Hz. Muhammed, büyük peygamberler, şehitler…) verdiği günah işlemiş müminlerin bağışlanması için kullanılan yetkidir. En büyük şefaatçi Hz. Muhammed'dir. Hilâlî, Hz. Muhammed'den mahşer gününün şefaatçisi (şefi-i rûz- ı mahşer) olarak bahseder:

Hem şefīʿ –i rūz-ı maḥşersiñ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 9)

Hem şefāʿat kānı sensin yā Muḥammed Muṣṭafā

Yā resūlallāh viṣālin ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 10)

Bezmine şāyeste ḳılṣan ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Tā gönül olsun şerābıñ ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 11)

ʿAşḳınıñ mestānesi şāhım Muḥammed Muṣṭafā

Şaire göre, Allah'ın nûrunun tezahürü, ortaya çıktığı, tecelli ettiği varlık Hz. Muhammed'dir. Yine Allah'ın yüzünü, dîdârını, güzelliğini görmüş, ona şahit olmuş kişi de Hz. Muhammed'dir:

Maẓẖar-ı nūr-ı ḫudāsın ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 12)

Şāhid-i dīdār-ı ḥaḳsın ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Hilâlî şükreder. Çünkü kendini Allah yoluna, peygamber yoluna adamış, hak sırrına ermiştir:

Ḥamdülillāh bu Hilālī ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (015/ 13)

Sırrına maẓẖār olubdur ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Şairin bir diğer na't ı şerifinden beyitler:

Kur'ân ayetleri Allah'ın kelamıdır. Hadis ise Hz. Muhammed'in sözüdür. Müslüman Allah'a aşıktır. Allah'ın(sevilen, maşuk) da sevdiği yol hadis yoludur:

Nuṭḳ-ı ḥaḳ āyetdürür nuṭḳ – ı resūlallah ḥadiṯ (023/ 1)

ʿĀşıḳıñ sevdāsı ḥakdur maʿşūḳuñ ʿaşḳı ḥadiṯ

Ḥaḳ didiğim doġrudur gerçek didiğimdür ḥabīb (023/ 2)

Bir muḥabbetden yaradılmış Muḥammeddür ḥadiṯ

Şâir, Hz. Peygamberin 300 tane hadisini zor da olsa ezberlediğinden bahseder:

Ḥaḳ Muḥammed ʿaşḳdur gün ve mekan esrār-ı ḥāḳ (023/ 5)

Ḥıfẓına almış Hilālī gücile üç yüz ḥadiṯ

Şâir, bir diğer na't –ı şerifinde gel herkese uyma, biz hal ehliyiz, bize katıl der :

Ḥaḳ dimekle hic benim ḥālim olur mu müteheyyim (162/ 1)

Raḳṣ eyleyen gelsün beri görsün bu cilve nem benim

Sen ki ḥaḳīḳat maḥremi uydurma ḫalḳa ḥālini (162/ 2)

ʿĀşıḳ isen ḥaḳ yoluna gel diñle şīvem nem benim

Ḥaḳdur bu sözü söyleyen hem söyleyen hem dinleyen (162/ 3)

Sözde ḳalandur yañılan ḥāl iledür nāmım benim

Sözdür ḥaḳīḳat maʿdeni arayagör bul sen seni (162/ 4)

Tā bulasın cān u teni farḳ idesin ḥālim benim

Ac cān gözüñ ac sen hemān şanma bunu otlaḳ şaman (162/ 5)

Hilālīde oḳla kemān meydānda nişānım benim

Hilâlî, **"resûlullah meded''** redifli na't – ı şerifinde Hz. Muhammed'e övgülerini ve ondan şefaat dileklerini sunuyor:

Nāʿt - ı cānındur bu cānım yā resūl ʾallāh meded (182/ 1)

Ḳulunum ḳurbāna geldim yā resūlʾallāh meded

Hz. Muhammed "şefi'ül müznibîn''dir. Yani "günahkarların şefaatçisi''dir. Şair, en büyük şefaatçi olan Hz. Peygamber'den şefaat diliyor:

Sen şefīʿül – müẕnibīnsin dü – cihan sulṭānısın (182/ 2)

Cümle ʿālem saña muḥtac yā resūlʾallāh meded

Naḳşa gelmez vaṣf olunmaz şān – ı ẕātın ey ḥabib (182/ 3)

Ḳıl kerem maḥbūb – ı ḥaḳsın yā resūlʿallah meded

Şair, dünyaya, sûrete, görünüşe aldanmaktan, bağlanmaktan vazgeçtiğini söyler. Artık her şeyiyle Allah'ın habîbi (sevgilisi) Hz. Muhammed'e ve onun hak yoluna teslim olmuştur:

Ḳayd – ı ṣūr̄iden ferāġat itdim ey maḥbūb – ı ḥaḳ (182/ 4)

Cān – ı vārım saña tesl̄im yā resūl ʾallāh meded

Bu Hilāl̄iniñ żaʿ̄if ḥāline eyle merḥamet (182/ 5)

Senden ayru vārı yoḳdur yā resūl ʾallāh meded

1. 4. Ehl – i Beyt (Âl – i Abâ)

Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v), 23 Şubat 632 tarihinde Gadirhum denilen bir alanda, rivayetlere göre seksen bin kişiyi aşkın bir topluluğa deve semerlerinden bir minber oluşturarak ve üstüne çıkıp tarihî veda hutbesini okudu. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) ümmetine seslenerek onlara iki emânet bıraktığını söyledi :

1- Allahın kelâmı Kuran-ı Kerim
2- Ehl-i Beyt'i

Hz. Muhammed şöyle buyurdu: "Kuran ve Ehl-i Beyt'imin ipine sımsıkı sarılın. Kevser havuzunda her iki emânet birbirinden ayrılmadan bana ulaşacaktır. Ehl-i Beyt'imin hali, Nuh'un gemisi gibidir. Gemiye binenler kurtuldular, binmeyenler helâk oldular".

Ehl-i Beyt; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ailesi demektir. Hz. Muhammed (s.a.v), İmam Ali, Fâtımatü'l Zehra, İmam Hasan ve İmam Hüseyin olmak üzere toplam 5 kişidirler.[18]

Hz. Muhammed'in önem verdiği ve abasının, yani hırkasının altına alıp '' İşte benim âl-i abâm'' diyerek kendisinden sonra ümmetine emanet ettiği ailesinden olan beş kişiye bu sebeple *"âl-i abâ''* denir.

Hilâlî aşağıda verilen manzûmesinde ehl – i beyte olan sevgisinden ve hürmetinden bahseder. Ayrıca peygamber soyundan olan Zeynel'abidin ve Câfer- i Sadık'ın da bahsi geçer:

Sevdiğimdür pençe – i āl – i ʿabā sırrım benim (164/ 1)

ʿAli Ḥaydar sırr – ı z̄ātım sırr – ı sulṭānım benim

[18] http://www.halveti.tc/ehlibeyt

Fāṭıma dürr- i āla sırr – ı ʿAlīʾyy ül – murtażā (164/ 2)

Şāh Ḥüseyn - i Kerbelā nāmımdurur şāhım benim

Zübde – i şāh – zāde oldı şāh - ı Zeynʾelʿābidin (164/ 3)

Meşrebimdür īʿtiḳādile ki māhımdur benim

Cāʿferī Ṣādıḳ kemal baḥr – ı ḥaḳayıḳdur o ẕat (164/ 4)

Meẕhebimdür hem īmānım cümlesi şāhım benim

ʿAlī ẕātım Fāṭıma sırrım demim oldu Ḥüseyn (164/ 5)

Meşrebim Zeyn'el - ʿabā hem cāʿferīdür meẕhebim

1. 5. Dört Halife (Çâr Yâr – ı Güzîn, Hulefâ –i Râşidîn)

Şair dört halife (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali) için müstakil bir manzûme kaleme almıştır. Dört halifeye sevgisini ve hürmetini anlatmıştır. Dört halife için edebiyatımızda ***"çâr- yâr (dört sevgili)"*** adı da kullanılır. Hilâlî de şiirini bu motif üzerine kurmuştur:

Yār-ı ġāribdir o şāhıñ çār - ı yār bā ṣafā (016/ 2)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

Hem ʿaziz ṣādıḳlarıdır çār – ı yār bā ṣafā (016/ 2)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

Cān u bāşiyle fedādır çār – ı yār bā ṣafā (016/ 3)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

Yoluna şāh-ı ciḥanıñ çār – ı yār bā ṣafā (016/ 4)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

Cümle aṣḥāb-ı kirāmdan çār – ı yār bā ṣafā (016/ 5)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

Efḍālıdır hem yaḳīni çār - ı yār bā ṣafā (016/ 6)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

Ḫulefāʾ-i rāşidīndür çār – ı yār bā ṣafā (016/ 7)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

Hem meşāyiḫ-i mürşidīndir çār – ı yār bā ṣafā (016/ 8)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

İslâm'ın ilk halifesi Hz. Ebû Bekir'dir. Hz. Peygamber'e sadâkati ve güvenilir olması sebebiyle "Sıddîk'' lakabıyla bilinir. İslâm'ın ikinci halifesi olan Hz. Ömer ise iyi bir yönetici olması ve adaletiyle nam salmıştır. Bu sebepten kendisine "iyi ile kötüyü, haklı ile haksızı birbirinden ayıran'' anlamına gelen "Fârûk'' ismi verilmiştir. Hilâlî, İslâm'ın ilk iki halifesini lakaplarıyla anmıştır:

Biri Ṣıddīḳ biri Fārūḳ çār – ı yār bā (016/ 9)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

Şair aşağıda verilen dizeyi de şiirin sonuna eklemiştir. Bu dizede şair, İslâm'ın üçüncü halifesi Hz. Osman'ı "Zinnûreyn'' lakabıyla anar. Zinnûreyn ''iki nur sahibi'' demektir. Bu lakabı Hz. Osman, Hz. Muhammed'in iki kızıyla evlendiği için almıştır. Ayrıca Dört halifenin sonuncusu, Hz. Peygamber'in damadı ve amcasının oğlu olan Hz. Ali'den de Haydar (Allah'ın arslanı) adıyla bahseder:

Biri Zi'n-nūreyn ü Ḥaydar ʿAlīdir kān-ı vefā [19] ***(çār –ı yār-ı bā ṣafā)*** (016/ 10)

1. 5. 1. Hz. Ömer (el- Fârûk)

Hilâlî'nin, İslâm'ın ikinci halifesi olan, adaleti ve doğruluğuyla bilinen Hz. Ömer (ra) için kaleme aldığı bir manzumesi vardır:

Ey şehā mecnūnuyum hem ḥānümānımdur ʿÖmer (055/1)
Ḳıl kerem aña ṣafā vir şādımānumdur ʿÖmer

Ben muḥabbet baḥrine ṣaldım göñül zevrāḳını (055/2)
Ruzgār el virmedi ṣabr ile gel şāhım ʿÖmer

Gülşen – i ʿālemde sen serv – i revānum var iken (055/3)
Ġayrıya baḳmaḳ olur mu tende cānımdur ʿÖmer

Göñlümüñ taḫtındaki şūḫ – ı ciḥānımdur benim (055/4)
Sen raḫ – ı gül ḳāmet – i bālā – yı envārım ʿÖmer

Göñlünü engine ṣalma it Hilālīde ḳarar (055/5)
Baḳ ki bu dār içre bizden ġayrı bir diyār ʿÖmer

[19] Dizenin kenarına düzeltme yapılmış. *''çâr- ı yâr – ı bâ safâ''* Ayrıca bu dizenin artık mısra olduğunu düşünmekteyiz.

1. 5. 2. Hz. Ali (Haydar, Şîr – i Yezdân, Ebû Turâb, el - Murtazâ)

İslâm'ın dördüncü halifesi, Hz. Muhammed'in damadı ve amcasının oğlu olan Hz. Ali, şairin manzûmelerinde sıkça farklı isimlerle yer almaktadır. Bunlardan en çok kullanılanları Haydar, Şîr – i Yezdân, Ali el – Murtazâ'dır. Şair dizelerinde, ehli beytin güzîdesi Hz. Ali'ye olan sevgisini, hürmetini ve duasını fazlaca dile getirmiştir. Aşağıdaki manzûme Hz. Ali için müstakil olarak kaleme alınmıştır:

ʿAlī Ḥaydar gözüm nūru ʿAlīdür göñlümüñ sırrı (156/ 1)

ʿAlīdür görünen gözde ʿAlīdür gözümüñ nūru

Gören oldur görünen ʿAlī Ḥaydardur ki nūrʾullāh (156/ 2)

ʿAlī remz – i ḥaḳīkatdür ḥaḳīḳat ʿilminiñ sırrı

ʿAlī evvel ki nūrʾullah ʿAlī evvel velīyʾullah (156/ 3)

Velīler serveri şāhım resūlüñ oldurur yāri

Şair, Hz. Ali'den övgüyle bahseder. Hz. Ali yiğitliği, savaş meydanlarındaki kahramanlığı sebebiyle Haydar (Allah'ın arslanı) lakabını almıştır. Onun çatal şeklindeki iki başlı meşhur kılıcının adı da **"zülfekâr''**dır. Ayrıca Hz. Ali cömertlik, merhamet gibi birçok güzel huyun da sembolüdür:

ʿAlī Ḥaydar şecāʿatde ʿAlī Ḥaydar seḫāvetde (156/ 4)

ʿAli ṣāḥib –i züʾlfeḳārdurki arslanım didi bārī

Bu sırrıñ sırrıdur ʿAlī bu remziñ remzidür ʿAlī (156/ 5)

Bu demdür derd – i Hilālī ʿAlī Ḥaydardurur vārı

Hz. Ali'nin bir diğer adı da **"Ebu Turâb''** dır. "*Toprağın babası, toprağa bulanmış kimse*" anlamındaki bu lakap Hz. Ali'ye Resûl-i Ekrem tarafından verilmiştir. Sahih hadislerde rivayet edildiğine göre bir gün Hz. Peygamber öğle vakti kızı Fâtıma'nın yanına

gittiğinde Hz. Ali'yi evde göremedi. Sahâbelerden biri onun Mescid-i Nebevî'de uyumakta olduğunu haber verince Resûl-i Ekrem oraya gitti. Uyumakta olan Hz. Ali'nin üzerindeki hırkanın sıyrıldığını, vücudunun toprağa bulandığını gördü. Elbisesindeki toprağı eliyle silkelerken, "Kalk Ebû Türâb, Kalk!" diye seslendi. O günden sonra "Ebû Türâb" diye de çağrılan Hz. Ali, kendisine böyle hitap edilmesine çok sevinirdi. Bir başka rivayete göre ise hicretin 2. yılında yapılan Zül'uşeyre Gazvesi'nde bir konak yerinde Hz. Ali ile Ammâr b. Yâsir, hurma ağaçlarının bakımını yapan Benî Müdlic halkının çalışmalarını seyrederken uyuyakaldılar. Yanlarına gelen Resûl-i Ekrem, Hz. Ali'nin elbisesinin toprağa bulandığını görünce ona dokunarak, "Kalk Ebû Türâb!" diye seslendi (Müsned, IV, 263; Hâkim, III, 140-141).[20]

Hilālī bir saḫī candur kerem itmek ne ḫoş ḥāldür (180/ 5)

Alan ʿārife ʿaşḳ olsun disünler ḥaḳ ebū - türāb

1. 5. 2. 1. Zülfekâr

Zülfekâr, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği ucu çatallı kılıcın adıdır. Edebiyatımızda da sıkça kullanılan motiflerdendir. Hilâlî aşağıdaki manzumede mütekerrir mısra olarak *"Lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ zülfekâr."* (Zülfikardan başka kılıç, Ali'den başka yiğit yoktur.) sözünü kullanmıştır:

Dīn – i islāma delīlim ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā (050/ 1)

Rehberim ẕātım ṣıfātım şāh ʿAli yyüʾl - Mürteżā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar [21]

Hem imāmım hem penāhım şāh – ı ḥüsn ḫalḳ –ı rıżā (050/ 2)

Hem bu cān ḳurbandurur şāh – ı ḥüseyn – i kerbelā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

[20] TDVA, M. Yaşar Kandemir, cilt: 10; sayfa: 243

[21] **Arapça:** Zülfikardan başka kılıç, Aliéden başka da yiğit yoktur.

Cār – ı deh – i mʿāṣum – ı pākdur şāh zeynʾel – ʿābidin (050/ 3)

Hem Muḥammed Bāḳır oldu maʿden – i kān – ı vefā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

Meẕheb – i pāk Cāʿfer – i Ṣādıḳ ki māhımdur benim (050/ 4)

Mūsā – yı Kāẓımdurur ol nūr – ı ẕāt – ı kibriyā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

Geldi çün ʿāleme raḥmet – i şāh - ı ʿĀli Mūsā Rıżā (050/ 4)

Hem taḳīdür şāh – ı velāyet bā Nāḳī sırr – ı ḫüdā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

Āsker ī ism – i ḥüsndür ḳıblem ol şāhım benüm (050/ 5)

Meḥdī – yi ṣāḥib – i kemāl oldu gözüme ṭūtiyā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

Medḥini eyler Hilālī on iki şeḥzādeniñ (050/ 6)

Dilerim himmetlerini gönlümüz bula beḳā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

1. 6. Sahâbe –i Kiram

1. 6. 1. Selmân (Selmân – ı Fârisî)

Aslen İranlı olup sahabelerin ulularındandır. Hendek savaşında büyük yararlılık göstermiştir. Hak yolunda birçok gazaya katılmış, bilgisiyle ön plana çıkmış güzîde bir şahsiyettir. Hilâlî aşağıdaki şiirinde Selmân – Fârisî'den söz eder:

Naḳş – ı ciḥānı añladı selmān gelür gider (054/ 1)

Ṭabʿ – ı kibārı añladı selmān gelür gider

Rāh – ı muḥabbete her cān girer çıḳar (054/ 2)

Ḥüsn ü ṣafā vü şevḳile selmān gelür gider

Ṭabʿı ġanī vü gönlü ṣafā iledür (054/ 3)

Her yüzde gör ki o selman gelür gider

Vaḳt – i ṣabā vü tende maḫlāṣı farsī idi (054/ 4)

Ḫiẕmet – i ḥabībe geldi o selmān gelür gider

Feyż - i ḫudā ile feyż – i ḫudādur ol (054/ 5)

Selmān – ı pākdur o selmān gelür gider

Şimdi adına molla ḳomuşdur hemān felek (054/ 6)

Uġradı semt – i ḥabeşden o selmān gelür gider

Medḥin ider Hilālī celāl ü cemālde (054/ 7)

Yoḳdur bu demde ḫoş ṣedā ile selmān gelür gider

1. 7. On İki İmam

Hilâlî on iki imamı övdüğü aşağıdaki şiirinde kronolojik sırayı takip etmiştir:

1. 7. 1. Hz. Ali (r.a.)

Hilâlî, şiirine İslam Peygamberi Hz. Muhammed'i överek başlar. Daha sonra On İki imamın birincisi, hulefâ – i râşidînin dördüncüsü Hz. Ali(ra)'den söz açar:

Muḥammed server – i ʿālem ki oldur zübde – i ādem (117/ 1)

Aña indi kelām ʾullāh ki oḳur heb ben – i Ādem

ʿAli Ḥaydar ki sırrʾullāh rumūz – ı enbiyāʾullāh (117/ 2)

Ḥaḳīḳat ʿilminiñ kānı ki sırr- ı noḳṭa – yı ādem

1. 7. 2. Hz. Hasan

Hz. Ali'nin büyük oğlu, Hz. Muhammed'in torunudur. Lakabı "Müctebâ'' dır. İslâm halîfelerinin beşincisidir. On iki imamın da ikincisidir. Hicret'in üçüncü yılında Medine'de doğdu. Muâviye kendinden sonra yerine Hasan'ı halîfe yapacağını halka duyurunca, Muaviye'nin oğlu Yezid Şam'dan Medine'ye zehir gönderdi ve Hz. Hasan'ın hanımını çeşitli vaadlerle kandırarak kocasını zehirletti. Vefatında kırkaltı yaşındaydı. Çocuklarına ve soyuna **"şerif''** denilir[22]. Hz. Hasan güzel ahlakın da sembollerindendir. Sabrı, metâneti, güvenilirliği, bağışlayıcılığı ve yumuşak huyluluğuyla bilinirdi. Hilâlî de onun bu güzel vasıflarını sayar:

Ḥasan ḫalḳ – ı rıżā ḥāli ne mümkün ola ʿālemde (117/ 3)

O emniyet o ḥilmiyyet ki ānı itmemiş ādem

1. 7. 3. Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin, Hz. Ali'nin ikinci oğlu ve Hz. Peygamber'in torunudur. "Kerbela şehidi'' olarak bilinir. Yezid tarafından Kerbela'da canice şehit edilmiştir. Şair onu garibanların, mazlumların sığınağı olarak vasıflandırır:

Şehīdan – ı Kerbelā şāhı Ḥüseyn oldu bu ʿālemde (117/ 4)

Ġarīban melceʾyi oldur bu demle ʿaşḳ bulur ādem

1. 7. 4. Zeyn'el' Abidin

Hz. Hüseyin'in küçük oğludur. Hz. Ali'nin torunudur. Ali Asgar adıyla da bilinir. Seyyidler zincirinin ve on iki imamın dördüncüsüdür. İlmi ve takva sahibi olmasıyla ön plana çıkmıştır. Şair onun ilminin nurunu çerağana benzetmiştir:

Çü Zeynʾelʿābidin ol zübde – i evlād – ı şāhzāde (117/ 5)

Ānıñ nūrı çerāġañdur döner bu demledür ādem

[22] PALA, İskender, Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü , L&M Yay. , İst. 2003 syf: 206 Hasan maddesi

1. 7. 5. Muhammed Bâkır

Ehl-i Beyt'e mensuptur. Zeyn'el Abidin'in oğlu, Câfer-i Sâdık'ın babasıdır. Soyu, baba tarafından Hz. Hüseyin'e, anne tarafından da Hz. Hasan'a dayanmaktadır. On iki imamın beşincisidir. Uzun yıllar ümmete yol gösterici olmuştur.

Muḥammed Bāḳır el-bahar ki oldur ḳudret ʾul - ḳādir (117/ 6)

Anıñ gevherleri ẓāhir anıñla feyż bula ādem

1. 7. 6. Câfer – i Sâdık

Hz. Hüseyin'in oğlu Zeyn'el Abidin'in torunudur. Muhammed Bâkır'ın oğludur. On iki imamın altıncısıdır. Hz. Peygamber'in müjdelediği söylenen yetmiş beş yıl sonra gelecek olan ilim yıldızının da o olduğu söylenir. Câfer-i Sâdık hem mana ilmine hem de madde ilmine oldukça vâkıf bir şahıstır. Bu sebeple şair onu hakikatler denizine benzetmiştir:

İmām Cāʿfer - i Ṣādıḳ müretteb baḥr - ı ḥaḳāyıḳ (117/ 7)

Rumūzunda durur nāṭıḳ tesellīler bulur ādem

1. 7. 7. Mûsâ – yı Kâzım

On iki imamın yedincisidir. Câfer-i Sâdık'ın oğlu, İmam – ı Ali Rızâ'nın da babasıdır. Seyyid soyundandır. Yumuşak huyluluğundan ve merhametli olmasından dolayı "Kâzım'' adını almıştır. Mûsâ-yı Kâzım ilmi çok olan velî bir şahsiyettir:

Ẕuhūr – ı Mūsā – yı Kāẓım ki oldur maḳṣadʾül – ʿāzim (117/ 8)

Omuzundadurur nāẓım ki muḥtacdur aña ādem

1. 7. 8. Ali Mûsâ Rızâ

Mûsâ – yı Kâzım'ın oğludur. Sekizinci imamdır. Şair, onun yumuşak huylu, cömert ve ilim sahibi olduğundan bahseder:

ʿAli Mūsā Rıżā ḥilmī saḫī meşrebdürür ṭabʿı (117/ 9)

Keremdür hem ʿaṭāʾ şānı ire raḥmetine ādem

1. 7. 9. Muhammed Tâki

On iki imamın dokuzuncusu, tanınmış velîlerdendir. Hz. Hüseyin soyundandır. Asıl adı Muhammed Cevad'dır. "Takî'' lakabıyla bilinir. İlmi yüce bir şahsiyettir:

Muḥammed Tāḳidür şāhım ki ʿilmʾullāha pek ʿālim (117/ 10)

Muḳaddem sır ile māhir rıżāsına ire ādem

1. 7. 10. Ali Nakî

On iki imamın onuncusudur. Ahlak, ilim ve takva yönünden zamanının en üstün şahsiyetiydi. Hz. Hüseyin'in torunlarından olup seyyid soyundandır. En meşhur lakapları Hadî ve Nakî'dir. Nakî, "temiz, pak, taze'' anlamlarına gelir. Şair, buna da değinir. Ayrıca ilmî seviyesinin yüksekliğinden bahseder:

ʿAli – yi bā - Naḳī̄ rüşdü temiz ẓāhir ü bāṭında (117/ 11)

Ki her fennedurur māhir değil kim nüsḫa - yı ādem

1. 7. 11. Hasan el- Askerî

Peygamber soyundandır. Bağdat'ta yaşamış evliyâlardandır. On iki imamın on birincisidir. Samarra'da oturduğu el- Asker mahallesine nispetle bu adı almıştır. İmam Ali Nakî'nin oğludur. Ağırbaşlılığı, metaneti ve güzel huyuyla bilinir:

Ḥasan el - ʿAskerī̄ nūru Ẕüʾl – fiḳār – ı ʿAli Ḥaydar (117/ 12)

Metānetle ulū ḥāli metānetle bulur ādem

1. 7. 12. Muhammed Mehdi

On iki imamın sonuncusu, Hasan el Askerî'nin oğludur. Hayatı, Abbasi halifeleri tehdidinden dolayı saklanarak geçmiştir. Zamanının en üstün alimi ve din büyüğüdür.

Muḥammed Mehdi – yi Ẓāhir ki oldur ẓāhir ü ḥāżır (117/ 13)

O cānān dem be dem ḥāżır nice cān virsün ādem

Hilālī̇ çākeridür on iki şāh – zāde cānānıñ (117/ 14)

Mürüvvet anlarıñ şānı nice meyl itsün ādem

1. 8. Cennet

Hilâlî'nin dîvânında "sekiz cennet''ten "Cennet'ül Mevâ''nın adı geçmektedir. Ayrıca cennete ait unsurlar da sıkça kullanılmıştır. Temiz, halis bir kalple pire hizmet ederse, açılmış hoş kokulu bir gül gibi olacağını ve cennete girmeye layık olacağını söyler :

Ḫulūṣ-ı ḳalble şāhım idersin pī̇rine ḫiẕmet (019/ 1)

Olursan bir gül açılmış saña lāyıḳ olur cennet

1. 8. 1. Cennet'ül Mevâ

İslam inancına göre cennetin tabakaları vardır. Bunlarda bir tanesi de iman edip güzel amel işleyenler için hazırlanan Mevâ Cenneti'dir:

Sidre vü 'arş-ı mu'allādan saña verir ḫaber (007/ 2)

Cennet'ül me'vādan a'lādır denür 'ibret – nümā

Sidre, tasavvufta Allah'ı tanımada beşer aklının ve akılla kazanılan bilginin son durağı olarak kabul edilir. Arş –ı muallâ ise göğün en üst katıdır. İşte bu göğün en üstünden, yüceler yücesinden bir haber gelir ve bu insân-ı kâmile "cennet'ül mevâ''dan daha yüce bir mertebeyi müjdeler.

Şekl – i ṭāvus ṭaḳınırsın ṣıfāt – ı emāreyi (145/ 4)

Cennet – i me'vā dilerisen nāmile ya şānile

1. 8. 2. Bağ – ı Cennet

Cennet binbir çeşit nimetin bulunduğu yeşil güzel bir bağa bahçeye de benzetilmiştir.

Bu demde irmeyen ḥaḳḳa ṣafāsın bulmaya aṣla (059/ 6)

Küşād – ı baġ – ı cennetdür gice kılma baña gündüz

1. 8. 3. Kevser Irmağı

İslam itikadına göre cennette olduğuna inanılan ırmaktır. Suyu çok tatlı, berrak ve ferahlatıcıdır. Kur'ân- ı Kerim'de de Kevser Sûresi bulunmaktadır. Şair verilen beyitte bir cami tasviri yapmıştır adeta. Mürşidin aklını bir şadırvana benzetmiştir. Ama bu şadırvan sanki tatlı suların aktığı cennet ırmağı olan Kevser Irmağı'dır. Bu manevî şadırvanda alınan abdestle hak yoluna kudret eliyle girilmiştir.

Şadırvān oldu dimāġıñ ki oldur kevṣer ırmaġı (064/ 3)

Yed – i ḳudret virir abdest reh – i ḥaḳḳa süvār olmuş

1. 8. 4. Tûba

Kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilahî bir ağaçtır. [23] Çok lezzetli meyveleri vardır. Divan edebiyatında kullanılan bir kavramdır. Hilâlî'nin şiirinde de Halvetî tarîkati tûbâ ağacına benzetilmiştir:

Gerek sā'ir ṭarīḳiñ aynı andan (140/ 11)

Ẕīrā ṭūbā dinildi ḥalvetiyye

1. 8. 5. Rıdvân

Cennetin kapıcısı olan büyük meleğin adıdır. [24] Şair, Hakk'ın rıza kapısının, yani cennetin kapılarının açılmasından bahseder:

Ḳanā'atle tesellīdür rıżā ḳapusu rıḍvānı (021/ 3)

Buña rāżı olan 'āşıḳ ider her ān seni rü'yet

Ẕāt – ı ḥālin fi'le gelsün ol metānetde müdām (106/ 4)

Çün rıżā – yı bāb- ı ḥaḳdur anda bir rıżvān gerek

[23] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 473.
[24] A.g.e, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s. 389

1. 9. Cehennem

1. 9. 1. Günâh

Allah'ın emirlerine ters düşen iş, dinî suç. Bu suçu işleyen kişiye de günahkâr denir.[25] Fakat Allah, rahmeti çok olan ve bağışlaması bol olandır. Hilâli de bundan bahseder:

Her ṭaşıñ bildi günahıñ geldi iḳrāra hemān (010/ 14)

Lamelif etdi ʿaẕābı ḳurtaran bārī ḫüdā

Merve-i ṣafa vü zemzem daḫı bir ʿömre gerek (025/ 3)

Her günāhı maḥv olur olmaz o kimse iḫtiyac

1. 9. 2. Dûzah

Cehennem demektir. Şair bu beyitinde cehenneme gireceği vaad olunmuş on kişiden bahseder. Ayrıca hal ehline cehennemin uzak olmasını temenni eder:

Ey Hilālī on kişiye vaʿad olunmuşdur dūzaḫ (032/5)

Lāzım olmaz ehl – i ḥāle yazmasın ġayrı dūzaḫ

1. 9. 3. Şeytân

Rivâyete göre Adem'i, Havva'yı cennetten çıkaran, insanları azdıran metrud melektir. Kendisi ateşten mahlûk olduğu için balçıktan yaratılan Âdem'e secde etmedi. Cennetten tard olundu. Sonra Âdem ve Havva'yı kandırarak cennetten kovulmalarına sebep oldu. Asıl adı "Azâzil''İtikada göre kıyâmete kadar melânette bulunacak, insanları doğru yoldan azdıracaktır. Şeytân, insan yaratılmadan önce 600 bin sene ibadet etmişti, meleklerin hocası idi. Bir telakkiye göre şeytân, insanın hırsı ve kendi azmış nefsidir. Eslâfın tâbirince nefs- i emmâresidir.[26] Hilâlî mürşidine, bir bakıma da kendi nefsine seslenir: "Her şeyin Allah'tan geldiğine inanmaz mısın? Nefsin ve şeytanla her an beraber olman bu fesadın sebebidir.''

Her taṣarruf ḥaḳḳıñ olduġu imānıñ yoḳmudur (036/ 4)

Nefs ü şeyṭanla her dem eylediğindür fesad

[25] A.g.e, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s. 186

[26] ONAY, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ Yay. , Ankara 2000, s.428

1. 9. 4. İblîs

Şeytanların en büyüğüdür. Hilâlî verilen beyitlerde Allah'ın şeytanı lanetlediğinden; kibirlenen, büyüklenen âlimlerin iblise yar olduğundan bahseder:

Lāzım oldu bir nezāket göstere iblis nūra (010/12)

Merḥamet ḥāl oldu ḥaḳdan eyledi lāʿnet ḫudā

Kibrile ālūde ʿālim kīn kibāruñ ḥālidür (048/ 1)

İblīse yār oldular hem anlarıñ ḫoş ḥālidür

1. 10. Kıyâmet

Bütün insanların dirilerek mahşerde toplanacakları gün, dünyanın sonu, ölümden sonra hayat bulma. Kur'an-ı Kerim'de kıyamet, haşr ve mahşer hakkında birçok ayet mevcuttur. Bunların hemen hepsinde azâmet ve dehşetli sahneler tasvir edilmektedir. Büyük alâmetler ve küçük alâmetler tamamlandığında İsrafil 'in sûra üfürmesiyle dünyadaki bütün canlılar ölecek ve dünya düzeni bozulacaktır. Sonra ikinci defa sûra üflendiğinde haşr(yeniden dirilme) başlayacaktır.[27]

Hilālī ḥüsn ü ḥāl ile saña tāʿbir ider şāhım (019/ 7)

Bilürsen bir gün añlarsın bu sözlerdendür ḳıyāmet

1. 11. Dinî Geceler

İslam inancına göre bazı gün ve geceler önemlidir. Özellikle kutsîyeti olan geceleri zikr ü taat ile ibadet ile geçirmek müslüman kişiye çok sevaptır. Bu geceler mîrac, regâib, berât'tır. Hilâlî bir şiirinde bu önemli gecelerden bahseder:

Leyle – i mʿīrac reġāib daḫı leyle –i berat (020/ 1)

Ḥaḳ ṣıfātıyle ṣıfātlanmışdurur bu üc ṣıfāt

[27] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 287

ʿAḳl küll-i levḥ ü ḳalem hem nefs küll-i fuḥş oldu ser (020/1)

Bu reġāib gicesidür ẕāt-ı ḥak buldu ṣıfāt

Oldı miʿrāc remzi suflīden ḥuruc it ʿulvīye (020/ 5)

Yāʿni ḥaḳ ḥaḳḳ-ı kemālātile tekmīl buldı ẕāt

Hem ḥayātıñ hem memātıñ hem ġıdānın taḳsimi (020/ 7)

Olduġuçün ḳayd olundu buna leyle-i berāt

1. 12. Hac İle İlgili Mefhumlar

Hilâlî bir şiirinde hacca gitmeyi arzu ettiğinden bahseder. Haccı başında güzide bir tac taşımaya benzetir:

Dilerim yārimi ḥaḳdan ideyim bir kerre ḥac (025/ 1)

Giderim islāmıma nūrile bir güzide tac

Kabe- i Muazzama kainâtın merkezidir. Bütün alem , kainat onun etrafında döner, tavaf eder :

Bunca ʿālemler ṭavāf u saʿy iderler Kāʿbe ʾi (097/ 3)

ʿİrfāna varmayınca olamaz maḳbūl – ı ḥāḳ

Şair, hak yolunu bulup hak beytini (Kabe'yi) tavaf etmekten bahseder. Kendi nefsinden, arzularından sıyrılıp Hz. İbrâhim'in ateşten gül bahçesine kavuştuğu gibi doğru yola kavuşmaktan dem vurur:

Gel göñül sulṭānı bul ḥaḳ beytini eyle ṭavaf (158/ 2)

Varlıġı terk eyle bul gül-zār – ı İbrāhim didi

1. 13. Nefis (Nefs) , Nefs- i Emmâre

Nefis, insanın iç âlemi hakkında kullanılır. Ruh ile nefs aynı şeydir. Ancak insan iyi şeylere yönelince ruh; dünya işlerine ve kötü işlere yönelince de nefis adını alır. Buna göre yedi çeşit nefis vardır. Bunlardan "*nefs – i emmâre''*, insanı kötülüğe sevkeden nefistir.[28]

Şair yâre (Allah'a) ulaşmanın yolunun nefs –i emmâreden (kötülüğü, günâhı emreden nefis, arzu) vazgeçmekten geçtiğini söyler.

Sen dahı yāre uyarsın yār olursun yār ile (109/ 4)

Nefs ü şeyṭāndan geçen elbette yāre buldu yol

Eğer fehm itsen nefsin olurdu tekmīl īmānın (129/ 4)

Bu remzi añlamaḳ müşgil maḥallinden dile aman

Hilâlî, dünya zevklerinden hoşlananların hak yoldan devr olduğundan , yani döndüğünden bahseder:

Nefs – i emmāre ṣıfatları merām – ı ḥalleri (176/ 2)

ʿĀlemin ḫoşlandıġı ḥal cümle ḥaḳdan devr olur

1. 14. Tevhîd

Tevhîd, Allah'ın birliği ve tek olması demektir. Üsküdarlı Mehmet Nasûhî Halvetî "Risâletü'r- Rüşdiyye'' adlı eserinde tevhidin bilinmesi hususunda şöyle der:

Tevhîd lügatte bir şeyin tek olduğuna hükmetmek ve tek olduğunu bilmektir. Vahhadtuhu (Onu birledim) denir. Yani O'nu teklikle tanımladım, demektir. Hakîkat ehline göre düşünülen, zihinlerde hayal edilen her şeyden ilahî zâtı ayırmaktır. Bunun anlamı, Allah'ın zâtında bölünmezliğiyle, zâtında ve sıfatlarında hiçbir şeye benzemezliğiyle ve ortağı olmamasıyla tek olmasıdır. Cüneyd – i Bağdâdî , bu konuda demiştir ki: " Akılların aklı tevhide ulaşırsa hayret son bulur.''[29] Hilâlî şiirinde cennetin anahtarının Allah'ı bilmek ve O'nu birlemek olduğunu söyler:

[28] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 368

[29] TATCI, Mustafa, YILDIZ, Mustafa, Tasavvuf Eğitiminde Nefs, Tevhîd, Zât, H Yayınları , İstanbul 2018, s.45

Getür tevḥīdi her dem sen ki oldur cennete miftāḥ (029/ 1)

Dilin tevḥīde ḳandırsın ki oldur cennete miftāḥ

1. 15. Îmân

İslam dinini kabul etmek ve tasdik etmektir. Îmânın altı şartı vardır. Bu âmentü (îmân ettim) sözüyle ifade edilir. Tasavvufta îmân , şeriatın gereklerini yerine getirdikten başka Hakk'a yönelmek ve O'ndan gayrıya yüz çevirmek olarak tanımlanır. Îmânın zıddı küfürdür.[30] Şair, "Her şeyin, her kararın Allah'tan olduğuna inanmaz mısın?'' diye soruyor:

Her taṣarruf ḥaḳḳıñ olduġu imānıñ yoḳmudur (036/ 4)

Nefs ü şeyṭanla her dem eylediğindür fesad

1. 16. Tevekkül

Her türlü tedbiri aldıktan sonra işi Allah'a bırakıp kadere rıza göstermektir. Kalp huzursuz olmamalıdır. Bu da ancak tevekkülle sağlanabilir. Şair, Allah'a yaklaşmak için seher vakti güle yalvaran bülbül gibi Allah'ı zikretmenin faydasından bahseder. İslâm inancında seher vakti kılınan namazın, yapılan ibadetin fazileti büyüktür.

Tevekkül dimemişler kim seḥer vaḳtinde bul ḥaḳḳı (059/ 3)

Fiġān - ı bülbülü anla gice kılma bana gündüz

1. 17. Câmi

(Cemaat, imam, müezzin, hatib , minber, kürsî, şadırvan , abdest, külliye, bina)

Hilâlî, bir manzûmesinde adeta bir cami yapısının bütün unsurlarını güzellik unsurlarıyla özdeşleştirerek vermiştir. Tabi ki bu güzellik ilâhî güzelliktir:

Ḳaşın miḥrābına şāhım gözün ʿayn –ı imām olmuş (064/ 1)

Cemāʿat rūḥlarındur hem müʾeẕẕin leblerüñ olmuş

[30] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 245

Ḫaṭībüñ minberi buranın ḳurulmuş kürsī ṣadrında (064/ 2)

İki ḳulaḳdurur ḳapuna ḳudretle binā olmuş

Ṣadırvān oldu dimāġıñ ki oldur kevṯer ırmaġı (064/ 3)

Yed – i ḳudret virir abdest reh – i ḥaḳḳa süvār olmuş

Niyāza yüz ṭutub her ān resūlʾallāha virir can (064/ 4)

Buña ḳāʾilmidür insan cemāʿat cāmi bir olmuş

Külliyādur her eṭrāfı dem –i ʿĪsādurur ḥaḳḳı (064/ 5)

Mūsānıñ ṭūr münācātı ki bu demde kelām olmuş

Şair, kainatı bir cami olarak anlatmıştır. Onsekiz bin alemi de camiyi aydınlatan kandillere benzetmiştir:

Ḥesabda on sekiz biñ ḳandili vardur bu cāminiñ (064/ 7)

Rumūzun fehm iden ʿāṣıḳ o ḳandillere ṣevḳ olmuş

1. 18. Namaz

Namaz, İslam'ın şartlarındandır. Bütün müminlere farz kılınmıştır. Kişinin Allah'a en yakın olduğu anın namaza durduğu an olduğu söylenir. Allah'ın huzurunda namaza durmalı, niyazda bulunup dua etmelidir. Her dilek ondan dilenmelidir:

Ḳıl namāzıñ it niyāzıñ ʿālem içre bul şeref (088/ 1)

Kār u kesbe heves eyle ʿālem içre bul şeref

1. 19. Nûr, Ziyâ, Nûr – ı Mahz

Nûr, aydınlık, parıltı demektir. Kur'an-ı Kerim'de bu adı taşıyan bir sûre ve birçok âyet vardır. Tasavvufta her şeyin aslı nûr – ı Muhammedî'dir. [31] Nûr – ı mahz ise saf, hâlis nur demektir.

Ḥaḳīḳatde tecellīdür o yüzden görünen esrār (002/ 4)

Āña irmez hezar ʻāḳil ānıñ nūru olur peydā

İkiliği refʻ idüb birlikde ola ḥālimiz (142/ 2)

Nūr – ı maḥż ola vücūdumuz muḥabbet biz bize

Sen ki ādem ki bu demin nefsine sen mālik ol (001/ 3)

Vaṣfını ḥaḳḳın iderken vire ʻāleme żiyāʾ

1. 20. Sırât

Cehennem'in üzerinde kurulu olan kıldan ince, kılıçtan keskin olarak bilinen köprüdür. Müminler sırat üzerinden yıldırım hızında ve ayakları yere değmeden geçeceklerdir.[32] Hak aşıklarıyla hem-hal olanlar daima kurtuluşa ererler. Kalbinde pişmanlık olmadan, rahatlıkla sırât köprüsünü geçerler:

Şair, Allah yolundaki kişilerle görüş ki hayat bulasın diyor. Bu şekilde mümin kişilerle dost olarak hak yolunu bulup günahtan uzak durarak kalbinde pişmanlık , elem kalmadan rahatlıkla sırat köprüsünden geçebilir:

Merd – i ḥaḳḳile görüş kim bulasın dāʾim ḥayāt (076/ 2)

Hem nedāmet ḳalmaya ḳalbinde her dem gec ṣırāṭ

[31] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 375
[32] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 417

2. TASAVVUF

2. 1. Tarîkat , Halvet, Halvetî , Halvetiyye

Tarîkat, kelime anlamı olarak yollar demektir. Yolcuyu varması gereken noktaya, müridi mürşidine, parçayı bütüne kavuşturan yoldur. Değişik ve çeşitli şekillerde görünür fakat hakîkat cihetiyle birdir. Hepsine birden "Tarîkat-ı Muhammediye'' denir. Halvetî tarîkati de bu yollardan bir tanesidir.

Halvetin tarihi konusunda, birçok mutasavvıfın kabul ettiği olay, Hz. Peygamber'in, vahiy gelmeden önce Hira Mağarası'ndaki ibadeti ve yaşantısıdır. Bilindiği gibi Hz. Peygamber, vahye hazırlanış devresinde tam bir halvet hali yaşamaktaydı.

Hz. Peygamber'in Hira'daki uygulamasını esas alarak, mutasavvıflar halveti, sünnet olarak kabul ederler.

İslam tasavvufundaki halvet ve uzlet, bir süluk (yola girme) metodu olup, zaman açısından sınırlıdır. Özellikle de, kırk gün olduğu için "çile" kelimesiyle karşılanmıştır. Hristiyanlıktaki ruhbaniyete gelince, Allah'a ulaşmak için hayattan ve insanlardan tamamen kopmaktır. Bu nedenle İslam tasavvufundaki halvet anlayışının ruhbanlık anlayışı ile hiç bir alakası yoktur.

Halvet, bir tarikâta ad olarak ortaya çıkmadan önce, diğer birçok mutasavvıf tarafından uygulanmıştır. Bilindiği gibi İmâm-ı Gazali, hakikati arama süreci sonunda tasavvufta karar kılmış ve içine düştüğü bilgi bunalımından, halvetle kurtulmuştur. İmam-ı Gazali, yaklaşık on yıl insanlardan ayrı halvet hali yaşadığını ve o yalnızlıklar esnasında kendisine çok şeylerin mâlum olduğunu belirtir.

Yaklaşık aynı dönemde, Mevlana Celaleddin Rumi de, başlangıçta halvete girmiş ve birçok erbain çıkarmış, Şems-i Tebrizi ile karşılaştıktan sonra halveti terk edip, celveti tercih etmiş, halkın arasına karışmıştır. Halvetiliğin bir uzantısı olan Bayramiye tarîkatinde de, bu tarikatin esasını teşkil eden halvet önemli bir yer tutar.

Her ne kadar Halvetî Tarikâtı'nın kurucusu Ömer Halvetî olsa da Halveti Tarikatı'nın genişleyip yayılmasını sağlayan Pir-i Sani Seyyid Yahya Şirvanî 'dir.

Osmanlı topraklarında Halvetiliğin ilk filizlendiği merkez, Pir İlyas Halveti ve Zekeriya Halvetî gibi üstün özelliğe sahip şahsiyetlerin çabasıyla, Amasya olmuştur. Daha sonra toprakların genişlemesiyle birlikte birçok bölgeye yayılmışlardır.[33] Hilâlî'nin de bu tarîkatın Girid adasındaki 19. yüzyıl mürşitlerinden biri olduğu gayet açıktır. Şiirlerinde sık sık halvetten ve halvetîlikten bahseden şair sofîyâne bir tarzda şiirlerini yazmıştır.

[33] http://www.halveti.tc/halveti_tarikatinin_tarihi_gelisimi.php

2. 1. 1. Tarîkat Uluları (Hasan Basrî , Habibül Acemî , Dâvûd – i Tayî,

Marûf-i Kerhî,Sırrı es- Sekâtî, Cüneydî Bağdâdî)

Hilâlî aşağıda verilen manzûmesinde Halvetî tarikâtının önemli isimlerini, mürşidlerini ve onların sahip oldukları vasıfları saymıştır. Halvetîliğin yüceliğinden bahsettikten sonra sırasıyla tarîkat ulularını methetmiştir:

Ṭarīḳatde ḥaḳīḳatde görinür ṣūretā ādem (002/ 3)

Ānıñ emrindedür ʻālem tecellīler olur peydā

Müʾeddib bir ṭarīḳdür ḥalvetiyye (140/ 1)

Seḫāvet māʿdenidür ḥalvetiyye

Kibar ḥālile meʾlūfdur o ẕātlar (140/ 2)

Muḥammed ʿAli sırrı ḥalvetiyye

Ḥasan Baṣrīdür ānıñ ibtidāsı (140/ 3)

Ki anda fiʿle geldi ḥalvetiyye

Rumūz – ı enbiyā vü ayn – ı ʿirfan (140/ 4)

Sülūk – ı rāh – ı ḥaḳdur ḥalvetiyye

İmam şah Ḥüseyiniñ sırrı andan (140/ 5)

Ṭarīḳatiñ ẓuhūru ḥalvetiyye

Ḥabībü'l – Acemī de feyż –i ẓāhir (140/ 6)

Nümāyān oldu anda ḥalvetiyye

Ki Dāvūd Ṭayī dür maḥall – i müşkil (140/ 7)

Teselli kānı oldu ḥalvetiyye

Yine Maʿrūf - i Kerḫīniñ bu nuṭḳu (140/ 8)

Selāmetle şüyūdur ḥalvetiyye

Sırrı es-Sekâti itdi küşādı (140/ 9)

Selis oldu hem esrār – ı ḥalvetiyye

Cüneyde değdi esrār – ı ḥaḳāyıḳ (140/ 10)

Cemʿī erkan acıldı ḥalvetiyye

Gerek sāʾir ṭarīkiñ aynı andan (140/ 11)

Ẕīrā ṭūbā dinildi ḥalvetiyye

Gerek taʿalluḳları ẓāhir yüzünden (140/ 12)

Cihānı ṭutdı sırr- ı ḥalvetiyye

Muḥammed ʿAli sırrı nūr –ı vāḥid (140/ 13)

Bu sırra maḥrem oldu ḥalvetiyye

Ḥaḳīḳat şor Hilālīden bu sırrı (140/ 14)

Saña disün ne demdür ḥalvetiyye

Şairin Halvetî tarîkatinden bahsettiği manzumelerinden örnekler:

Rāh – ı ḥaḳdur rāhımız hem rāhımızdur ḥalveti̇̄ (154/ 1)

Sırr – ı ḥaḳ esrārımız hem rāhımızdır ḥalveti̇̄

Gelüb bu ḥalvete baş eğ Hilāli̇̄ tāriḫin söyle (186/ 1)

Rumūzı sırr- ı esrārı gönül aḳrānına söyle

2. 2. Sır, Esrar, Sırr– ı Hak

Sır kelimesi tasavvufta "sadece Allah'ın bildiği ya da az sayıda insan tarafından bilinen özel bilgi" ve "ruhun bir idrak mertebesi" olmak üzere iki anlamda kullanılır. Hz. Peygamber'in, "Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız" meâlindeki hadisi (Buhârî, "Küsûf", 2; Müslim, "Śalât", 112) onun bazı özel bilgileri kendisinde sır olarak sakladığını ve ashabına anlatmadığını ifade etmektedir. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin, "Resûl-i Ekrem'den iki ilim aldım. Birini size anlattım; diğerine gelince onu anlatsaydım şu boyun kesilirdi" şeklindeki sözü ile (Buhârî, "İlim", 42) Resûlullah'ın Muâz b. Cebel'e söylediği ve başkalarına anlatmasına izin vermediği özel bilgi hakkındaki rivayetler (Buhârî, "İlim", 49), bazı ince ve anlaşılması zor bilgilerin idrak seviyesi yüksek şahsiyetler arasında eskiden beri muhafaza edildiğini göstermektedir. Bazı tasavvufî eserlerde yer alan, Hz. Ali'nin Resûl-i Ekrem'den aldığı sırları dayanamayıp bir kuyuya anlattığı, bunun üzerine kuyudaki suyun kana dönüştüğü şeklindeki menkıbeler de bu düşüncenin ürünüdür. İlk sûfî müelliflerden Ebû Nasr es-Serrâc, Allah'ın Hz. Peygamber'e üç tür ilim verdiğini, bunlardan birinci ilmin dinin emir ve yasaklarıyla ilgili olup herkese anlatıldığını, ikinci tür ilmin Hz. Ali, Huzeyfe b. Yemân gibi seçkin sahâbîlere bildirildiğini, üçüncü tür ilmin ise hiç kimseye söylenmeyip Resûl-i Ekrem'e mahsus bir sır olarak kaldığını kaydetmiştir. Abdülkerîm el-Kuşeyrî de sûfîlerin kendilerine ait yüksek bilgi ve tecrübelerini hem birbirlerine daha iyi anlatabilmek hem de muhalif olanlardan gizleyebilmek için bazı terimler geliştirdiklerini söyler. Sonraları müellifler eserlerinde bu tür bilgileri sembolik hikâyelerle anlatmışlardır. Farsça tasavvufî eserlerde (meselâ Şebüsterî, Gülşen-i Râz) sır yerine râz kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

Bir kısım sûfîlere göre sır kul ile Hak arasında gizli kalan hallerdir. İlk dönem sûfîlerinden Sehl et-Tüsterî'nin, "Sûfî için üç şey gereklidir: Sırrını korumak, farzını eda etmek, fakrını muhafaza etmek" sözü de bu anlamdadır. Rûzbihân-ı Baklî'ye göre sırrın hakikati dille anlatılamaz. Ârif vasıtasız olarak sırrı bilir ama ifşa edemez. Şah Ni'metullāh-ı Velî sırrı "tasavvuf yolunun başında riyadan kaçınmak için ilmî ve mânevî hali gizlemek, yolun sonunda ise Allah'ta fâni olmak" şeklinde açıklamıştır.[34]

[34] http://www.islamansiklopedisi.info, cilt: 37; sayfa: 115, Mustafa Çağrıcı, Sır .TDV

Hilâlî manzûmelerinin bir çoğunda sırdan , esrar- ı hakdan, bahseder:

Nebīler hep velīler cümlesi buldular esrār (107/ 4)

Tesellî– yi kemāl bulduḳ bu dem ḥayrāne gerek

Sırr – ı ḥaḳdan bī – ḥaberdür her işi mekr iledür (109/ 3)

ʿAşḳa gel hem ʿaşḳa uy ʿaşḳ ehli ḥaḳḳa buldu yol

Ḥalvetinde ol resūle eyledi miʿrāc ẓuhūr (154/ 6)

Şāh – ı merdān didi sırrım rāhımızdur ḥalvetī

2. 3. Kemâl Ehli, Kemâlat

Dinî ilimlerde belli bir mertebeye gelmiş, kemâle ermiş, olgun kişi, pîr anlamlarında kullanılmıştır:

Kemālāt heb kemāl ḥāli beni ehl-i kemāl ṣanma (014/ 1)

Bu ḥālāt ehl-i ḥāl ḥāli beni sen ehl-i ḥāl ṣanma

2. 4. Ehl – i Hâl, Erbâb- ı Hâl

Sufîlere göre hal, kulun bir gayret sarfetmeden, kalbinde doğuveren sevinç, heyecan, ferahlık gibi durumlardır. Buna göre hâl, Allah'tan kula gelen bir lütuftur. Hâl sahibi hâlden hâle yükselir. Bunlara "ehl- i hâl'' tabir olunur. Hâl devamlı olursa "makam''dır.Hâl ilmi ibadet usüllerinden bahseden ilimdir. Kâl, ise sözdür. [35] Şair, hâl ehlinin sohbetine katılmayı tavsiye etmektedir:

Eyleme erbāb – ı ḥālin ṣoḥbetine hic ʿinād (037/1)

Diñleyegör ṣoḥbetini añla hemān itme ʿinād

[35] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 195

2. 5. Rızâ, Rızâ – yı Hak

Bir Müslümanın en büyük gayesi Allah'ın rızasına kavuşmaktır. Hilâlî de bu durumdan bahsetmektedir. Bu dünya bir imtihan meydanıdır. Allah'ın emirlerine uyan, yasaklarını bilen, O'na baş eğen kulların her zaman kazandığını söyler:

Dir Hilālī muḥkem it rıżāʾ-yı ḥaḳḳı gel yaḳın (003/ 5)

Baş eġüb yüzler sürerek gidelim ḥaḳdan yana

ʿAşıḳların murādı heb senin rıżaña baş eğmek (017/ 3)

Rıżāya baş eğenleri idersin imtiḥān yā rab

2. 6. İlâhi Aşk (Aşk- ı Kadim, Aşk- ı Ezel, Âşık- Maşûk)

Şair, Halvetî tarikatine gönül bağlamış sofu bir zattır. Bu nedenle şiirlerinde beşerî aşka rastlamak olası değildir. Şiirlerinin muhtevasındaki aşk ve aşkla ilgili kavramlar bize ilâhî aşkı işâret eder. Ezelî aşk, kadim aşk kavramlarıyla da dünyevî olmayan kalıcı, ölümsüz Allah aşkına vurgu yapar:

Bulalım ʻaşḳ-ı ḳadīmi olalım biz āşinā (004/ 1)

Bulalım ʻaşḳ-ı ezeli olalım biz āşinā

İder ʻaşḳ ehli cānāna ider her demde istiġnā (008/1)

İder maʿşūḳuna ʻāşıḳ ider her demde istiġnā

2. 7. Evliyâlar, Dervişler, Tarîkat Uluları, Mutasavvıflar

(Yûnus Emre, Nesîmî, Üftade Hazretleri, Eşrefoğlu Rûmî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Niyazî – i Mısrî, Aziz Mahmud Hidayî, Sezayi – i Gülşenî, Fuzûlî, Rûhî Bağdâdî, Kaygusuz Abdal)

Hilâlî manzûmelerinin birinde o zamana kadar yaşamış meşhur tasavvuf alimlerinden, Allah dostlarından ve ululardan bahsetmiştir. Ayrıca bu ulu kişilerin güzide eserlerinin de bulunup okunmasını tavsiye etmektedir:

Yūnus bir baġ u baġcedür yerinden siz ṣatun alın (131/1)

Size lāzım olur bir gün bu ṣoḥbetden ṣatun alın

Nesīmīden fidan dikmek yemişini yiyüb içmek (131/1)

Bu meyveden eyü olmaz pazarda bulduñuz alın

Bu Üftāde kerem kānı ne yüzden istesin ānı (131/1)

Yüzü çoḳ rengi pek çoḳdur hemān bulduḳda sen ālın

Şerefli Eşrefin ẕühdü ne mümkün ola ʿālemde (131/1)

O taḳvādan o ʿirfāndan ele düşdükçe siz alın

Dīvān – ı Ḥaḳḳıdan hoşlanan añın ʿirfānı ġayetdür (131/1)

İder sırr ana esrārıñ ki māʿnīdar diyü alın

İder maḥv - ı niyāzında ḫüdādan ʿafvını ister (131/1)

Ḳuṣūr itdiyse ʿafv etsün bu ḥişşeden daḫı alın

Virir naḳş -ı feraḥ cāna nedür söz ṣoḥbetiñ söyler (131/1)

Alan ḳalanı māt itmiş bu rengi durma siz alın

Niyāzi ḥālini añla ki ḥaḳ ẕāhir de bāṭında (131/1)

Kerem itmiş kerem kānı o nüsḫadan bulun alın

Dīvān tevḥīdi Muḥibbī mübālaġa beyān eyler (131/1)

Ki ʿirfān ḥālini söyler o māʿnādan ḫaber alın

Sezāyī maʿrifet kānı anıñ nuṭḳı ṣafā cāmı (131/1)

Bu dem ḫoşdur ḥaḳīrāne ilāhiden ġazel alın

Hüdāyīniñ dīvānı heb ḥadiṣ āyet ile söyler (131/1)

Ki dünyāya muḥabbetdür size el virdiğiñ alın

Fużūlī nuṭḳunu medḥ it gerek ẓāhir gerek bāṭın (131/1)

Muḥabbet yüzünü söyler ḥaḳīḳat cümleden alın

Sezā – vār Ruḥī Baġdādī ne yüzden istesin diñle (131/1)

Gerek āfāḳ gerek enfüs baña reng baġlamış alın

Dīvān – ı Ḳayġusuz Abdal şerefli ẓāhir ü bāṭın (131/1)

Kerāmātı anıñ iẓhār bu nuṭḳu ḳayġusuz alın

Hilālī lāübālīdür hemān seyrini sen eyle (131/1)

Nefis bāzārı ḳurulmuş nuṭḳ - ı ḥaḳdur diyü alın

2. 8. Kırklar, Yediler, Üçler

Tarikatlerde gayb erenleri olarak bilinen kırklar, yediler, üçler kimliklerini gizlediklerine inanılan kutup, gavs, evtâd, revâsî, nukebâ ve nucebâ adı verilen kimselerdir.Hilâlî de bu gayb aleminin erenlerinden bahseder. Girit, fethedildikten sonra birçok tarîkate ev sahipliği yapmıştır. Halvetîlik, Nakşibendilik, Mevlevîlik bunlardan başta gelenleridir. Bu manevi iklimde birçok ulû şahsiyet yetişmiştir. Hilâlî bu zenginlikten bahseder. Kandiye'ye şehr- i sânî İstanbul yakıştırması bile yapar:

Ulū şehridürür Ḳandiye ki şehr - i ṣānī İslambul (153/ 4)

İçinde ḳırḳları ḥāżır yediler ücleri bile

2. 9. İstiğnâ

İstiğna, hak aşıklarının en önemli özelliklerindendir. Gönülden seven her zaman istiğna halindedir. Dünya malına, makam mevkiye, geçici hevâ heveslere tenezzül etmez. Aza kanaat eder, tok gözlüdür. Yalnız Allah rızasını gözetir:

İder ‘aşḳ ehli cānāna ider her demde istiġnā (008/ 1)

İder maʿşūḳuna ‘āşıḳ ider her demde istiġnā

Yanub yandıḳça yaḳılur kime ‘arż eylesün ḥālin (008/ 2)

Anıñ cān içre cānānı ider her demde istiġnā

2. 10. Güzel Huy, Sıfât ve Hasletler

2. 10. 1. Sabûr

Hz. Ali’ye de (şîr – i yezdân) atıfta bulunarak sabırlı olmak gerektiğinden bahseder:

Şīr-i yezdān ḥālidir cehd it kemālin bulasın (005/ 2)

Hem metānetde ṣabūr ol olasın kān-ı vefā

2. 10. 2. Sahî, Sehâvet

Cömertlik demektir. Gözü, gönlü geniş, dünya malına ehemmiyet vermeyen cimrinin, hasisin zıttı karakterdir:

Ṭab‘-ı ḥālinde seḫāvetle şecā‘at görine (005/ 4)

Ehl-i ḥāl añlar bu ḥāli budurur kān-ı vefā

Saḫī ṭabʿıyla ḥilmiyyet ḳanāʿat ehli olmaḳ güc (089/ 2)

Bu ḥālile olan meʾlūf ḥācet ḳalmaz aña taʿrīf

2. 10. 3. Şecâat

Yiğitlik, yüreklilik, cesaretlilik demektir. Hilâlî'nin övdüğü hallerdendir:

Ṭab'-ı ḥālinde seḫāvetle şecā'at görine (005/ 4)

Ehl-i ḥāl anlar bu ḥāli budurur kān-ı vefā

2. 10. 4. Vefâ, Kân – ı Vefâ

Sözünde durma, verilen sözü yerine getirme demektir. Şair dört halifeden bahsederken vefânın kaynağı diye bahseder:

Yār-ı ġāribdir o şāhıñ çār - ı yār bā ṣafā (016/ 1)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

2. 10. 5. Mürüvvet

Yiğitlik, mertlik, insanlık anlamlarına gelir. İnsana ait güzel bir haslettir.

Ḥicāba düşdü ʿaşıḳlar neden lāzım gelür bunlar (017/ 4)

Muḥabbet selb edübʿaḳlıñ mürüvvet senden ey yā rab

2. 10. 6. Hidâyet

Doğru yol, hak yolu, müslümanlık anlamlarına gelmektedir.

Bu dem saña ḥikāyetdür bilen cana hidāyetdür (026/ 5)

Hilālīden ẓuḥūr iden değil meḥekke hic muḥtac

2. 10. 7. Metânet

Dayanma, sağlam durma, dayanıklılık anlamlarına gelen bir özelliktir.

Metānetden suʾāl itsen devāmı yoḳ anıñ aṣla (030/ 3)

Ne bir peyġambere ümmet ne ḥaḳḳa ḳul olur meddāḥ

2. 10. 8. İnkıyâd

Boyun eğme, muti olma, teslim olma, itaat etme anlamlarına gelir. Allah'a boyun eğme anlamında kullanılmıştır.

İftiḫārım faḫrile dersin bilürsen ey ʿaziz (036/2)

Münkire eyle hidāyet ide ʿaşḳa inḳiyād

2. 10. 9. Lâubali

Zâhirî kayıtlardan kurtulup bütün sıfat ve fiilleri Hakk'ın sıfat ve fiili bilen kimsedir.

Lāubali meşreb ol ḥaḳḳa ulaşam dirsen (037/ 5)

Bu Hilālī̇ye danış sen saña der itme ʿinād

2. 11. Kötü Huy, Sıfât ve Hasletler

2. 11. 1. Şirk

Allah'a eş ve ortak koşmak, ortak isnat etmek demektir.

Ḳudretini vaṣf idegör maḥviyet ḥālini bul (001/ 4)

Şirke dalma pek ṣaḳın emmāreden aldanma hā

2. 11. 2. Hasûd

Kıskanç, hased kimse demektir.

Nār-ı recmi anıñçün eyledi iẓhār-ı ḥaḳ (010/ 13)

Verdi ṭaşı hem ʿaẕabıñ ḥasūda zāt-ı ḫüdā

2. 11. 3. Mu'ârız

Birine veya bir fikre karşı olan, karşı çıkan, muhâlefet eden kimse, muhâlif demektir. Hilâlî'nin şiirinde ise Allah'a , İslâm'a karşı olan anlamında kullanılmıştır.

Seni bende bulam dirsen muʿārıżdan hemān vazgeç (024/ 1)

Kemāl ehli olam dirsen muʿārıż ṣoḥbetinden gec

2. 11. 4. Münkir, Münâfık

Münkir, inkar eden, dini tanımayan , kabul etmeyen demektir. Münâfık ise nifak sokan, bozguncu, iki yüzlü demektir. Münâfık, inanmış gibi görünür. Aslında inanmamıştır, ikiyüzlülük ve riya halindedir.Şair, Allah'ın birliğine karşı gelenlerin cehennem ateşiyle ziyâlanacağından bahsediyor:

Ehl – i ḥāli daḫl idenleriñ mekānıdur dūzaḫ (032/ 2)

Tevḥīde münkīr olanlarıñ żiyāsıdur dūzaḫ

2. 11. 5. Zerk, Riyâ

Zerk ve riyâ iki yüzlü olma, arkadan iş çevirme, yalan söyleme anlamlarında kullanılmıştır.

2. 11. 6. Gıybet

Bir kimsenin arkasından aleyhinde bulunma, duyacağı zaman üzüleceği bir sözü arkasından söyleme, çekiştirme, koğuculuk anlamlarına gelir.

Zerḳıle riyāʾ metaʿınıñ dükkānıdur dūzaḫ (032/ 3)

Ġıybeti ḥal ideniñ sermāyesi oldu dūzaḫ

2. 11. 7. Gıll u gış

Kin ve hile. Hıyanet ve gizli düşmanlık gibi anlamlara gelir.

Vār ise gönlünde şāhım ġıll u ġış ile küşād (039/ 1)

Pāk ola içiñ ṭışıñ olsun seniñ gönlüñ küşād

2. 11. 8. Sâlûs

İki yüzlü, riyâkar demektir.

Gice aġyār yār olur ne aġyār var ve ne sālūs (059/ 4)

Bu remzi añlarsın ger gice kılma baña gündüz

2. 11. 9. Kibr ü kin

Kibirlenmek, büyüklenmek, kendini beğenmişlik hali ve öfkeli olma durumudur.

Kibr ü kīnden fārigˇ ol itme celāl nā – ḥaḳ yire (098/ 3)

Pür cemāl ol ṣāf – ı dil ol ola āyīnende ṣavḳ

2. 11. 10. Kizb

Yalan, yalan konuşmak, yalancılık anlamlarına gelir.

Ḫayme ḳurma kiẕbe sen ḥaḳ olmaya senden ıraḳ (098/ 1)

Gerçek ile ḥaşr olagör doġa senden nūr – ı ḥaḳ

2. 11. 11. Laklakiyyat

Değersiz, boş sözler söyleme, laf ebeliği yapma anlamlarına gelir.

Ḳayd – ı ṣūrī̄ lāḳlāḳıyyat illeti boşla hemān (099/ 2)

Nūr – ı innallāh fiʿle gelsün ẓāhir ola feyż – i ḥaḳ

2. 12. Gayb

Görünmeyen, bilinmeyen, henüz olmamış şeyler demektir. Kur'an'da gaybı yalnız Allah'ın bildiği ifade edilir. Hilâlî, kemâl ehline gaibden bir sesin geleceğini, hakîkate ereceğini söyler:

Kemāl ehline ġā'ibden olurmuş bir ṣadā peydā (002/ 1)

Ḥaḳīḳat ʻālemindendür ānı bilmez olur peydā

2. 13. Hân – kâh

Bir tarîkatın, diğer tekkelerinin kendisine bağlı bulunduğu merkez durumundaki tekkesidir.Büyük tekke demektir.Hilâlî muhabbet tekkesinde her türlü dünyevî hırs ve hazdan sıyrılmış, soyunmuş halde Allah'a yöneldiğinden bahseder:

Muḥabbet ḫānḳahında seniñ ʿaşḳıñla ey cānā (013/ 1)

Yüzüm yirde tenim ʿüryān seniñ ʿaşḳıñla ey cānā

2. 14. Dergâh

Tarîkatlarda dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarikatın gerektirdiği biçimde yaşadıkları yerdir.

Yetimim faḫrile ḥālim tesellī̄m yoḳ tecellī̄m hic (013/ 3)

Seniñ dergāhına geldim ʿināyet eyle ey cānā

2. 15. Fenâ f'illah

Kulun benliğinin Allah'ın varlığında yok olması durumudur. Allah'la bütünleşme anlamına gelir. Bencillik sıfatından geçip nefsimi yendim, benliğimi Allah'ta yok ettim der şair:

Enāniyyet ṣıfātından geçüb nefsimi māt itdim (013/ 4)

Fenā f'illāha yüz ṭutdum kerem şanındur ey cānā

2. 16. Tesellî

Sıkıntısını ve acısını unutturmaya çalışma, avutma anlamlarına gelir.

Ḳanāʿatle tesellīdür rıżā ḳapusu rıḍvānı (021/ 3)

Buña rāżı olan ʿāşıḳ ider her ān seni rü'yet

Eyler tesellī kemālim cemāline (139/ 1)

İder tecellī ḥaḳīḳat bu ḥālin

2. 17. Tecellî

Tecellî; âşikâr olmak, açığa çıkmak, görünmek, zuhûr etmektir. Gaybten gelen ve kalpte zâhir olan nurlardır. Tasavvufta, kudret-i ilâhiyye sırlarının eşyada görünmesidir. Tecellînin nasıl meydana geldiğini Allah'dan başka kimse bilemez.

Daḳīḳdir ḥaḳḳı farḳ itmek meğer gönlü gözü açıḳ (021/ 4)

Tecellīsiñ bulan ʿārif ider her ān seni rüʾyet

2. 18. Erenler

Allah'a yakınlaşmış ve velilik derecesine yükselmiş olanlar. Tasavvuf yolunda olanlara halk arasında bu ad verilir.[36]

Bulan buldu seḫāvetle vücūd can – ı ḫizmetle (019/ 2)

Saḫī ṭabʿ u rıżāda ol erenlerden saña himmet

[36] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 150 , erenler

Ḥükmile ḥalīmdürür ṭābʿında yoḳdur hic ġurur (179/ 3)

Hū çekerler şānına gerçek erenler dembedem

Seḫāvetle gelüb gecdi erenler ḥaḳ demin buldu (183/ 3)

Baḫildedür enāniyyet ḳuru lafdur hemān diñle

2. 19. Hayât, Memât

Ölüm, kalım durumudur. Hilâlî, İslâm'da kutsal gecelerden bahsederken amel defterinin yazıldığı berat gecesini anlatır. Bu gecede gelecek bir yıl içinde öleceklerin ve doğacakların belirlendiği, rızıkların dağıtıldığı, amel defterinin yazıldığı söylenir.

Hem ḥayatıñ hem memātıñ hem ġıdānın taḳsimi (020/ 7)

Olduġıçün ḳayd olundu buna leyle – i berāt

2. 20. Dünyâ, Ukbâ

Dünya madde âlemidir; ukbâ ise öbür dünya, öldükten sonra gidilecek yurt, ahiret anlamlarına gelir.

Gerek ṭavrı bu dünyānıñ gerek esrārı ʿuḳbānıñ (024/ 2)

Ārifān sırrına maḫṣūṣ muḥabbetsizden ayrıl gec

Ḫasret ü dünyā vü ʿuḳbā cümleniñ maʿlūmudur (167/ 8)

Nefs – i emmāre muʿannid ḥaḳḳa hic itmez īmān

2. 21. Remz, Rumûz

Bir şeyi akla getiren, o şeye delâlet eden nesne, işâret, resim, harf, kısaltma, semboldür.

Rumūzu feḥm iden cāna muḥabbet rūyunu sen ac (026/ 1)

Görüne kim aña ḥażır öñünde bir sini güllaç

ʿĀşıḳile maʿşūḳuñ remzine ʿaşḳıñ var ise (062/ 5)

Bu Hilālī rengini bul sen daḫı al bir nefes

2. 22. Pîr, Pîrân

Pîr şeyh demektir. Bir tarîkatde belli bir mertebeye gelmiş, ehl-i kemal zattır.

Değil tevḥīd ʿavāmı ṣoḥbetim añla nuṣḥ eyle (029/ 3)

Seniñ añladıġıñ değil pīriñ nuṭḳundadur miftāḥ

Ārayīş – i ādabile ḫizmet – i pīrān - i cānla (053/ 4)

Pīr nuṭḳunu ḥaḳla hemān cān aradıġunı bulur

2. 23. Sâlik, Sülûk

Sâlik, bir yola girmiş olan, bir yol tutup onu tâkip eden kimse demektir. Bir tarikate intisap eden mürit anlamlarına da gelir. Sülûk, bir yola girme demektir.

Bu remzi feṭḥ iden sālik- i sülūk ʿayn- ı ḥaḳḳānī (029/ 5)

Hilālī naḳl ider baʿżān dilimdedür benim miftāḥ

2. 24. Zât, Zâtullah

Allah'ın benzersiz, eşsiz varlığıdır. Tek olması durumudur. Allah'ın zâtı kusursuzdur.

Ẕāt – ı tevḥidiñ ṣafāsın duyan ʿaşıḳlar hemān (028/ 3)

Gündüzü nūr oldu anıñ gicesi oldu ṣabaḥ

Dilin ẕākir göñül mest olmaġa cehd it bu ʿālemde (029/ 2)

Ki ẕātʾullāha mālik olmaḳ istersen odur miftāḥ

2. 25. Zâhir ü bâtın

Zâhir görülen âlem, madde âlemidir. Bâtın, görünmeyen, gizli olan anlamlarına gelir.

ʿĀrife lāzım Hilālī ʿaşḳile ʿirfān bile (042/ 5)

Ẓāhir ü bāṭında bu çeşnīde olmaz bir leẕiẕ

2. 26. Hakîkat

Allah'ın gizlediği ve açıkladığı her şeyi görmek, onu müşahade etmek demektir. Asıl olan Allah'tır ve O'nun sırlarıdır. Ona erişenler felâha ermişlerdir. Hilâlî, sırr- ı hakkı açığa çıkarma, onu gönlünde gizle diyor:

Ḥaḳīḳat sırrını fāş e yleyenler heb ḳalur āʿma (044/ 4)

Bu sözüm añla it mengūş ṣaḳın itme anı iẓhār

Kemālāt ḥaḳḳı ḥıfz itmek kelāmı ḥıfẓ idenler çoḳ (080/ 3)

Ḥaḳāyıḳ sırrına yankim disünler saña ey ḥāfıẓ

Ḥaḳīḳatde olan ḥālāt ki anlar rāsiḫūnlardur (080/ 4)

Müsaḫḫar ol benim şāhım disünler saña ey ḥāfıẓ

2. 27. Post

Tarîkatde şeyhlik makamıdır**.** Hilâlî, muhabbetin tekkesinde gönüllere tarikat postunu serdiğini söylüyor. Tarîkat ululârının , büyüklerinin yardımıyla Allah yoluna girdiğinden bahsediyor:

Hem muḥabbet ḫān – ḳahında döşenmiş bostumuz (058/ 5)

Himmet – i pīrānla oldu Hilālī yārımuz

Nübüvvet ṣaḥibi didi ʿAli nevrūzda ṣaḥīb bost (172/ 4)

Münāfıḳ ḥileler ḳatdı yezīdan cümlesi mervan

2. 28. Dem

An, zaman anlamında kullanılmıştır. Zamanın bölünmez parçası anlamına da gelir.

Hezārān ḥāle düş oldu bu demden ġayrı dem yoḳdur (067/ 2)

Ḫudānın ḳudreti ẓāhir göñül bu demde ḥāl bulmuş

2. 29. Gönül

Gönül, âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir.[37] İç alemidir, derûnudur. Ruh alemindeki soyut varlıktır.

Göñül seyrān ider şāhım gerek ẓāhir gerek bāṭın (067/ 5)

Hilālī̇ der baña her ān ki ẕātiyle ṣıfāt bulmuş

Vücūd lāzım değil görmek o ṣıfāt münkiriñ ḥāli (180/ 3)

Göñülden göñüle şī̇ve yi anıñ rengi olur vü şitāb

2. 30. Melâmiyyun

Melamiye tarîkatine mensup kişilere verilen isimdir.

Kemāl ehli ider anlara duʿā (077/ 4)

Melāmī̇yūn bed alandur murābıṭ

2. 31. Bürhân

Red ve inkâr için itiraz kabul edilmeyecek surette isbat-ı hakikat eden kavi hüccet, delil. Allah'ın varlığının , birliğinin delili, göstergesi, nişânı anlamında kullanılmıştır. Şair, tarîkat erenlerinin boş konuşmayacağını, sözlerinin Allah'ın varlığına delil hikmetler olduğunu söyler:

Herkese irmez kemālāt bī̇ – vaḳit ālāt değil (105/ 3)

Vaḳti geldikde kemālin bī̇ – ḳuṣūr bürhān gerek

Alī̇ ḥāli saḫī̇ ḥaldür ṭarī̇ḳatde isen bildiñ (183/ 4)

Erenler boş aġız olmaz sözü bürhan diyü diñle

[37] İskender, PALA, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayınları, İstanbul, 2003, s. 179

2. 32. Cilve

Hoş, güzel davranış, hoş bir şekide görülme, ortaya çıkma, tecellî etme anlamlarına gelir.Allah'ın varlığının tecellisi anlamında kullanılmıştır:

İdelim ʿālemde cilve hem muḥabbet biz bize (142/ 1)

Cān beraber olalım biz hem muḥabbet biz bize

2. 33.Ağyar

Başkaları, yabancılar anlamına gelir. Maşuka aşık olan diğer aşıklar da denilebilir.

Muḥabbet ger ḥaḳīḳate aña aġyar ḳarışmaz hic (033/ 4)

İrāde bir nedür yoḳ hic göñülde ṭoġru ṭut tāriḫ

2. 34. Adu, Adüvv

Düşman demektir. Hilâlî cimriliğin Allah düşmanlarına has bir özellik olduğunu, Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'in cömert olduğunu ve hadisinde bunu tavsiye ettiğini söyler:

Buḫuldur bil ʿadüvvʾallāh saḫī oldu ḥabībʾullāh (171/ 9)

Buña rāżı değilmisin ḥadīṣe īʿtimād ile

2. 35. Alem- i Hayret

Hayret veya hayranlık Allah'ın kudretine, yaratıcılığına, hikmetine karşı duyulan en son duygu mertebesidir ki, ifadeye sığmaz.[38] Orada susulur ve o hâl yaşanır. Şair bu hale girdiğini anlatır:

Ālem-i ḥayretde ḳaldıñ ey Hilālī sen bugün (157/ 5)

Gözde ḥüsn dilde ḳudret vaṣf ider ẕāt – ı şānını

[38] Gölpınarlı, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, s. 154

B. TOPLUM ve KÜLTÜR

1. Tarihî Şahsiyetler

1. 1. Lokman Hekim

Çok büyük hastalıklara şifa bulan, hekimlerin pîri diye anılan şahsiyettir. Eyyûb aleyhisselâm ile akraba olduğu düşünülmektedir. Bir peygamber veya velî olduğu söylenmektedir. Fakat İslâm âlimlerinin çoğu, onun peygamber değil, hikmet ve takvâ sahibi, tefekkür ehli, sâlih bir zât olduğu görüşünde birleşmişlerdir.

Nabż - gīr ol ey Hilālī ṭabiʿāt içre ḫizmet it (106/ 5)

Maʿrifet ehli olursun Ḥażret – i Loḳmān gerek

2. Devlet Adamları

2.1. Abdullah Paşa

Hilâlî tarih de vererek bu devlet adamının Kandiye'ye geldiğini ve Girid valiliği yaptığını anlatır, ona methiyeler düzer:

Sırr – ı Mevlanāya irdik şāhım Abdʾullah Paşa (173/ 1)

Ḳandiye menṣūb oldu kendüye kemālatla paşa

2. 2. Ferhâd Paşa

Bir diğer Girid valisi olan devlet adamı da Ferhâd Paşadır. 19. yüzyılın başlarında Girid valiliği yapmıştır. Hilâlî'nin onu övdüğü ve hakkında bilgi verdiği manzumesi aşağıdadır:

Ceddimiñ sırrıyle hem dem şāh – ı ẕāt – ı muḥterem (179/ 1)

Biñ ikiyüz on ikide başdı Ḳandiyeye ḳadem

Ehl – i ḥaḳ feyż itdi ḥāṣıl cümlesi oldu server (179/ 2)

Devletinde dāʾim olsun cilvesi baġ – ı irem

Ḥükmile ḥalīmdürür ṭabʿında yoḳdur hic ġurur (179/ 3)

Hū çekerler şānına gerçek erenler dembedem

Maḫlāṣı Ferhād dinür devletde şānı mūʿteber (179/ 4)

Yoḳ naẓīri bir vezīrdür görmeye ʿömründe kem

Oldu meddāḥı Hilālī cān – ı göñülden ʿaşḳla (179/ 5)

Virmeye noḳṣan kemālātına ol ṣāḥib kerem

3. Şairler

Hilâlî hak aşığı bazı meşhur divan şailerinin sanatları hakkında bahseder ve onları över. Bu şairlerin geçtiği dizeler şunlardır:

3.1. Fuzûlî

Fużūlī nuṭḳunu medḥ it gerek ẓāhir gerek bāṭın (131/ 12)

Muḥabbet yüzünü söyler ḥaḳiḳat cümleden alın

3.2. Ruhî Bağdâdî

Sezā – vār Ruḥī Baġdādī ne yüzden istesin dinle (131/ 13)

Gerek āfāḳ gerek enfüs baña reng baġlamış alın

3.3. Kaygusuz Abdal

Dīvān – ı Ḳayġusuz Abdal şerefli ẓāhir ü bāṭın (131/ 14)

Kerāmātı anıñ iẓhār bu nuṭḳu ḳayġusuz alın

4. Şehirler (Girit, Kandiye, İslambul)

Hilâlî bir şiirinde yaşadığı ada olan Girit'i över. Akdeniz'in orta yerinde nokta gibi durduğundan bahseder. Girit adasının, Doğu'dan Batı'ya doğru baş parmağı kıble tarafını gösteren bir insan eline benzediğini söyler. Adanın coğrafî şekli hakkında güzel bir benzetme yapmıştır aslında. Ada hakkında ayrıntılı bilgiler vermeye devam eder. Etrafının yedi yüz elli mil olduğunu söyler. Ayrıca dokuz tane de kalesi mevcuttur. Adanın en büyük şehrinin Kandiye olduğunu belirtir. Adanın merkezi bu şehirdir. İkinci bir İstanbul şehridir. Şairin dediğine göre evliyâları da boldur. (Kırklar, yediler, üçler)

Hilālī ṣoḥbetiñ söyle Giridīñ vaṣfını eyle (153/ 1)

Girīd Akdeñize noḳṭa yaradılmış ḥaḳīḳatle

Ġurūba ḳarşu bir ucu bir ucu şarḳa yüz ṭutmuş (153/ 2)

Yed -i insana beñzermiş ki baş parmaḳ düşer ḳıble

Yedi yüz elli mildür çevre yanı ḳalʿāsı ṭoḳuz (153/ 3)

Anıñ ṭolına üç yüz mil ki ḳırḳ mil ʿarżdur billāh

Ulū şehridürür Ḳandiye ki şehr - i ṣānī İslambul (153/ 4)

İçinde ḳırḳları ḥāżır yediler ücleri bile

Sırr – ı Mevlanāya irdik şāhım Abdʾullah Paşa (173/ 1)

Ḳandiye menṣūb oldu kendüye kemālatla paşa

Vālī – yi Girid sen olduñ meymenetlidür gözet (173/ 3)

Ehl – i dil ol sāf – ı dil ol kim muḥabbbetler ṭaşa

5. Deyimler

Şair, eserinde sık sık deyimlere başvurmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

Mezâ ve mâmezâ(Geçen geçti, olan oldu):

Hilālī̄ nuṭḳ-ı ḥaḳḳāni ṭutandur maʿrifet – kānı (024/ 5)

Kerem itmiş kerem-kānı meżā ve māmeżādan gec

Yoluna can kurban:

Ḳıl ʿināyet bu Hilālī̄ye kerem – kānī̄ ḥabib (034/ 5)

Can ḳurbān yoluna yā rabbi sendendür meded

(Kulağa) mengüş etmek- (Kulağına küpe olmak):

Ḥaḳīḳat sırrını fāş eyleyenler heb ḳalur āʿma (044/ 4)

Bu sözüm añla it mengūş ṣaḳın itme anı iẓhār

Gözü gönlü bir olmak:

Hilālī̄ ḥāl yüzünden heb saña bu ṣoḥbeti söyler (044/ 5)

Gözünle göñlünü bir et ṣaḳın itme anı iẓhār

Yoluna can ve başın feda olması:

Ey Hilālī̄ bize tʿalī̄m eyle ʿaşḳıñ yolunu (060/ 5)

Biz daḫı fedā idelim ḥaḳ yoluna cān u rʾes

Boş ağızlık etmek (Boş boğazlık etmek):

Ṣacınıñ cüzʾī̄ ne ḫoşdur salusa yoḳdur rıżā (082/ 2)

Boş ağızlıḳ itme her dem yanarisen ʿayn – ı şemʿ

Kapu be kapu gezmek (kapı kapı dolaşmak):

Vaḥdet i ḥāl eyleye gör gezme ḳapu be ḳapu (082/ 4)

Dal – ı ḳavaḳ diyü yazarlar bazısuñ ʿayn – ı şemʿ

Kulak tutmak:

Gel ey şāhım ḳulaḳ ṭut añla bu ṣoḥbet nedür diñle (138/ 1)

Göñül vir kendüyi yoḳ añla bu esrār nedür diñle

6. Savaş ve Silahla İlgili Mefhumlar

Hilâlî bazı şiirlerinde mecazî anlamda da olsa savaşla ve silahlarla ilgili kavramları kullanmıştır. *"Silah, piser, sipah, tiğ, ok''* gibi kavramları kullanır.

Tevḥīdi ḥāl eyle gel it ʿaşḳı rehber ḥāline (028/ 1)

Gitme yalñız rāh – ı ḥaḳḳa buluna sende silaḥ

Ẕikr-i ḥaḳḳı ger ḫulūṣile idersen ey piser (028/ 2)

İre ḥalātın kemāle bula göñlüñ inşirāḥ

Göñlüne gözü irişen buldu ḥaḳdan feyż-yab (028/ 4)

Kendi kendi ḥayretinden ola kendine sipah

Yāriñ muḥabbeti değdi bu cāna ʿayn – ı tīġ (086/ 1)

Naḳş – ı ḥayāli gelür bu cāna ʿayn – ı tīġ

7. Diller (Arabî, Farsî, Süryanî)

Şair, kemâl ehlinin sözlerinin ne dilde söylenirse söylensin dinlenmesi gerektiğinden bahseder. İster Arapça, ister Farsça, ister Süryanice olsun farketmez. Hak sözü birdir:

ʿArabī Farsī Süryānī ne dilden olsa heb söyler (014/ 4)

Ḳulaġın ṭut gözün ac sen ḥayālātdur diyü ṣanma

8. Sevgili Kavramı ve Genel Özellikleri

8.1. Mecnun

Hilâli'nin Mecnunluğu beşerî aşka değil ilahî aşkadır.

Boynu bükükdür Hilālīniñ ki maʿlūmundurur (040/ 5)

Cilveye mecnūndur amma şānıñile ḳıl meded

8.2. Aşk

Allah'a duyulan sonsuz aşk ve kavuşma isteğinden bahseder Hilâlî:

Nār – ı ʿaşḳda yanmadır ḥālim benim ẕātıñ bilür (040/ 3)

Derdime maḥṣūṣ dualar vuṣlatıñla ḳıl meded

8.3. Kays

Hilâlî, Mecnun'a bir gönderme yapar. Allah aşkının kendisine kattıklarından bahseder.

Miḥneti raḥāt idersin ḳāli tebdil ḥāle sen (060/ 2)

Doḳuna şāyed saña bu nār – ı ʿaşḳdan bir ḳays

8. 4. Ferhad, Şirin

Ferhad ile Şirin hikayesine bir telmih yaparak ilahî aşktan bahseder:

Bugün cemʿiyyet – i kübrā ẓuhūra geldi her ḥālim (113/ 1)

Göñülde şīrīnim cānım vücūda geldi ferhādım

Ḥayālāt bir nezāketdür ṣonu āḫir selāmetdür (113/ 2)

Bu remzim bir işāretdür bilen şīrīnle ferhādım

8. 5. Mey, Mahbûb

Mey; içki, badedir. Mahbûb ise sevgilidir, sevilen kimsedir. Fakat Hilâlî'nin manzûmelerinden anladığımız, onun beşerî aşka pek meyletmediği, hep ilahî aşktan dem vurduğudur. Mey, Allah'a duyulan aşk, bu aşkın verdiği mest olmuşluk halidir. Mahbûb ise tek sevgili, kavuşulmak istenen, yaratan Hz. Allah'tır.

Ṣafā cāmını gördükçe bu gönlüm hiç fenā bulmaz (057/ 1)

Mey ü maḥbūbu gördükçe bu gönlüm hiç fenā bulmaz

9. Güzellik Unsurları

Hilâlî bir manzûmesinde güzellik unsurlarını ard arda kullanmıştır. Bunlar da dolaylı yoldan tek sevgili olan Allah'ı ve Allah aşkını tasvir eder:

Lebün zerrin ruḫuñ ṣad berg gül olmuş (066/ 1)

Gözün çarḫ – ı felek ḳaşıñ yāy olmuş

Ḫaṭṭiñ ḥālı ḳaranfil ile zibādur (066/ 2)

Demindür yāsemin nuṭḳuñ ḳavl olmuş

Ṭābir – i ḥāliñ olmuşdur seḥerde (066/ 3)

Ḳaddiñ raʿnā terinden güller olmuş

Benefşe başın eğmiş şeb-būyundur (066/ 4)

Gül – i nārīn ile zanbaḳ ḳavl olmuş

Şüḳūfe vaṣfını itse Hilālī (066/ 5)

Gerek ʿārif güzeller ʿāşıḳ olmuş

10. Div ü Peri

Hilâlî'nin bir şiirinde doğaüstü varlıklardan div(şeytan) ve peri geçmektedir.

Ey bu dünyāya muḥabbet eyleyen dīv ü peri (011/ 3)

Bir göñül vir ḥaḳḳa olsun yoluna cānım fedā

11. Müzik Aletleri

Hilâlî'nin seçilen bu beyitinde müzik aletlerinden ve ses unsurlarından bahsedilir. Neyi Allah aşkıyla inleyen bir saza benzetir. Bununla birlikte davul ve tanbur da vardır:

Ṭabl ile ṭanbur ṣadāsı ney dürür ẕāt – ı ṣadā (166/ 4)

Gice gündüz iñleyen yañmadadur ol oflayan

C. TABİAT ve EŞYA

1. Kozmik Âlemle İlgili Unsurlar

Hilâlî manzumelerinde kozmik unsurlara sıkça yer vermiştir. Eflak, semâ, süreyyâ, şems , kamer, kevkeb, seyyâre, ay, gün, âsmân … gibi :

Temāşa etdi eflāk nüh felek arż – u semā (010/ 2)

Ṣüreyyādan da yüksek olur şān – ı ḫüdā

Ne felek şems ü ḳamer seyrānını (095/ 3)

ʿAşḳ imiş aṣlı pederdür pīr - i aşḳ

ʿArş u kürsin nūrıdur şāh – ı Ḥasan şāh - ı Ḥüseyn (124/ 2)

Kevkeb – i seyyāre ḫüsni şāh – ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

Feyż – i nūruñ dü – cihāna doldu ey maḥbūb – ı ḥaḳ (130/ 3)

Vech – i pākından irişdi aya güne envārın

Āsmānile zeminiñ lā ilāhe illallāh (135/ 10)

Hem nebātat maʿdeni lā ilāhe illallāh

Ne felek arż u semā şems u ḳamer seyyāreler (157/ 2)

Devr iderler gice gündüz vaṣf iderler şānını

2. On sekiz bin âlem

Allah'ın yaratma kudreti sonsuzdur. Kaynaklarda yaratılmış birbirinden ayrı on sekiz bin alemden bahsedilir. Hz. Muhammed sadece bu âleme değil bütün alemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Şair manzûmesinde bundan bahsetmektedir:

On sekiz biñ ʿāleminiñ şāhım Muḥammed Muṣṭafā (015/ 8)

Ṣūretiñ āyīnesidir ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

3. Coğrafî Unsurlar (Dağlar, Denizler)

Şair, Hz. Ömer'e sevgisinden bahsettiği manzûmesinde sevgi denizine gönül kayığını saldığın, fakat şartların el vermediğini, ona ulaşamadığını söyler:

Ben muḥabbet baḥrine ṣaldım göñül zevrāḳını (055/ 2)

Ruzgār el virmedi ṣabr ile gel şāhım ʿÖmer

İlâhî sırra ermenin bilgisinin tükenmeyen bir deniz olduğundan bahseder:

Dinilmez bir ḫazīnedür dögünmez bir deñizdür bu (084/ 3)

Hemān ʿirfāna mālik ol idesün göñlünü mecmāʿ

Şair, gönlü dağ üstüne kurulmuş bir bağa, bahçeye benzetir:

Teşne – i maḥbūb cevelān eyledi murġ – ı dile (085/ 2)

Her dem oldu bu dil – i nā – şād yümn – i daġ üstü baġ

3. 1. Akdeniz

Şair, bazı manzûmelerinde Girit adasından ve Akdeniz'den bahsetmiştir:

Hilālī̄ ṣoḥbetiñ söyle Giridī̄ñ vaṣfını eyle (153/ 1)

Girī̄d Akdeñize noḳṭa yaradılmış ḥaḳī̄ḳatle

4. Nevruz

Nevruz güzel havaların habercisi olan gün demektir. İlkbaharda kutlanır. Bu şiirinde şair Hz. Ali'yi anlatmıştır.

Bugün nevrūz bugün şāh rūz ʿAlī̄ bostunda bir sulṭān (172/ 1)

Ki dünyā şī̄ve-kar oldu bugün didi şī̄r - i yezdān

5. Dört Unsur (Anâsır- ı Erba'a)

5.1. Ateş (Od)

Ehl – i ʿaşḳın maʿden – i ḳalbi ṣınıḳdur ān be ān (093/ 3)

ʿĀlemi odlare yaḳan oldurur bu reng – i ʿaşḳ

5.2. Su

Şair, Adem ile Havva'nın su ve çamurdan yaratıldığından bahseder:

Māʾ vü ṭıyn Ḥavvā vü Ādem sırrını (095/ 4)

İtdirüb anda temāşā pī̄r – i ʿaşḳ

5.3. Hava

Ben muḥabbet baḥrine ṣaldım göñül zevrāḳını (055/ 2)

Ruzgār el virmedi ṣabr ile gel şāhım ʿÖmer

5.4. Toprak

Māʾ vü ṭıyn Ḥavvā vü Ādem sırrını (095/ 4)

İtdirüb anda temāşā pīr – i ʿaşḳ

6. Çiçekler, Bitkiler

Şairin manzumelerinde türlü çiçek adları geçmektedir:

Açıldı erġuvanlar lālezārıñ vaḳti bu demdür (052/ 1)

Muḥabbet rāhına ʿāşıḳlaruñ bil vaḳti bu demdür

Ḳurulmuşdur ulu meydān şükūfe ḥālle elvan (052/ 4)

Ẓuhūr u sırr – ı subḥāndur ki ʿirfān vaḳti bu demdür

Açıldı ṣaḥn – ı gülşen lālezārıñ vaḳti bu demdür (059/ 5)

Baḥāra irmede sünbül gice kılma baña gündüz

Lebün zerrin ruḫuñ ṣad berg gül olmuş (066/ 1)

Gözün çarḫ – ı felek ḳaşıñ yāy olmuş

Ḫaṭṭıñ ḥālı ḳaranfil ile zibādur (066/ 2)

Demindür yāsemin nuṭḳuñ ḳavl olmuş

Ṭābir – i ḥāliñ olmuşdur seḥerde (066/ 3)

Ḳaddiñ raʿnā terinden güller olmuş

Benefşe başın eğmiş şeb-būyundur (066/ 4)

Gül – i nārīn ile zanbaḳ ḳavl olmuş

Şüḳūfe vaṣfını itse Hilālī (066/ 5)

Gerek ʿārif güzeller ʿāşıḳ olmuş

Gülşen – i ʿālemde sen serv – i revānum var iken (055/ 3)

Ġayrıya baḳmaḳ olur mu tende cānımdur ʿÖmer

Göñlümüñ taḫtındaki şūḫ – ı ciḥānımdur benim (055/ 4)

Sen raḫ – ı gül ḳāmet – i bālā – yı envārım ʿÖmer

7. Bağ, Bağçe, Bostan

Şair, ilâhî aşktan bahsettiği şiirinde bir gül bahçesi, bir lale bahçesi manzarası çizer. Gül Hz. Muhammed'i, Lale ise Allah (cc)'ı sembolize etmektedir:

Açıldı ṣaḥn – ı gülşen lālezārıñ vaḳti bu demdür (059/ 5)

Baḥāra irmede sünbül gice kılma baña gündüz

Bu demde irmeyen ḥaḳḳa ṣafāsın bulmaya aṣla (059/ 6)

Küşād – ı baġ – ı cennetdür gice kılma baña gündüz

8. Hayvanlar

8.1. Kuşlar (Tûtiyâ, tâvus, bülbül, tuyûr, ankâ)

Āsker ī ism – i ḥüsndür ḳıblem ol şāhım benüm (050/ 6)

Meḥdī – yi ṣāḥib – i kemāl oldu gözüme ṭūtiyā

Gelenekte, tavus kuşunun yılanla birlikte cennetten kovulduğuna inanılır.

Ḥaḳḳa rehber ʿaşḳ olur hem ʿaşḳa perdedür nāmus (061/ 1)

Menʿ ider ḫalḳı muḥabbetden olur şekli ṭāvus

Bülbül ẕātın eğer fiʿle gelürse ger senüñ (060/ 3)

Ḥaḳ aña lāyıḳ ide yāḳut u lāʿlden bir ḳafes

Māsivāya maḫluṭ olan nefs ṣıfātın ḥālidür (060/ 4)

Yeri olmuş evvel āḫir māverāsı bir kümes

Vuḥūş u ṭuyūruñ cümlesi ḥāżır (115/ 4)

Gülile bülbül efgānına geldim

Gözü gönlü döner ḥaḳḳa muḥabbetde olur ʿanḳāʾ (134/ 4)

Zerr – i ḫāliṣ ider ḫāki dimişler bir ʿameldür bu

8.2. Dört Ayaklı Hayvanlar (Merkeb, feres, vuhuş, kühlân)

Şair, ilâhî sevgili olan Allah'a varmak istersen at veya eşeğe gerek yok ; aşk ile varmak mümkün der:

Yāre vāṣıl olmaḳ istersen çalış eyle heves (060/ 1)

ʿAşḳıla varmaḳ olur merkeble olmaz yā feres

Vahşi hayvanlar ile kuşların hepsi hazır , Allah'a yakarmaya geldim diyor:

Vuḥūş u ṭuyūruñ cümlesi ḥāżır (115/ 4)

Gülile bülbül efgānına geldim

Şair, kendisinin kemal ehli, irfân sahibi bir zat olduğunu; kendisini başkalarıyla kıyaslamanın eşek ile atı kıyaslamak gibi olacağını söyler:

Baña ehl – i kemāl dirler benim ḳadrimi bilmezler (171/ 6)

Eğer ki merkebiñ ḥāli ne mümkün kühlān at ile

8.3. Sürüngenler ve Böcekler

Şair, münafığın içinin yılan ve çıyanla yani kötülüklerle dolu olduğunu, ondan sakınmak gerektiğini söyler:

Ṭış ṭarafıdur münāfıḳ içi yılanla çıyan (009/ 2)

Pek ṣaḳın kendini andan sen de görüş sûretā

Hilâlî, büyüklenme ve nefret duygularının bir yılan gibi olduğunu ve o yılanı öldürdüğünü söylüyor. Allah'a yalvarıyor, merhamet etmesini istiyor:

Kibr ü kīnden fārig̱ oldum eyledim mārı helāk (040/ 2)

Merḥamet şanıñdurur ʿadlinle ḳıl şāhım meded

9. Değerli Taş, Maden ve Cevherler

9.1. Zümrüd, Yâkut, Cevâhir, Cevher, Elmas

Nedir ʿāşıḳ ile maʿşūḳ nedir zümrüd ile yāḳut (008/ 3)

Biri birine ʿāşıḳdur ider her demde istig̱nā

Cevāhir-i ʻāşıḳ u maʿşūk heman reng-i muġāyirdir (008/ 4)

Anıñiçün didiler şāhım ider her demde istiġnā

İki rengi bir ansalar Hilālī̱ der olur elmas (008/ 5)

Taġayyür hiç ḳabul itmez nedir her demde istiġnā

9. 2. Lâl, Mercan , Dürr

Nedür bu maʿrifetiñ kānı bu rāhın lāʿl ü mercānı (022/ 3)

Nedür dürri bu ʿirfānıñ müşādüf olmaġa baʿiş̱

9. 3. Mehekk (Mihenk Taşı)

Eski devirlerde zarrafların kullandığı gümüş ve altın madenlerinin kalitesini test etmekte kullanılan, düz, sert, ince pütürlü, siyah veya koyu renkli bir taştır.

Bu dem saña ḥikāyetdür bilen cana hidāyetdür (026/ 5)

Hilālī̱den ẓuḥūr iden değil meḥekke hic muḥtac

9. 4. Kibrit – i ahmer

Kibrît-i ahmer, bir iksîr ve mâdendir. Onunla hâlis altın yapılır. Kibrît-i ahmerin Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz tarafından zikredildiğini, Hz. Ali (r.a.)'den rivâyet edilen bir hadîs-i şerifte görüyoruz. Hilâlî aşağıda verilen beyitte Hz. Muhammed'den kibrit-i ahmer diye söz eder:

Şefāʿat kānı raḥmetiñ bize kibrit – i aḥmersin (144/ 4)

Bu can ḳurban saña şāhım mürüvvet yā resūlʾallāh

9. 5. Rasas (Kurşun, Kalay)

Hilâlî, nefsin karanlığından, kötülüklerinden kurtulmak istersen riyâzete gir(oruç tut, nefsini arındır), bütün canın tenin kurşunun erimesi gibi erisin, kötülüklerden arınsın der:

Ẓulmet – i nefsden eğer ʿāciz ise ḥālün senin (071/ 2)

İt riyāżāt eriye cān u teniñ ʿayn – ı raṣāṣ

10. Zamana Ait Mefhumlar

10.1. Evvel, Âhir

Evvelīn ü āḫirīnsin yā Muḥammed Muṣṭafā (015/ 5)

Hem resūl u kibriyāsın yā Muḥammed Muṣṭafā

11.2. Gece , Gündüz

Eğer ʿāşıḳ isen ʿāşıḳ gice kılma baña gündüz (059/ 1)

Eğer ṣādıḳ isen ṣādıḳ gice kılma baña gündüz

11.3. Seher

Allah aşkıyla yanıp tutuşan aşık hakkı yani sevgiliyi seher vaktinde bulur. Yani sabah namazının fazileti büyüktür. Aşığın maşuğuna kavuşması, bülbülün güle kavuşmasına benzer:

Tevekkül dimemişler kim seḥer vaḳtinde bul ḥaḳḳı (059/ 3)

Fiġān – ı bülbülü anla gice kılma baña gündüz

11. Yirmi Dört Saat

Hilâlî bir günün gece gündüz dahil 24 saat olduğunu söyler:

Der Hilālī̄ yirmi dört sāʿatdurur leyl ü nehār (088/ 5)

Yirmi dört biñ nefsi farż – ı ḥaḳ bilen buldu şeref

12. Renkler, Semboller

Tasavvufta renkler farklı anlamlarda, sembol olarak da kullanılmıştır. Kırmızının Allah'a kavuşmayı ve varlık âlemini simgelediği söylenir. Beyaz ise saflığı, temizliği, huzurlu bir ruh halini sembolize eder. Ayrıca imanı, İslam dinini de gösterir. Allah'ın yaratma iradesini ifade eder. Sarı renk ise nurun rengidir, altın rengidir. İhlas makamını da sembolize eder.

Ẕātı ḳırmız rengi aḳdur ṣoḥbetüm ṣarı gerek (094/ 5)

Ey Hilālī ʿāşıḳānda hic olur mu cüzʾ – i şevḳ

İKİNCİ BÖLÜM

HİLÂLÎ DÎVÂNI'NIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

001

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

Bismillahirraḥmanirraḥiym (4 – a)

1. Ḳudretüñ iẓhār idipdür ol cenāb-ı kibriyā
   Virdi Ādeme firāset fażl-ı iẓhār-ı ḫudā

2. Kendini vaṣf itmekiçün nüsḫa itdi ādemi
   Virdi ẕihn ü fikr ü 'akl- ı rüşdī ol bārī ḫudā

3. Sen ki ādem ki bu demin nefsine sen mālik ol
   Vaṣfını ḥaḳḳın iderken vire 'āleme żiyā'

4. Ḳudretini vaṣf idegör maḥviyet ḥālini bul
   Şirke dalma pek ṣaḳın emmāreden aldanma hā

5. Sükkerīdir lebleri esrār-ı ḥaḳḳı vaṣf iden
   Dir Hilālī lezzet-i esrār-ı ḥaḳḳa yoḳ baḥā

002

--- Hazā Dîvān-ı Hilālī ---

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.--- /.---/ .--- /.---

1. Kemāl ehline ġā'ibden olurmuş bir ṣadā peydā
   Ḥaḳīḳat 'ālemindendür ānı bilmez olur peydā

2. Rıżā-yı ḥaḳda mest olmuş ḳarışmaz ḥikmet-i ḥaḳḳa (4 – b)
   Yed-i ḳudret ne ḫalḳ ider aña seyrān olur peydā

3. Ṭarīḳatde ḥaḳīḳatde görinür ṣūretā ādem
   Ānıñ emrindedür 'ālem tecellīler olur peydā

4. Ḥaḳīḳatde tecellīdür o yüzden görünen esrār
   Āña irmez hezar 'āḳil ānıñ nūru olur peydā

5. Hilālî naḳl-i ḥāl eyler ḥaḳīḳatde ne ṣayıḳlar
   Īmān ehli bunu dinler gönülde ḥaḳḳ olur peydā

003

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Geçelim nefs ü hevādan gidelim ḥaḳdan yaña
   Ḳıyl u ḳāli terk idelim gidelim ḥaḳdan yaña

2. Māsivā sevdā-yı ḥali ḳalbimizden sil süpür
   İdelim ‘aşḳa muḥabbet gidelim ḥaḳdan yaña

3. Gece gündüz āh u zār ile işimiz pek ḫarab
   İrişe lüṭf u ‘ināyet gidelim ḥaḳdan yaña

4. Ẕāt-ı pāk-ı ḳudretindür idecek bizi temiz
   Yüzümüz üzre düşelim gidelim ḥaḳdan yaña

5. Dir Hilālī muḥkem it rıżā’-yı ḥaḳḳ ı gel yaḳın
   Baş eğüb yüzler sürerek gidelim ḥaḳdan yaña

004

Fāilātün / Fāilātün / Fāilātün / Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Bulalım ‘aşḳ-ı ḳadīmi olalım biz āşinā (5 – a)
   Bulalım ‘aşḳ-ı ezeli olalım biz āşinā

2. Ḥayli demdür biz ānıñla birbirimiz görmedik

Buluşalım görüşelim olalım biz āşinā

3. Bize va‘di var hezārān ‘aşḳ-ı ẕātıñ ān be ān

Ḥaḳḳıla görüşdürecek olalım biz āşinā

4. Bir sā‘at evvel olaydı ḥaḳ cemāliñ görmege

Biz aña canlar baġışlardıḳ olalım āşinā

5. Gel Hilālīye su’āl it ‘aşḳ-ı ḥālin söylesiñ

Saña bir āteş vire ki tīz olasın āşinā

005

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ‘Āşıḳ ol ṣāḥib kemāl ol olasın kān-ı vefā

Ṣādıḳ ol ḳavlinde ḫaṣ ol olasın kān-ı vefā

2. Şīr-i yezdān ḥālidir cehd it kemālin bulasın

Hem metānetde ṣabūr ol olasın kān-ı vefā

3. Rāh-ı ḥaḳda pür cemāl ol bend idersin ‘ālemi

Hem edib ol ṣaf dil ol olasın kān-ı vefā

4. Ṭab‘-ı ḥālinde seḫāvetle şecā‘at görine

Ehl-i ḥāl añlar bu ḥāli budurur kān-ı vefā (5 – b)

5. Dir Hilālī can gizlenmez vefādar yārdan

Cān aña ḳurbān kim ola yārine kān-ı vefā

006

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ‘Aşḳıla ḥaḳḳı ḥaḳīḳatde bilen buldu şefā

‘Aşḳıla nār-ı muḥabbetde yanan buldu şefā

2. Bir yanıḳlıḳdur muḥabbet āteşi ehli bilür

Ebediyye bir şefādır erişen buldu sefā

3. Yanmadur ḥaḳdan murād yandıḳça ḥaḳḳı añladık

Añlamaḳ bilmekden ‘alā ‘aşıḳān buldu şefā

4. Ḥaḳḳı gördüm diyene erbāb- ı ḥāl ‘āşıḳ değil

Bilmemek evveli ṣıfatdır ‘ārifān buldu şefā

5. Bu Hilālīye ṣorarsan saña verir bir cevab

Ḳāle gelmez ḥālledir ehl-i ḥāl buldu şefā

007

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ey dilā insān-ı kāmile denür ‘ibret – nümā

   Var oḳu dinle kitābıñ bilesin ‘ibret – nümā

2. Sidre vü ‘arş-ı mu‘allādan saña verir ḫaber

   Cennet’ül me’vādan a‘lādır denür ‘ibret – nümā

3. Mekteb- i ‘irfānına var ‘ilm- i ḥaḳḳı oḳu sen (6 – a)

   ‘İlm-i ḥaḳ göñlüne ṭola göresin ‘ibret –nümā

4. Sanki ẕāt-ı Allāhı vaṣf eder saña bir ehl-i dil

   Farḳına var zāt-ı pakdır oldurur ‘ibret – nümā

5. Cāvidāndur bunu naḳl iden Hilālī vaṣf ider

   ‘Aḳl-ı tammıñ cem‘ idegör ‘aşḳdurur ‘ibret – nümā

008

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. İder ‘aşḳ ehli cānāna ider her demde istiġnā

   İder m‘āşuḳuna ‘āşıḳ ider her demde istiġnā

2. Yanub yandıḳça yaḳılur kime ‘arż eylesün ḥālin

Anıñ cān içre cānānı ider her demde istiġnā

3. Nedir ‘āşıḳ ile maʿşūḳ nedir zümrüd ile yāḳut

Biri birine ‘āşıḳdur ider her demde istiġnā

4. Cevāhir-i ‘āşıḳ u m‘āşuk heman reng-i muġāyirdir

Anıñiçün didiler şāhım ider her demde istiġnā

5. İki rengi bir ansalar Hilālī̄ der olur elmas

Taġayyür hiç ḳabul itmez nedir her demde istiġnā

009

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ehl-i ẓāhir bir muḥabbet gösterirler ṣûretā

Ehl-i ḥaḳḳı pek sever diyü görinür ṣûretā (6 – b)

2. Ṭış ṭarafıdur münāfıḳ içi yılanla çıyan

Pek ṣaḳın kendini andan sen de görüş sûretā

3. Ehl-i ḥāl ile görüş añlatma kendiñ kimseye

ʿĀdetā ʿālemle görüş et muḥabbet ṣûretā

4. Naḳşını alur münāfıḳ sen yine ṭoġru de gez

   Bāmına bir gün başar canını alur ṣûretā

5. Bu Hilālī ṣoḥbetiñ söyler saña candan işit

   Farḳına bir gün varırsın maʿlum olur ṣûretā

010

Mefāilün Mefāilün Mefāilün Mefāilün ve (sonda) Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün[39]

.-.- /.-.- /.-.-/.-.- **-.--/-.--/-.--/-.-**

1. (Elif) İbtidā' kıldı elif vaṣf ider ol şān-ı ḫudā

   (Be) Bülend-i ẓāhire etdi ẓuḥūr ẕāt-ı ḫudā

2. (Te) Temāşa itdi eflāk nüh felek arż u semā

   (Se) Ṣüreyyādan da yüksek olur şān – ı ḫudā

3. (Cim) Celāl üzre ẓuḥūru ḥikmet Allah göstere

   (Ha) Ḥarāret virmekiçün dīn-i ḥikmete ḫudā

4. (Hı) Ḫayırlı ḥüsn-i ḫalḳı yaradılmakda durur

   (Dal) Devam üzre yeşürüb eyleye iẓḥār-ı ḫudā

5. (Zel) Ki ẕikridir lisān-ı fiʿle kılan maʿdenüñ

   (Rı) Rehāvī üzre ḫālī itdi o kimyā-yı ḫudā (7 – a)

[39] Aruz kusurları fazlaca yapılmış

6. (Ze) Zevāli kenz-i maḫfî ḥāli oldu āşikār

(Sin) Selāmet buldu eflāk –ı cümle eşyā-yı ḫudā

7. (Şın) **Şehā ʿandan** cemʿisi itdiler ḥamd ü ṣenā

(Sad) Hezārān eylediler secde vü şükr-i ḫudā

8. (Dad) Żiyā virdi vücūda ḳudret-i iẓhār-ı ḥaḳ

(Tı) Ṭaḥāretdir o zāt kim eyledi iẓhār-ı ḫudā

9. (Zı) Ẓuḥūru gel ṭavaf it tekmil it ẕikrini sen

(Ayın) ʿĀrifāna var niyāz it maʿlumuñ olsun ḫudā

10. (Gayın) Ġāre girdi ḳopdu ol demde ḳıyāmetler o gün

(Fe) Fiʿle geldi anlaşıldı faṣl-ı daʿvā-yı ḫudā

11. (Kaf) Ḳıldı nūruyla muḥabbet buldu gönüller neşāṭ

(Kef) Geldi nūr'ullāh ciḥāna dü-ciḥān ṭoldu ḫudā

12. (Lam) Lāzım oldu bir nezāket göstere iblis nūra

(Mim) Merḥamet ḥal oldu ḥaḳdan eyledi lāʿnet ḫudā

13. (Nun) Nār-ı recmi anıñiçün eyledi iẓhār-ı ḥaḳ

(Vav) Virdi ṭaşı hem ʿaẕabıñ ḥasūda ẕāt-ı ḫudā

14. (He) Her ṭaşıñ bildi günāhıñ geldi iḳrāra hemān

(Lamelif) Lamelif itdi ʿaẕābı ḳurtaran bāri ḫudā

15. (Ye) Yaradılmadadur ʿālem ān be ān ḥāżır durur (7 – b)

Eyletmeyiz vaḳt-i ḥāliñ ḳısmetiñ verir ḫudā

16. Her ḥurūfa bir nezāket gösterüb ḫoşlanmadur

Gösteren ḥaḳdır Hilālī maʿrifet ẕāt-ı ḫudā

011

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḳaydı ṣūrī olmayanıñ yoluna cānım fedā

Dīn ü meẕhebden geçeniñ yoluna cānım fedā

2. Şirkile meʾlūf olan ḥaḳḳı ne yüzden farḳ ider

Ṣāf – ı dil olan ḳalender yoluna cānım fedā

3. Ey bu dünyāya muḥabbet eyleyen dīv ü perī

Bir gönül vir ḥaḳḳa olsun yoluna cānım fedā

4. Seng-i ḫār**(ā)** gönlünü meyl itdirirsin ḥaḳḳa sen

ʿAşḳ saña yār ola her dem yoluna cānım fedā

5. Evvel āḫir rāh-ı ḥaḳdur döndüregör gönlünü

Ey Hilālī yār ḥaḳdur yoluna cānım fedā

012

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Bu gözler görmemişdür hiç seniñ hüsnüñ gibi aʿlā

Bu fikrim fürū ider reng-i gönülde ḳudretiñ aʿlā

2. Żiyā-yı ḳudretindür heb bu zihnimde dönen her bār

Bu demle devr ider Ādem bu fenniñ ḥikmetiñ aʿlā (8 – a)

3. Ne demdür bunca esrārıñ nedür bu çarḫ-ı devrānıñ

Bize seyranlarıñ çoḳdur bize niʿmetleriñ aʿlā

4. Seni bilmez dü-ʿālemde hemān ḳaldı cehāletde

Yine bildirmeyen sensin seniñ her işleriñ aʿlā

5. Hilālī gözü nūrundan yaḳın bulmuşdurur ḥaḳḳı

Ne dirlerse hemān dinle bu ḥālāt cümleden aʿlā

013

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Muḥabbet ḫānḳahında seniñ ʿaşḳıñla ey cānā

   Yüzüm yirde tenim ʿüryān seniñ ʿaşḳıñla ey cānā

2. Ne ṣuc itdim dilā bilmem seniñ ʿaşḳıñla bu ḥalim

   Ḳulun ḳurbāna geldim merḥamet senden olur cānā

3. Yetimim faḫrile ḥālim tesellim yoḳ tecellim hic

   Seniñ dergāhına geldim ʿināyet eyle ey cānā

4. Enāniyyet ṣıfatından geçüb nefsimi māt itdim

   Fenā f'illāha yüz ṭutdum kerem şanındur ey cānā

5. Hilālī ḳuluna her dem seniñ ʿaşḳıñ mürüvvetdür

   Tesellīsiñ tecellīsin virecek sensin ey cānā

014

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Kemālāt heb kemāl ḥāli beni ehl-i kemāl ṣanma (8 – b)

   Bu ḥālāt ehl-i ḥāl ḥāli beni sen ehl-i ḥāl ṣanma

2. Ẓuḥūr-ı ʿaşḳ yüzündendür buna kimse ḳarışmaz hic

Ṭoġa yerden hemān söyler vücūdu var diyü şanma

3. Ne ʿaḳl u fikr ü zihnile ne ḳıyl ü ḳāl ne bilmekle

Muḥabbet yüzini gözle doġar dilden yılan şanma

4. ʿArabī Farsī Süryānī ne dilden olsa heb söyler

Ḳulaġın ṭut gözün ac sen ḥayālātdur diyü şanma

5. Ne demdür ʿaşḳ ne demdür ḥaḳ Hilālī der bunu muṭlaḳ

Şuvarılmış vücūddur bil mertebe -i teḥī şanma

015

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥażret-i ḥaḳḳıñ ḥabībi ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Sevgüli bir dānesisin ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

2. Ẕāt-ı pākındur sebeb şāhım Muḥammed Muṣṭafā

ʿĀlemin icādına şāhım Muḥammed Muṣṭafā

3. Olmasa teşrifiñ olmaz ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Dü- ciḥān kāşānesi şāhım Muḥammed Muṣṭafā

4. Gelmeyeydiñ ʿāleme sen ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Ḫalḳ olunmazdı ciḥān şāhım Muḥammed Muṣṭafā

5. Evvelīn ü āḫirīnsin yā Muḥammed Muṣṭafā (9 – a)

Hem resūl u kibriyāsın yā Muḥammed Muṣṭafā

6. Nūr – ı ẕātıñ ʿālemi şāhım Muḥammed Muṣṭafā

Ḳapladı envār-ı ʿaşḳıñ yā Muḥammed Muṣṭafā

7. Feyż ile feyyāz-ı muṭlaḳ ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Ẕat-ı ʿaşḳıñdur seniñ şāhım Muḥammed Muṣṭafā

8. On sekiz biñ ʿālemiñ şāhım Muḥammed Muṣṭafā

Ṣūretiñ āyīnesidir ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

9. Hem şefiʿ –i rūz-ı maḥşersiñ Muḥammed Muṣṭafā

Hem şefāʿat kānı sensin yā Muḥammed Muṣṭafā

10. Yā resūlallah viṣālin ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Bezmine şāyeste ḳılşan ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

11. Tā göñül olsun şerābıñ ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

ʿAşḳınıñ mestānesi şāhım Muḥammed Muṣṭafā

12. Maẓḥar-ı nūr-ı ḫudāsın ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Şāhid-i dīdār-ı ḥaḳsın ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

13. Ḥamdülillāh bu Hilālī ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

Sırrına maẓẖar olubdur ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

016

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fā'lün **2. Satırlar** **Mefāilün Mefāilün Mefāilün Mefāilün**

-.--/-.--/-.--/-- **.-.-/.-.-/.-.-/.-.-**

1. Yār-ı ġāribdir o şāhıñ çār - ı yār bā ṣafā (9 – b)

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

2. Hem ʿaziz ṣādıḳlarıdır çār – ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

3. Cān u bāşiyle fedādır çār – ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

4. Yoluna şāh-ı ciḥānıñ çār – ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

5. Cümle aṣḥāb-ı kirāmdan çār – ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

6. Efḍālıdır hem yaḳīni çār - ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlīdir kān-ı vefā

7. Ḫulefāʾ-i rāşidīndür çār – ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

8. Hem meşāyiḫ-i mürşidīndür çār – ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

9. Biri Ṣıddīḳ biri Fārūḳ çār – ı yār bā ṣafā

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdir kān-ı vefā

10. Biri Zi'n-nūreyn ü Ḥaydar ʿAlīdir **kān-ı vefā** [40] **(düzeltme yapmış:** çār –ı yār-ı bā ṣafā)

017

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ne demdür bu hidāyātuñ ne ḥaldür bu ḥikāyātuñ (10 – a)

Ciḥāna ġulġule virdiñ nedür maḳṣūduñ ey yā rab

2. Bu ʿālem hep saña ḳurban ḳanaʿat yoḳdurur sende

Ḳanāʿat kenz lāyıġını buyurmuşsın nedür yā rab

3. ʿAşıḳlarıñ murādı heb seniñ rıżāña baş eğmek

Rıżāya baş eğenleri idersin imtiḥān yā rab

[40] Şair fazladan bir dize yazmış.

4. Ḥicāba düşdü ʿaşıḳlar neden lāzım gelür bunlar

Muḥabbet selb idübʿaḳlıñ mürüvvet senden ey yā rab

5. Ulūhiyyetle ʿadlin ki bu ḳudret seniñdür heb

Ne ḳādir buna Hilālī kemālāt ẕātınıñ yā rab

018

Ḥarfü't- Te

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Reh – i ḥaḳḳa sülūk iden ciḥāna eylemez minnet

Aña lāyık olan ḥaḳdır hezāra eylemez minnet

2. Ne lāzımdur bu ʿālemde yüzü ṣuyun yire dökmek

Ki ḥaḳḳın perdesi oldur niçün ide saña minnet

3. Bu gönlün isteği gerçek ve lākin añlamaḳ muġlaḳ

Ṣıfātı ẕātı farḳ itmez kişiye eylemek minnet

4. Bu ʿālem bir ḥayālātdur rumūzuñ bil kemālātdur

Kemālāt hoşca alātdur ne lāzım ġayrıya minnet

5. Ḳulaġı ḥaḳ ile ṭolmuş vücūdu feyż-i ḥaḳ bulmuş (10 – b)

İder ise ider ancaḳ Hilālīye hezār minnet

019

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ḫulūṣ-ı ḳalble şāhım idersin pirine ḫizmet

   Olursan bir gül açılmış saña lāyıḳ olur cennet

2. Bulan buldu seḫāvetle vücūd can – ı ḫizmetle

   Saḫī ṭabʿ u rıżāda ol erenlerden saña himmet

3. Ḥażiż tende ḳalma ʿazm-i kān it sen bu ḥālinden

   Muḥammed ʿAli sırrından olursun hissedār elbet

4. Bu yolda cān u başın terk iden ʿāşıḳları añla

   Ki ʿārif-i ẓarīf olmuşlar olur mu böyle bir niʿmet

5. Hemān ʿazm it vatanından güẕār it sen bu ḥālinden

   Olasın tāze ter dāʾim ki sende ola bu ḫaṣlet

6. Erenlerden göñül aḫẕ it olan ḳālı hemān ḥāl it

   Müdāvim ol reh-i ḥaḳḳa iderler heb saña mürüvvet

7. Hilālī ḫüsn ü ḥāl ile saña tʿābir ider şāhım

   Bilürsen bir gün añlarsın bu sözlerdendür ḳıyāmet

020

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Leyle – i miʿrāc reġāib daḫı leyle –i berāt

   Ḥaḳ ṣıfātıyle ṣıfātlanmışdurur bu üc ṣıfāt (11 – a)

2. Ẕāt-ı ḥaḳ itdi muḥabbet ẕāt-ı ḥaḳḳa ibtidā

   Aṣlı bi’l-ḳuvvet iken bi’l- fiʿil ile buldu necāt

3. ʿAḳl küll-i levḥ ü ḳalem hem nefs küll-i fuḥş oldu ser

   Bu reġāib gicesidür ẕāt-ı ḥak buldu ṣıfāt

4. Zāt-ı esma vü ṣıfat-ı efʿal **eşār-ı** cümleten

   Ol giceye dendi miʿrac tekmīli ẕāt-ı ṣıfāt

5. Oldı miʿrāc remzi suflīden ḥuruc it ʿulvīye

   Yaʿnī ḥaḳ ḥaḳḳ-ı kemālātile tekmīl buldı ẕāt

6. Çün ʿanāṣır bendelerine baġlayubdur tā ezel

   Ḳısmet-i rūz-ı ezel taḳsim olub buldu ḥayat

7. Hem ḥayātıñ hem memātıñ hem ġıdānın taḳsimi

   Olduġıçün ḳayd olundu buna leyle-i berāt

8. Ẕāt-ı birdir līk evṣāfına ġāyet yoḳdurur

   Gör bu ḳadri sen Hilālī ola şemʿiñ nūr-ı ẕāt

021

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Kemālātile ḥālātdur iden her ān seni rüʾyet

   Viṣāline irenler hep ider her ān seni rüʾyet

2. Vücūdu tamm olan insan rıża-yı ḥaḳḳ a baş eġmiş

   Fenāfi'llāha yüz ṭutmuş ider her ān seni rüʾyet (11 – b)

3. Ḳanāʿatle tesellīdür rıżā ḳapusu rıḍvānı

   Buña rāżı olan ʿāşıḳ ider her ān seni rüʾyet

4. Daḳiḳdür ḥaḳḳı farḳ itmek meğer gönlü gözü açıḳ

   Tecellīsiñ bulan ʿārif ider her ān seni rüʾyet

5. Bu gözler hep seni görmez göreni kimseler bilmez

   Hilālī ʿaşḳı ḥālinde ider her ān seni rüʾyet

022

Ḥarf'üs- Ṣe

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün **Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün**

.---/.---/.---/.--- **-.--/-.--/-.--/-.-**

1. Ḫulūṣı tamm olan ʿāşıḳ ṣafa-yāb olmaġa baʿiṣ

   Ki rabt-ı ḳalble maḥbūb rāsiḫ olmaġa baʿiṣ

2. Ne mālile ne ḳālile bulur erbāb-ı ḥāl ḥāli

Rıżāda bulunan canlar kemāle irmeğe baʿiṣ

3. Nedür bu maʿrifetiñ kānı bu rāhın lāʿl ü mercānı

Nedür dürri buʿirfānıñ müṣādüf olmaġa baʿiṣ

4. Gider ʿāşıḳ reh-i ḥaḳḳa olur hem-rah ʿaşḳile

İmāmıʿaşḳdurur anıñ göñül cemāʿate baʿiṣ

5. Hilālī ḳalbi dost yüzüñe dāʾim ider eṣ-ṣalā

Ki cānı secdeye vardı münācāt olmaġa baʿiṣ

023

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Nuṭḳ-ı ḥaḳ āyetdürür nuṭḳ – ı resūlallah ḥadiṣ (12 – a)

ʿĀşıḳıñ sevdāsı ḥakdur maʿşūḳuñ ʿaşḳı ḥadiṣ

2. Ḥaḳ didiğim doġrudur gerçek didiğimdür ḥabīb

Bir muḥabbetden yaradılmış Muḥammeddür ḥadiṣ

3. ʿĀrife lāzım olan ayrı ve ġayrı bilmemek

Nūr-ı vāḥiddir görene öyle naḳl ider ḥadiṣ

4. Dīnimiz imānımız bir nuṭḳ-ı ḥāḳḳile durur

Āyīnemiz erkānımızı bildiren ṣāḥib-i ḥadiṣ

5. Ḥaḳ Muḥammed ʿaşḳdur gün ve mekan esrār-ı ḥāḳ

Ḥıfẓına almış Hilālī gücile üç yüz ḥadiş

024

Ḥarfü'l – Cim

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Seni bende bulam dirsen muʿārıżdan hemān vazgec

Kemāl ehli olam dirsen muʿārıż ṣoḥbetinden gec

2. Gerek ṭavrı bu dünyānıñ gerek esrārı ʿuḳbānıñ

Ārifān sırrına maḫṣūṣ muḥabbetsizden ayrıl gec

3. Seni suʾāl iden kişi anıñ göñlünde teşvīşi

Suʾāline cevab virme o cāhildir sen andan gec

4. Ulūhiyyet-i kemālatdur muʿārıż ānı heb gözler

Atar ṭaşı maḥalline maḥallinden hemān sen gec

5. Hilālī nuṭḳ-ı ḥaḳḳāni ṭutandur maʿrifet kānı (12 – b)

Kerem itmiş kerem kānı meżā ve māmeżādan gec

025

Feilātün/Feilātün/Feilātün/Feilün

..--/..-- /..--/..-

1. Dilerim yārimi ḥaḳdan ideyim bir kerre ḥac
   Giderim islāmıma nūrile bir güzide tac

2. ʿĀşıḳa lāyıḳ olan yāri ziyāret eylemek
   Şāyed ola derdine dermān o yüzden bir ʿilac

3. Merve-i ṣafa vü zemzem daḫı bir ʿömre gerek
   Her günāhı maḥv olur olmaz o kimse iḫtiyac

4. Saḫī ṭabʿ-ı ḥalle ʿāşıḳ seferāna bu dem
   ʿİrfāna daḫı çıḳsa kimse dimez aña ac

5. Farż ile sünneti icrāʾ bu Hilālī eyledi
   Dimedi kimse aña getür baña vir sen de bac

026

Mefāilün Mefāilün Mefāilün Mefāilün

.-.- /.-.- /.-.-/.-.-

1. Rumūzu feḥm iden cana muḥabbet rūyunu sen ac
   Görüne kim aña ḥażır öñünde bir sini güllaç

2. Mürüvvet bābını göster seḫāvet ḥālini añlat

Muḥabbet eyleye ḥaḳḳa ẓuḥur ide aña miʿrāc

3. Bu dem iḳdamdurur ḥaḳdur nekim dirlerse muṭlaḳdur

Bu ʿālem aña muḥtacdur ṣaḳın gönlünü ṭutma ac (13 – a)

4. Ne kim var heb bu demde ḥaḳ yolun ḫoşdur bulur revnaḳ

Ṭutunduġun kemāle baḳ gönül ḫoşlanmayandan ḳac

5. Bu dem saña ḥikāyetdür bilen cana hidāyetdür

Hilālīden ẓuḥūr iden değil meḥekke hic muḥtac

027

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rāh-ı ḥaḳḳa meyl idüb erbāb-ı ḥāl olmaḳ ne güc

Ehl-i ʿaşḳa meyl idüb erbāb-ı ʿaşḳ olmaḳ ne güc

2. Gönlümüz sengindürür dünya cefāsıyla müdām

Ḥaḳ hidāyet eyleye yoḫsaki itmezse ne güc

3. Meylimiz zerḳ ü riyādan ḥāli olmaz rūz-ı şeb

Kibrile ālūdeyiz imdad irişmezse ne güc

4. Ṣarf ü naḥiv ü manṭıḳ vü maʿnā maʿānī devr ider

Nefse ḫoş yüz gösterirler ḥaḳḳa ulaşmaḳ ne güc

5. Ẕāt –ı ḥaḳdan bir nidādur gelse göñlüne seniñ

Bu Hilālīye irişmek yoḥsa irmezse ne güc

028

Ḥarfü'l – Ḥa

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Tevḥīdi ḥāl eyle gel it ʿaşḳı rehber ḥāline

Gitme yalñız rāh – ı ḥaḳḳa buluna sende silaḥ

2. Ẕikr-i ḥaḳḳı ger ḫulūṣile idersen ey piser (13 – b)

İre ḥalātın kemāle bula göñlüñ inşirāḥ

3. Ẕāt – ı tevḥidiñ ṣafāsın duyan ʿaşıḳlar hemān

Gündüzü nūr oldu anıñ gicesi oldu ṣabaḥ

4. Göñlüne gözü irişen buldu ḥaḳdan feyż-yab

Kendi kendi ḥayretindan ola kendine sipah

5. Ey Hilālī sözleriñ raḥmetdürür ʿāşıḳlara

Diñleyen sürdü ṣafāyı buldu hem göñlü feraḥ

029

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Getür tevḥīdi her dem sen ki oldur cennete miftāḥ
   Dilin tevḥīde ḳandırsın ki oldur cennete miftāḥ

2. Dilin ẕākir gönül mest olmaġa cehd it bu ʿālemde
   Ki ẕātʾullaha mālik olmaḳ istersen odur miftāḥ

3. Değil tevḥīd ʿavāmı ṣoḥbetim añla nuṣḥ eyle
   Seniñ añladıġıñ değil pīriñ nuṭḳundadur miftāḥ

4. Gönül vir ḳulaġın ṭut sen bu ṣoḥbetlerindendür bil
   Kerāmet mʿādeni sensin kerem – kānīdürür miftāḥ

5. Bu remzi fetḥ iden sālik- i sülūk ʿayn- ı ḥaḳḳānī
   Hilālī naḳl ider baʿżān dilimdedür benim miftāḥ

030

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Tevāriḫ āşina olan şerīatde olur meddāḥ (14 – a)
   Ki her fenne benim māhir diyü beşler olur meddāḥ

2. Ṭarīḳatden suʾāl alsan benim her bildiğim çoḳdur

Ya ẕākir bozması aṣlı yaḫud merdūd olur meddāḥ

3. Metānetden suʾāl itsen devāmı yoḳ anıñ aṣla

Ne bir peyġambere ümmet ne ḥaḳḳa ḳul olur meddāḥ

4. Ne demdür bu müʾezzinler bu ẕākirler bu naʿat – ḫānlar

Buların dostluġu olmaz olurlar ʿāleme meddāḥ

5. Hilālī der ne ḥikmetdür bular maḥṣūṣ bu ʿālemde

Gerek ẕākir gerek naʿatḫān hezar āşina olur meddāḥ

031

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün **Feilātün/Feilātün/Feilātün/Feilün**

-.--/-.--/-.--/-.- **..--/..-- /..--/..-**

1. Āşḳ ḥalinde muḥabbetle idersin bir seyyāḥ

Gice gündüz mest olursun ire ḳalbine ferāḥ

2. Fikr-i ḥaḳḳa meşġul isen eylersin ḳāl-i ḥāl

Şebaḥdan taḫliṣ olursun bula ṣadrıñ inşirāḥ

3. Bu yola giden kişiler her ṭarafdan boş değil

Nefs gibi ʿadū-yı ekber var iken lāzım silāḥ

4. Ẕikr -i ḥaḳḳile donanıḳ kişiler maḳbūldürür

Farḳ olunmaz anlarıñ giceleri oldu ṣabāḥ (14 – b)

5. Ey Hilālī dost cemālin görmeğe bir yol bize

Her kelāmın bize ḫoşdur göñlümüz buldu felāḥ

032

Ḥarfü'l-Ḫı

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ẕikri inkar ideniñ maḥallidür ʿayn – ı dūzaḫ *(yʿani ceḥennem)*[41]

Fikr – i ḫāṣı bilmeyenleriñ maḥallidür dūzaḫ

2. Ehl – i ḥāli daḫl idenleriñ mekānıdur dūzaḫ

Tevḥīde münkir olanlarıñ żiyāsıdur dūzaḫ

3. Zerḳıle riyāʾ metāʿınıñ dükkānıdur dūzaḫ

Ġıybeti ḥal ideniñ sermāyesi oldu dūzaḫ

4. Kibrile maġrur olanlarla bināʾ oldu dūzaḫ

Ṭaşı ṭopraġı münāfıḳla ḳurulmuşdur dūzaḫ

5. Ey Hilālī on kişiye vaʿad olunmuşdur dūzaḫ

Lāzım olmaz ehl – i ḥāle yazmasın ġayrı dūzaḫ

[41] Dizenin yanına açıklama yapılmış

033

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Muḥabbet itdiğüñ cāne çalış gönlünde ṭut tāriḫ
   Gözünden dūr olur āb göñülde ānı ṭut tāriḫ

2. Muḥabbet arasına nefs ḳatılursa hemān seyr it
   Olur ʿayn – ı ʿadüvvʾullāh bu sözüm añla ṭut tāriḫ

3. Muḥabbet bir ṣıfātdur kim hemān gizlenmeğe gözler (15 – a)
   Göñülde naḳş idegör sen hemān bil ānı ṭut tāriḫ

4. Muḥabbet ger ḥaḳīḳate aña aġyar ḳarışmaz hic
   İrāde bir nedür yoḳ hic göñülde ṭoġru ṭut tāriḫ

5. Hilālī der muḥabbetde ḳuṣūr olmaz imiş aṣla
   Ḳuṣūr görendedür noḳṣan bu sözü añla ṭut tāriḫ

034

Ḥarfü'l – Dal

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀşıḳım maḥbūbuna yā rabbi sendendür meded
   Yanmadayım ʿaşḳına yā rabbi sendendür meded

2. Ḳıldı nūruñ ciḥānı ey ḥabīb – i ẕāt – ı pāk

İzine cānım fedā yā rabbi sendendür meded

3. Sırrına ḳandır bizi ol ẕāt – ı pākıñ ḳıl kerem

Nūr – ı Aḥmedden żiyā yā rabbi sendendür meded

4. Ḥasretiyle yandı cānım faḫrine ʿāşıḳ göñül

Ṣabra ṭāḳat ḳalmadı yā rabbi sendendür meded

5. Ḳıl ʿināyet bu Hilālīye kerem – kānī ḥabīb

Cān ḳurbān yoluna yā rabbi sendendür meded

035

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sırrile esrārıñ iżhār yā ʿAli senden meded

Nuṭḳile inṭāḳıñ iżhār yā ʿAli senden meded (15 – b)

2. Ḳudretindür rāh – ı ḥaḳḳa sevk iden ʿāşıḳları

İt mürüvvet hem ʿināyet yā ʿAli senden meded

3. Ḫiẓmet – i iḫlaṣla ẕātına meyl iden kişi

Cūd – ı iḥsānına lāyıḳ yā ʿAli senden meded

4. Kerem’ullāh vecḥe şānıñdur seniñ ey şīr – i ḥāḳ
   Münkire iḳrāra raḥmet yā ʿAli senden meded

5. Gülüñ ile vaṣf eylemek yoḳdur Hilālīde hüner
   Ḥalle efʿālin enʿām yā ʿAli senden meded

036

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Dilerim senden ḫüdāyā ʿālem içre bir murād
   Maḳṣūdum oldur ola ʿālem bu yüzden irşād

2. İftiḫārım faḫrile dersin bilürsen ey ʿaziz
   Münkīre eyle hidāyet ide ʿaşḳa inḳiyād

3. Daḥl idenler ḥaḳḳı bilmez yoḳdurur anda żarar
   Şīve – i ḥaḳdur murādı anıñiçündür ʿinād

4. Her taṣarruf ḥaḳḳıñ olduġu imānıñ yoḳmudur
   Nefs ü şeyṭanla her dem eylediğindür fesad

5. Ẕāt – ı ḥaḳ sırrında ḥāżır naḳş olunmuşdur ʿayān
   Bu Hilālīniñ kelāmı idi bulmaz kesād (16 – a)

037

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Eyleme erbāb – ı ḥālin ṣoḥbetine hic ʿinād

   Diñleyegör ṣoḥbetini añla hemān itme ʿinād

2. Her kelāmı ṣanma boşdur nuṭḳ – ı ḥaḳdır söylenen

   Ḥaḳḳı añladıñsa nuṭḳu bilmeyen itme ʿinād

3. Cānı var nuṭḳuñ diyü ḥal ehli andan ḡavf ider

   Sen beğenmezsen gözüñ ac diñle gel itme ʿinād

4. Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe imişdür ehl – i ḥaḳ ṭutar ḳulaḳ

   ʿĀrif ol bil söyleyeni ʿār idüb itme ʿinād

5. Lāubali meşreb ol ḥaḳḳa ulaşam dirsen

   Bu Hilālī̈ye danış sen saña der itme ʿinād

038

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sevdiğim küstü baña sevdiğime çāre meded

   Bildiğim küstü baña bildiğime çāre meded

2. Ārada yār - ı vefādar bulmadım hic birine

Arzū – yı nefse düşen sālike ne çāre meded

3. Himmet – i ehl ʾullah irişince ider arzū yı defʿ

Rāh-ı ḥaḳḳa baş eğer itmezse ne çāre meded

4. Kendi inṣāfına ḳoymak her eriñ kārı değil (16 – b)

Lāubali pīre düşmüş düşmese çāre meded

5. Ẓāhir ü bāṭında nefsiñ ḥükmünü icrā ide

Ṣonra gel Hilālīye yetiş baña çāre meded

039

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Vār ise gönlünde şāhım ġıll u ġış ile küşād

Pāk ola içiñ ṭışıñ olsun seniñ gönlüñ küşād

2. Feyż – i ḥaḳ irişe saña sırr – ı ḥaḳḳı ḥāṣıl it

Bula gönlün ol ṣafāyı her iş olsun küşād

3. Şīve – i ḥaḳdan muḥabbetli bu ʿālemde ne var

ʿĀrife maḫṣūṣdur olkim ide ḥālini küşād

4. Terk idüb ḥicābı dilden rāh – ı ḥaḳḳa ṭālib ol

Maʿrifet – kāni olursun sırr – ı bāb olur küşād

5. Bu Hilālī her ġazelde ṣoḥbetiñ söyler ḳolay

ʿĀrif ol vir gönlünü eyle ḳulaġını küşād

040

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Gönlümün eğlencesi rūḥ – ı revānım ḳıl meded

Gözlerim nūru sürūrum ḳıl benim şāhım meded

2. Kibr ü kīnden fāriġ oldum eyledim mārı helāk

Merḥamet şanıñdurur ʿadlinle ḳıl şāhım meded (17 – a)

3. Nār – ı ʿaşḳda yanmadır ḥālim benim ẕātıñ bilür

Derdime maḥṣūṣ dualar vuṣlatıñla ḳıl meded

4. Yoḳ şerīkiñ hem naẓīriñ şirkimiz yoḳdur saña

Ḫayr u şer sendendürür iḳrārımız sen ḳıl meded

5. Boynu bükükdür Hilālīniñ ki maʿlūmundurur

Cilveye mecnūndur amma şānıñile ḳıl meded

041

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ey benim ḫamr – ı ḫumārım ey benim şāhım meded

   Ey benim maʿşūḳ – ı ʿaşḳım ey benim şāhım meded

2. Vaṣlına müştāḳ olubdurur rūz – ı şeb erbāb – ı ʿaşḳ

   Ḳıl kerem vaṣlıñla her dem ey benim şāhım meded

3. Rūz – ı şeb arzū ider ʿāşıḳ ire maʿşūḳuna

   Farḳ olunmaz ʿāşıḳile maʿşūḳun ḥāli meded

4. Bir yanıḳlıḳ virdiñ ehl – i ʿaşḳa ānı aşḳ didiñ

   Maḥv iden ʿaşḳı sen olduñ ey benim şāhım meded

5. ʿĀşıḳ u maʿşūḳ bir olsa der Hilālī ḫoş olur

   Arada bigāne ḳalmaz ey benim şāhım meded

042

Ḥarfü'l Ẕāl

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀlem içre olmaya şāyed ki ʿirfāndan leẕiẕ (17 – b)

   Ġaliba ʿirfāna göre yoḳ muḥabbetden leẕiẕ

2. Cemʿ olub erbāb-ı ḥāl bir yirde ḥāżır olsalar

Cennet – i aʿlādır o yüz yoḳdur rūḥa andan leẕiẕ

3. Cān u dilden ṣoḥbet iden bil ne rengdir anla gel

Ḥaḳ yüzüdür görünen dilden ciḥanda yoḳ leẕiẕ

4. Dil gönüldür söyleyen dil dinleyen ṣāḥib gönül

Maʿrifet ḥaḳḳa rıżādur ḥilmiyyet ḥaḳḳa leẕiẕ

5. ʿĀrife lāzım Hilālī ʿaşḳile ʿirfān bile

Ẓāhir ü bāṭında bu çeşnīde olmaz bir leẕiẕ

043

Ḥarfü'r – Ra

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün **Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün**

-.--/-.--/-.--/-.- **.---/.---/.---/.---**

1. Şīve – i ḥaḳ irişür gönlüme her vaḳt – i seḥer

Ḥālidür bād – ı ṣabānın irişür vaḳt – i seḥer

2. Nūr – ı ḥaḳ vaḳt – i seḥer ceḥd idegör eyle niyāz

İrişe feyż – i ḫudā gönlüne her vaḳt – i seḥer

3. Her murādına muvaffaḳ ola ʿaşḳ ehli hemān

Gözle ol vaḳt –i kerem bāb – ı küşād vaḳt- i seḥer

4. ʿİlm – i esmāya müdāvim ola gör ṣubḥa değin

Feṭḥ ola remz – i kemālāt sürūr – ı vaḳt – i seḥer

5. Seḥerdir ki Hilālī ide bülbül güle naz (18 – a)

Sen ki ẕātın ile vuṣlat idesin vaḳt – i seḥer

044

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Göñüle dost neki söyler ṣaḳın itme anı iẓhār

Rıżāda ol hemān baġlan ṣaḳın itme anı iẓhār

2. Ḥaḳīḳat sırr –ı eşyādan ḫaber virir ḳulaḳ ṭut sen

Saña lāzım olan teslim ṣaḳın itme anı iẓhār

3. Gözünü göñlüne ṭut sen ṣaḳın ayrılma oldemden

Żiyā-yı nūra mālik ol ṣaḳın itme anı iẓhār

4. Ḥaḳīḳat sırrını fāş eyleyenler heb ḳalur āʿma

Bu sözüm añla it mengūş ṣaḳın itme anı iẓhār

5. Hilālī ḥāl yüzünden heb saña bu ṣoḥbeti söyler

Gözünle göñlünü bir et ṣaḳın itme anı iẓhār

045

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Saña meyl itmeğe göñlüm ider ārzū cemāl ister

   Saña meyl itmeğe cānım ider ārzū kemāl ister

2. Ne demdür ʿāşıḳın ḥāli tesellī bulmamaḳ aṣla

   Anıñ göñlündedür hicrān kerāmet mūʿcize ister

3. Anadan emdiği demdür vücūdunda eṣer ḳalmış

   Odur ḥaḳḳı iden inkār mürebbīye ḫulūṣ ister (18 – b)

4. Mürebbī nuṭḳu ḥaḳḳānī temizler herkesiñ cānuñ

   Tesellīler bula her dem gezer ʿirfān arar ister

5. Bu rengde hic ġazel olmaz Hilālī hic anı bilmez

   Revgān – ı nuṭḳu yazar çizer muḥabbet eyleyen ister

046

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Baña meyl eyleyen ʿāşıḳ benim rūḥ – ı revānımdur

   Beni maʿşūḳ iden ʿāşıḳ benim cān içre cānımdur

2. Hezārān ʿāciz ü maḥrūm ki ḥayretdedürür ḥayrān

Bu ḥālāt himmet – i pīrān benim nūr – ı cemālimdür

3. Cefā vü cevri nūr itdik mürebbīye ḫulūṣ itdik

Hevā –yı nefsi ḥāl itdik bu ḥālāt kendi ḥālimdür

4. Gören āʿla görendür kim vücūdu maḥviyet bulmuş

Bu yüz ḫoşdur muḥabbete bu ṣoḥbetler lisānımdur

5. Nedemdür vaḥdet – i ḥālde Hilālī buldu her ḥāli

Erenler vaḥdet – i ḥāḳdur erenler kendi zātımdur

047

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rāh – ı ḥaḳḳı gözler erbāb – ı muḥabbet az olur

Fiʿl – i ḥaḳḳı işleyenler değme kim pek az olur

2. Ṣūreti ḥaḳdan görünür ḳavl u fiʿli bir değil (19 – a)

Çekdiği ʿayn – ı meşaḳḳat cilvesi pek az olur

3. Ẓāhir ü bātın ṣafāsın ṭoġruluḳda buldular

ʿĀrifānda bir metānet ḳıyl u ḳāli az olur

4. Ehl – i dünyā cümle ʿālem ḥırṣile meʾlūfdürür

Ehl – i ḥaḳḳın ḥırṣı yoḳdur hem ṭamaʿı az olur

5. Ṣabr ı ḥāl it ey Hilālī hem rıżāya başın eğ

İdeler saña muḥabbet itmeyenler az olur

048

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Kibrile ālūde ʿālim kīn kibāruñ ḥālidür

İblīse yār oldular hem anlarıñ ḫoş ḥālidür

2. Bir daḳīḳa ansız olmazlar ʿulemā hem kibār

Ān - ı vaḥīdde ḳonar sufliyyet ulu ḥālidür

3. Dāʾimā muʿārıż olmaḳ anlara lāyık olan

Ẕikr laʿīn muʿārażadur anlarında ḥālidür

4. Cerbezedür hem ceḥālet ḥāḳ ʿināyet eylesün

Mürşīdiñ kārı değildür ne nebīler ḥālidür

5. Ey Hilālī ʿulvī suflī cüzʾ- i ṣoḥbet söyledüñ

Ġālibā ki bunlarıñ hem ḳīl u ḳālın ḥālidür

049

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥaḳḳa maḳbūl olmaḳ istersen yürü mürşīde var (19 – b)

   Yā resūle ümmet olmaḳsa murād mürşide var

2. Hem çeḥāre yaḳın ol bār – ı ġāribdür anıñ

   Şāh Ḥasan şāh – ı Hüseynle yürü mürşīde var

3. Sırr – ı esrār – ı ciḥān bunlardan iẓhār oldu bil

   Rāh – ı ḥaḳḳa ṭālib isen ʿaşḳla mürşīde var

4. Gelmeden bu ʿāleme maḳṣadındur ey nev- civān

   ʿĀrif ol añla kemāli gel berü mürşīde var

5. Maẓhār olur raḥmet – i ḥaḳḳa Hilālīye uyan

   Ḥāḳ hidāyet eylesün şāhım yürü mürşīde var

050

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Dīn – i islāma delīlim ḥaḳ Muḥammed Muṣṭafā

   Rehberim ẕātım ṣıfātım şāh ʿAli yyüʾl – Mürteżā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar [42]

[42] Arapça: Zülfikardan başka kılıç, Ali'den başka da yiğit yoktur.

2. Hem imāmım hem penāhım şāh – ı ḥüsn ḫalḳ –ı rıżā

Hem bu cān ḳurbandurur şāh – ı ḥüseyn – i kerbelā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

3. Cār – ı deh – i mʿāṣum – ı pākdur şāh zeynʾel – ʿābidin

Hem Muḥammed Baḳar oldu mʿāden - i kān – ı vefā (20 – a)

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

4. Meẕheb – i pāk Cāʿfer – i Ṣādıḳ ki māhımdur benim

Mūsā – yı Kāẓımdurur ol nūr – ı ẕāt – ı kibriyā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

5. Geldi çün ʿāleme raḥmet – i şāh - ı ʿĀli Mūsā Rıżā

Hem taḳīdür şāh – ı velāyet bā Nāḳī sırr – ı ḫüdā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

6. Āsker ī ism – i ḥüsndür ḳıblem ol şāhım benüm

Meḥdī – yi ṣāḥib – i kemāl oldu gözüme ṭūtiyā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

7. Medḥini eyler Hilālī on iki şeḥzādeniñ

Dilerim himmetlerini göñlümüz bula beḳā

Lā fetā illā ʿAlī lā seyf e illā züʾlfeḳar

051

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Rıżā ʿilmini ḥāl itmiş bulunur mu ʿaceb bir er
   Ki ḥāli nūr – ı maḥż olmuş bulunur mu ʿaceb bir er

2. Bu ʿālemde ne erler var gözü şaşı olan görmez
   Ḫulūṣ – ı tāmme erişmiş bulunur mu ʿaceb bir er

3. Kemāl ehli ḳuṣūr görmez daḫı noḳṣānı hiç bilmez
   Gözü doġru baḳar her ān bulunur mu ʿaceb bir er (20 – b)

4. Ācebdür şaşar ahla ḫalḳ – ı ʿacebde ḳaldı ol şaşı
   Ācebden ḳurtulan bāḳī bulunur mu ʿaceb bir er

5. Bu ḥāle meyl iden ʿāşıḳ ʿacebdür perdesi lā - büdd
   Hilālīye rıżā virir bulunur mu ʿaceb bir er

052

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Açıldı erġuvanlar lālezārıñ vaḳti bu demdür
   Muḥabbet rāhına ʿāşıḳlaruñ bil vaḳti bu demdür

2. Tecellīyle tesellī ẓāhir olmuş vaḳtidür şimdi

Gözün ac ʿayn – ı irşād ol ki ṣıḳlet vakti bu demdür

3. İkilik perdesin ṭarḥ it gözün şaşılığıñ maḥv it

Bu birlik bābını añla hidāyet vaḳti bu demdür

4. Ḳurulmuşdur ulu meydān şükūfe ḥālle elvan

Ẓuhūr u sırr – ı subḥāndur ki ʿirfān vaḳti bu demdür

5. Hilālī ḳālile farḳ olmaz ol esrār – ı yezdānı

Hemān tebdīl – i aḫlāḳ it ki ḥālün vaḳti bu demdür

053

Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün

--.-/--.-/--.-/--.-

1. Şems – i ciḥān itdi ẓuḥūr anda tecellī itdi nūr

Nūr Muḥammed sırr- ı ʿAli iẓḥār olubdur ʿayn – ı nūr

2. Baḳ şemsīye eyle feraḥ ḫulḳ - ı temiz bād – ı ṣabā (21 – a)

Vücūd – ı naḥīf ḥüsn ü cemāl rūyunda vardır bir sürūr

3. ʿAşḳile hem ālūdedür sırr ana hem cān içredür

Feyż – i ḫudā ānıñladur eṭvārını ehli bilür

4. Ārayīş – i ādabile ḫizmet – i pīrān - i cānla

Pīr nuṭḳunu ḫaḳla hemān cān aradıġunı bulur

5. Ḥilmiyyet – i ḥāl idegör ḫaḳḳa niyāzuñ bī – ḳuṣūr

Meyl it Hilālīye de dur ẓuḥūr ide saña bu nūr

054

Vezin [43]

1. Naḳş – ı ciḥānı añladı selmān gelür gider

Ṭabʿ – ı kibārı añladı selmān gelür gider

2. Rāh – ı muḥabbete her cān girir çıḳar

Ḥüsn ü ṣafā vü şevḳile selmān gelür gider

3. Ṭabʿı ġanī vü gönlü ṣafā iledür

Her yüzde gör ki o selman gelür gider

4. Vaḳt – i ṣabā vü tende maḫlāṣı farsī idi

Ḫizmet – i ḥabībe geldi o selmān gelür gider

[43] Hece vezni

5. Feyż - i ḫudā ile feyż – i ḫudādur ol

Selmān – ı pākdur o selmān gelür gider

6. Şimdi adına molla ḳomuşdur hemān felek (21 – b)

Uġradı semt – i ḥabeşden o selmān gelür gider

7. Medḥin ider Hilālī̇ celāl ü cemālde

Yoḳdur bu demde ḫoş ṣedā ile selmān gelür gider

055

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ey şehā mecnūnuyum hem ḥānümānımdur ʿÖmer

Ḳıl kerem aña ṣafā vir şādımānumdur ʿÖmer

2. Ben muḥabbet baḥrine ṣaldım göñül zevrāḳını

Ruzgār el virmedi ṣabr ile gel şāhım ʿÖmer

3. Gülşen – i ʿālemde sen serv – i revānum var iken

Ġayrıya baḳmaḳ olur mu tende cānımdur ʿÖmer

4. Göñlümüñ taḫtındaki şūḫ – ı ciḥānımdur benim

Sen raḫ – ı gül ḳāmet – i bālā – yı envārım ʿÖmer

5. Gönlünü engine şalma it Hilālīde ḳarar

Baḳ ki bu dār içre bizden ġayrı bir diyār ʿÖmer

056

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥüsn – i sulṭān sırrıdur esrārımız seyrānımız

Ḥüsn – i sulṭān nūrudur iḳrārımız īmānımız

2. Ṣūretā menfūr – ı ʿālem gösterir eṭvārımız

Ḥüsn – i sulṭan sırrıma o ḥayy imiş aḥvālimiz (22 – a)

3. Farḳ olunmaz nāmımız gerçi görünmez ḥālimiz

Ḥüsn – i sulṭān dürridür hem lāʿlimiz mercānımız

4. Remz – i ḥaḳḳı feḥm iden ḳān - ı bezm – i yārānımız

Ḥüsn – i sulṭān şānıdur ʿirfan dolu meydānımız

5. Fırṣat fevt itme şāhım gel bizim cānānımız

Ḥüsn – i sulṭan ḥālidür feryādımız efġānımız

6. Ḥaḳḳa rām ol gice feryād it budur efʿālimiz

Ḥüsn – i sulṭan ʿaşḳıdur hem gicemiz gündüzümüz

7. Der Hilālī rāh – ı ḥaḳda pür vefādur kārımuz

Ḥüsn – i sulṭan ʿaşḳına ḳurban saña bu cānımuz

057

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ṣafā cāmını gördükçe bu göñlüm hiç fenā bulmaz

   Mey ü maḥbūbu gördükçe bu göñlüm hiç fenā bulmaz

2. Bu ʿālem bir ḫayālatdur ki ʿömri āb – ı seriʿandur

   Ḫayāline varan cānın ebed ḥāli fenā bulmaz

3. Mey ile maḥbūbu añla bu cāmı farḳ idegör sen

   Bu cemʿiyyetledür ḥālāt bunu bilen fenā bulmaz

4. Revāmıdur ḥaḳiḳat cilvesinden bilmemek aṣla

   Ne demdür vaṣfını añla bu dem aṣla fenā bulmaz (22 – b)

5. Mey ü maḥbūbdan ġayrı Hilālī der nedür maḳṣūd

   Bu ḥāli sen heman añla vücūduñ hic fenā bulmaz

058

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ṣūretā ʿirfan yüzünden görünür aġyārımuz

   Ġanīyāna ṭaş atar yıḳmaġiçün dīvarımuz

2. Ḥaḳ bināsıdur bināmuz hem ulūdur şānımuz

Rāh – ı ḥaḳḳa doġrudur imānımuz iḳrārımuz

3. Her neye ḳılsaḳ naẓar ʿali şıfātdur ḥālimüz

Nuṭḳ – ı ḥaḳdur nuṭḳumuz hem şāh – ı merdān ʿaşḳımuz

4. Merd – i ḥaḳ isen kerem ḳıl gel bizim cānānımuz

Ḫoş naẓar ile naẓar ḳıl ehl – i ḥaḳdur nāmımuz

5. Hem muḥabbet ḫān – ḳahında döşenmiş bostumuz

Himmet – i pīrānla oldu Hilālī yārımuz

059

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Eğer ʿāşıḳ isen ʿāşıḳ gice kılma baña gündüz

Eğer ṣādıḳ isen ṣādıḳ gice kılma baña gündüz

2. Eğer maḥbūb isen ḥaḳḳa raḥatıñ terk idersin hā

Gerek gice gerek gündüz gice kılma baña gündüz

3. Tevekkül dimemişler kim seḥer vaḳtinde bul ḥaḳḳı (23 – a)

Fiġān - ı bülbülü añla gice kılma baña gündüz

4. Gice aġyār yār olur ne aġyār var ve ne sālūs

Bu remzi añlarisen ger gice kılma baña gündüz

5. Açıldı ṣaḥn – ı gülşen lālezārıñ vaḳti bu demdür

Baḥāra irmede sünbül gice kılma baña gündüz

6. Bu demde irmeyen ḥaḳḳa ṣafāsın bulmaya aṣla

Küşād – ı baġ – ı cennetdür gice kılma baña gündüz

7. Feraḥ – yāb ol Hilālīden ṣafā kesb it bu ḥālinden

Ḳuṣūr itdimse ʿafv itsün gice kılma baña gündüz

060

Ḥarf'üs – Sin

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Yāre vāṣıl olmaḳ istersen çalış eyle heves

ʿAşḳıla varmaḳ olur merkeble olmaz yā feres

2. Miḥneti raḥāt idersin ḳāli tebdil ḥāle sen

Doḳuna şāyed saña bu nār – ı ʿaşḳdan bir ḳays

3. Bülbül ẕātın eğer fiʿile gelürse ger senüñ

Ḥaḳ aña lāyıḳ ide yāḳut – u lʿālden bir ḳafes

4. Māsivāya maḫluṭ olan nefs ṣıfātın ḥālidür

   Yeri olmuş evvel āḫir māverāsı bir kümes

5. Ey Hilālī bize taʿlīm eyle ʿaşḳıñ yolunu (23 – b)

   Biz daḫı fedā idelim ḥaḳ yoluna cān u reʾs

061

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥaḳḳa rehber ʿaşḳ olur hem ʿaşḳa perdedür nāmus

   Menʿ ider ḫalḳı muḥabbetden olur şekli ṭāvus

2. Nefs – i emmāre şediddür menʿine eyle ṣavaş

   Ḳalma sen arada eṭrafın olur ḳāra pus

3. Ġam deñizinden çıḳar aşḳı āzād it ey kişi

   Maḥrem – i şahdur bilürisen itme ānı maḥbūs

4. Ẕāt – ı ṣıfātın fiʿle gelse feyż – i ḥaḳḳile senüñ

   Görüne meydān – ı ʿaşḳda sīm ü zerden bir ḳafes

5. Bu Hilālīniñ kelāmıñ maʿrifetle ṣanma sen

   ʿAyn – ı ṭabʿından doġar ferheng değil yāḫud ḳamūs

062

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Yoḳ yire ṣarf itme ẕihniñ her şeyiñ olur ʿabes

   Ehl – i sūḳ yanında gezme olma mānend – i mekes

2. Vaḥdet ehli cümleden ḫoş fikr – i ḥaḳḳile müdām

   Sen daḫı ceḥd eyle kim ʿaşḳa kıla āvāz u ses

3. Ḥaḳḳa ulaşmaḳ murādıñ var ise gel ʿaşḳa uy

   Māsivādan kıl ferāġat gönlünü cehd ile kes (24 – a)

4. Ṣoḥbeti añlar isen ṭut ḳulaġın diñle hemān

   Diñlerisen ʿārif ol bu söz değilmi saña pes

5. ʿĀşıḳile maʿşūḳuñ remzine ʿaşḳıñ var ise

   Bu Hilālī̇ rengini bul sen daḫı al bir nefes

063

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sırr – ı ḥaḳḳın vaṣfına ʿālemde eyleme heves

   Sırr – ı ḥaḳ muġlaḳdurur vaṣfına eyleme heves

2. Remz – i iḳbāl fāş – ı idbār söylenür ṣoḥbet değil

Dilini ṭut göñlünü pek itme ifşāya heves

3. Āşinā – yı ʿārif isen ḳulaġın ṭut gözüñ ac

Ṭolduragör içine esrār – ı ḥaḳḳı it heves

4. Sırrı sır eylerisen ʿilmi ledünün ācele

Sırrı fāş eylerisen itme ḥaḳīḳate heves

5. Bu saña bil kim naṣīḥatdür Hilālī añla sen

ʿĀrifāne bil ādābın sālūsa itme heves

064

Ḥarfʾüş – Şın

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ḳaşın miḥrābına şāhım gözün ʿayn –ı imām olmuş

Cemāʿat ruḫlarındur hem müʾeẕẕin leblerüñ olmuş

2. Ḫaṭībüñ minberi buranın ḳurulmuş kürsī ṣadrında (24 – b)

İki ḳulaḳdurur ḳapuna ḳudretle binā olmuş

3. Şadırvān oldu dimāġıñ ki oldur kevs̱er ırmaġı

Yed – i ḳudret virir abdest reh – i ḥaḳḳa süvār olmuş

4. Niyāza yüz ṭutub her ān resūlˀallaha virir can

Buña ḳāˀilmidür insan cemāᶜat cāmi bir olmuş

5. Külliyādur her eṭrāfı dem –i ᶜĪsādurur ḥaḳḳı

Mūsānıñ ṭūr münācātı ki bu demde kelām olmuş

6. Dem – i Ādem ile Ḥavvā Nūḥun ḥayyında ḥayy buldu

Ki İbrāhim Ḥalīl'ullah bu cemde nār – ı nūr olmuş

7. Ḥesabda on sekiz biñ ḳandili vardur bu cāminiñ

Rumūzun fehm iden ᶜāşıḳ o ḳandillere şevḳ olmuş

8. Murad bir cilvedür şāhım hemān yek reng olagör kim

Ne cām – ı cem ne cemᶜiyyet Hilālīden suˀāl olmuş

065

Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.-

1. Ruḫlarıñ rengi ṣafāsı āl imiş

Leblerüñ reng-i żiyāsı lāᶜl imiş

2. Zülf ü ḫālinden irişmiş göñlüme

Būy – ı ʿanberle gül – i ḫandan imiş

3. Sırrıñ iẓhār eylemekdür yār – ı ʿaşḳ (25 – a)

Añla bu ʿaşḳın ṣafāsı yār imiş

4. Terk – i mā-lā-yaʿni olsaḳ biz eğer

Ān be ān olur ṣafāsı ḫāl imiş

5. Gel Hilālīye muḥabbet eyle sen

Gelmemekden gelmesi aʿlā imiş

066

Mefāīlün/ Mefāīlün/Feūlün

.---/.---/.--

1. Lebün zerrin ruḫuñ ṣad berg gül olmuş

Gözün çarḫ – ı felek ḳaşıñ yāy olmuş

2. Ḫaṭṭıñ ḥālı ḳaranfil ile zibādur

Demindür yāsemin nuṭḳuñ ḳavl olmuş

3. Ṭābir – i ḥāliñ olmuşdur seḥerde

Ḳaddiñ raʿnā terinden güller olmuş

4. Benefşe başın eğmiş şeb-būyundur

Gül – i nārīn ile zanbaḳ ḳavl olmuş

5. Şüḳūfe vaṣfını itse Hilālī

Gerek ʿārif güzeller ʿāşıḳ olmuş

067

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Bu fikr – i ḥaḳḳile cānım tesellī – yi ṣafā bulmuş

Muḥabbet ideli ʿaşḳa tecellī – yi beḳā bulmuş (25 – b)

2. Hezārān ḥāle düş oldu bu demden ġayrı dem yoḳdur

Ḫudānın ḳudreti ẓāhir göñül bu demde ḥāl bulmuş

3. Neden lāzım gelür bilsem bu ʿaşḳın āteşi her ān

Muḥabbetden ẓuhūr ider o yüzden nūr – ı ẕāt bulmuş

4. Tesellīden tecellīden geçendür maʿrifet kānı

Bu menzil maḥviyet ḥāli bu demde ne saʿat bulmuş

5. Göñül seyrān ider şāhım gerek ẓāhir gerek bāṭın

Hilālī der baña her ān ki ẕātiyle ṣıfāt bulmuş

068

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḳīl ü ḳālden fāriġ ol eyle temiz göñlüñ çalış

   Kibr ü ḥasedden beri ol it temiz göñlün çalış

2. Her ne şer ḥāṣıl olursa kibr ü ḥasedden olur

   Ṣāf u dil ol ehl – i ḥāl ol pakla göñlünü çalış

3. Sırr – ı ḥaḳ ḳalbine dola nūr – ı ḥaḳ ẓāhir ola

   Māt ola münkir ṣıfātlar rāh – ı ḥaḳḳa pek çalış

4. Ehl – i ḥāḳ erbāb – ı ḥāl herkes bu yüzde buldular

   Ḥaḳḳı ḥaḳ ẕātiyle ẕātı bulmaġa her dem çalış

5. Nūr – ı maḥż ola vücūduñ der Hilālī gözüñ ac

   Her vaḳit elde değildür bu muḥabbet pek çalış (26 – a)

069

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ṣāf dil āyīne – i ṭabʿ ol bula vücūduñ ḫalāṣ

   Ehl – i dil ṣāfī cemāl ol bula vücūduñ ḫalaṣ

2. Rūy – ı dil göster kemāl ol ḥāṣıl it ḥilmiyyeti

Dola göñlüne ḥaḳīḳat bula vücūduñ ḫalaṣ

3. Her ne var ʿālemde hep insān – ı kāmilde olur

Ḥayr u şerden al ḥaber ta bula vücūduñ ḫalaṣ

4. Ṣabr ı ḥāl it hem ḳanāʿat kūşe sen it iḫtiyār

Her gelen ḥaḳdan gelür bil bula vücūduñ ḫalaṣ

5. Hem tesellī hem tecellī bu deme maḫṣūṣdurur

Sen Hilālīye suʾāl it bula vücūduñ ḫalaṣ

070

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün **Feilātün/Feilātün/Feilātün/Feilün**

-.--/-.--/-.--/-.- ..--/..--/..--/..-

1. Eyle pīrine muḥabbet canla eyle ḫalaṣ

Saña ḥāl olsun o yüz der canla eyle ḫulūṣ

2. Ḥāḳ ider saña tecellī rāh – ı ḥaḳḳı pek gözet

İnḳıyādıñ pīre ola cānile eyle ḫulūṣ

3. Her ne istersen o yüzden iste ḥāṣıl – ı maṭlūbuñ

Lā ve illādan ṣavuş cānın ile eyle ḫulūṣ

4. Bir muḥabbetdür ḥaḳīḳatde anı ehli bilür (26 – b)

Ehline maʿlūmdur ol ḥāl – i cānla eyle ḫulūṣ

5. Ḫizmet – i iḫlāṣile gir biriniñ gönlüne sen

Bu Hilālī saña söyler cānile eyle ḫulūṣ

071

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. İsterisen rūḥ – ı şāhın ola nefsinden ḫalaṣ

Tevḥīdi ġālib idegör ur bāşına it ḳıṣāṣ

2. Ẓulmet – i nefsden eğer ʿāciz ise ḥālün seniñ

İt riyāżāt eriye cān u teniñ ʿayn – ı raṣāṣ

3. Giceyi gündüze tebdīl it bula göñlüñ ḥayāt

Feyż yoḳdur gice gezme olma sen daḫı ḥuṣāṣ

4. Bu riyāżāt ile ḥālin olsa her an rūz – ı şeb

İrişe bir gün saña ol ḥāl kim dirler ḫavāṣ

5. Ẕevḳ – i külle vāṣıl olursun Hilālī her zaman

Sözleriñ ġāyet güzeldür oḳuyandur ḫāṣ'ül- ḫāṣ

072

Ḥarfü ʾd – Dad

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Seniñ ḳaddiñ semā vü arż gerekdür cümle ṭolu ʿarż
   Yüzünde şevḳ – i evrān – ı nūra dinilür aña māh – ı ʿarż

2. Ḫudānın ḳudreti sendedürür dāʾim ider cevelān
   Kemālātın ne bildiñ sen ʿāriyetden saña bu ḳarż (27 – a)

3. Ulūhiyyetle iḳrār it şerīki yoḳdur īmān it
   Bu vaḥdāniyyeti ḥaḳ bil olur saña ʿibādet farż

4. Bu ḥāle kibr idersen ger olur zerḳ – i riyā ḥālin
   Mülk ġasbıñ olur cellād virir dāʾim saña emrāż

5. Şerīʿatledürür eḳvāl ṭarīḳatledürür aḥvāl
   Ḥaḳīḳatle idersün ḥāl muḥabbetinde bī – ġaraż

6. Nebīler heb velīler cümle dāʿvet itdiler ḫalḳı
   Ki sırr -ı ḥaḳḳı bildirmek bu dʿāvetden odur ġaraż

7. Ḫulūṣ – ı tāmm ile ʿaşḳa giriftār ol benim şāhım
   Ki ḥaḳḳı bulasın dāʾim Hilālī uydurur ṣad ḍad

073

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ẓāhir ü bāṭında eyle şeyḫine ḥālini ʿarż
   Ḳīl ü ḳālin ḥāl – i ẕātın eylesin ḥālini ʿarż

2. Müşgiliñ var ise saña ḥal ider hem bildirir
   Her ne kim seyrān görürsen eylesün ḥālini ʿarż

3. Ḥāline lāyıḳ tesellīler bulasun her zaman
   Gizleme her gördüğünü bildiğini eyle ʿarż

4. Nuṭḳ – ı şeyḫdür sālike viren ferāḥ ey ehl – i dil
   ʿĀşıḳ ol hem ẓarifāne ʿārifāne eyle ʿarż (27 – b)

5. Kimki şeyḫini bilür Hilālī der ḥaḳḳı bulur
   ʿĀrifāne maḥviyetle eylesün ḥālini ʿarż

074

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ehl – i ḥaḳ cemʿiyet itdi eyleyelim ʿaşḳı ʿarż
   ʿAşḳ elinden nidelim biz eyleyelim ʿaşḳı ʿarż

2. ʿĀşıḳān maʿşūk elinden ḥalleri nice olur

ʿĀşıḳıñ ʿaşḳı bilinmez eyleyelim ʿaşḳı ʿarż

3. Ehl – i ʿaşḳa çāre olmaz yanmadadur rūz – ı şeb

Bu sebebden ehl – i ʿaşḳ didi idelüm ʿaşḳı ʿarż

4. ʿĀşḳdur aṣlımız didiler ṣabr – ı ḥāl eyleyelim

Tā bu ʿaşḳ maʿşūḳa irmezse idelim ʿaşḳı ʿarż

5. ʿĀşıḳ u maʿşūḳ bir olsa der Hilālī ḫoş olur

ʿĀşḳ – ı māderdir niçün eyleyelim biz ʿaşḳı ʿarż

075

Ḥarfü ʾ t – Ṭı

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀleme ʿarż itme ḥālin dāʾima göster neşāṭ

Rengini añlatma ḫalḳa dāʾima göster neşāṭ

2. Yüzüne güler hezār aḥbāb olur yılan ṣıfāt

Ṣoḳmaġa vaḳtin gözedür dāʾima göster neşāṭ

3. Ḥüznile meʾlüf olursan ḳat be ḳat artar demi (28 – a)

Pür cemāl ol dāʾima żıddıyla heb göster neşāṭ

4. Maʾlūm olmaz ʿālem içre dost kim yārān kim

Ṭavr – ı ḥālün ʿāḳilāne herkese göster neşāṭ

5. Miḥnet i ḥāl ehli itmişdür Hilālī pür ṣafā

Gerçeğedür ḥaḳḳ – ı muḥabbet gerçeğe göster neşāṭ

076

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḳīl ü ḳāl ehlile şāhım eylemesün iḫtilāṭ

Zirā anlaruñ īmānına didiler isḳāṭ

2. Merd – i ḥaḳḳile görüş kim bulasın dāʾim ḥayāt

Hem nedāmet ḳalmaya ḳalbinde her dem gec ṣırāṭ

3. Ḥāfıẓ olma meymenet yoḳ ʿilm – i ḥaḳḳa ʿālim ol

ʿĀrif ol esmā deminden remz – i ḥaḳḳı bil neşāṭ

4. Ẓāhiri kilkile naḳş it bāṭını eyle beyān

Dil ile tāʿbīrini it olma cehlile ḫaṭṭāṭ

5. Ẓāhir ü bāṭın kelām - ı ḥaḳ ʿilm – i bāḳidürür

Çün fenā bulmaḳ görünür ey Hilālī bu ribāṭ

077

Mefāīlün/Mefāīlün/Feūlün

.---/.---/.—

1. Elinden ḫayr u şer gelmez murābıṭ

   Yiyüb içüb yatar uyur murābıṭ (28 – b)

2. Eyü ādemdür ʿālemde bu ādem

   Bu evliyā menendi bir murābıṭ

3. Ṣıfāt – ı münkiriñ ḫoşlandıġı ḥāl

   Ki añlarıñ ulū ḥāli murābıṭ

4. Kemāl ehli ider anlara duʿā

   Melāmīyūn bed alandur murābıṭ

5. Ṭarīḳatde esīr – i ḳul olanlar

   Hilālī der ki bunlardur murābıṭ

078

Ḥarfü't – Ṭı

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Lisān – ı ḥāli taʿlīm it lisānında ola elfāẓ

   Lisān – ı ʿaṣr ı öğrenkim disünler ne güzel elfāẓ

2. Ne meclisde bulunursan göñül vir dilini pek tut

İki işit birin söyle disünler ne güzel elfāẓ

3. Ziyāde ṣoḥbete itme heves az söyle düz söyle

Edibāne ne ḫoş söyler disünler ne güzel elfāẓ

4. Maʿārif sırrını naḳl itme her meclisde ẕevḳ olur

Çalış meclise vir leẕẕet disünler ne güzel elfāẓ

5. Bu ḥālāt hep kemālāt hep senüñ ẕātındadur ādāb

Hilālī ḥāl yüzün söyler ne ḫoşdur naḳl olan elfāẓ (29 – a)

079

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Nuṭḳ – ı pīri cānile gönlünde ṣaḳla eyle ḥıfẓ

Ṭaşra anlatma ḥālün ṣaḳlayagör eyle ḥıfẓ

2. Sırrı fāş idende ḥāl olmaz gerekse evliyā

Sen kemāl olmaġa isterisen ider sırr – ı ḥıfẓ

3. ʿİlm – i dünyāya heves itme değil ʿirfān yüzü

Remz – i ʿukbāya muḥabbet it çalış sen eyle ḥıfẓ

4. ʿİlm – i zāhir ʿilm – i bāṭın maʿrifet sırrıñ bilüb

ʿĀrif olmaḳ bilmemekdür eyle sen göñlünde ḥıfẓ

5. Ḥaḳḳı ḥaḳ bāṭılı bāṭıl ehl – i dil ānı bilür

Ey Hilālī̈ añlarisen ḥikmeti sen eyle ḥıfẓ

080

Mefāī̈lün Mefāīlün Mefāī̈lün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Rumūz – ı ḥaḳḳı ḥıfẓ eyle disünler saña ey ḥāfıẓ

Ḫudā ʿilmini ḥāl eyle disünler saña ey ḥāfıẓ

2. Bir ʿilme sen çalış muṭlaḳ vire hem göñlüne revnaḳ

Olasın ḥaḳḳile muṭlaḳ disünler saña ey ḥāfıẓ

3. Kemālāt ḥaḳḳı ḥıfz itmek kelāmı ḥıfẓ idenler çoḳ

Ḥaḳāyıḳ sırrına yankim disünler saña ey ḥāfıẓ

4. Ḥaḳīḳatde olan ḥālāt ki anlar rāsiḫūnlardur (29 – b)

Müsaḫḫar ol benim şāhım disünler saña ey ḥāfıẓ

5. Kelām – ı ḥaḳḳa mālik ol hem ʿilmʾullāhı ḥıfẓ eyle

Hilālī̈den **şavaş** ʿilme disünler saña ey ḥāfıẓ

081

Ḥarfü ’l – ʿAyın

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rāh – ı ḥaḳḳa ehl – i ʿaşḳa ṣıdḳile ḳıl itbāʿ
   Remz –i ʿaşḳdan feyż – i ḥaḳdan ḥāṣıl eyle ıṭṭılāʿ

2. Terk idüb varlıḳ ṣıfātun gec bu ʿizzetden hemān
   Bula gönlün ol ṣefāyı ola benlik inḳıṭāʿ

3. Ḥüsn – i Yūsuf nuṭḳ – ı ʿĪsā ḫalḳ – ı Aḥmed ḥāṣıl it
   Nūr – ı vechinden alalar cümle ʿālem irtifāʿ

4. Fırṣatı fevt itme bu dem her zaman giçmez ele
   Gice gündüz ʿaşḳa düşkim eyleyesin intifāʿ

5. Ayn u şebin ḳāfile ḥaḳḳıñ cemāli ḥaḳdurur
   ʿĀrifāne ey Hilālī idelüm biz iḳtināʿ

082

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Varlıġı ḥāl itme kendüne yanarsun ʿayn – ı şemʿ
   Kendini meydāne itme sen yanarsun ʿayn – ı şemʿ

2. Ṣacınıñ cüz'ī ne ḫoşdur sālūsa yoḳdur rıżā

Boş aġızlıḳ itme her dem yanarisen ʿayn – ı şemʿ (30 – a)

3. Uyma her āvāreye āvāre nāmıñ söylenür

Bī – edeb olma bu ʿālemde yanarsın ʿayn – ı şemʿ

4. Vaḥdet i ḥāl eyleye gör gezme ḳapu be ḳapu

Dal – ı ḳavaḳ diyü yazarlar bazısuñ ʿayn – ı şemʿ

5. Şemʿ – i ʿaşḳa yanmadur ḥālin Hilālī her zaman

Yandıñ ʿaşḳdan yandı kendi dibine dek ʿayn – ı şemʿ

083

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Bu göñlüm heb şefāyābdur bilürüm böyledür ṭālīʿ

Vücūdum şīve – i şāhid bilürüm böyledür ṭāli

2. Mürebbīden żiyā bulmuş tecerrüdden şafā bulmuş

ʿİnāyet bārīden olmuş bilürüm böyledür ṭālīʿ

3. Erenler ḥaḳdurur ḥaḳḳa bu demdür murġıla ʿanḳā

Dimişler böyledür noḳṭa bilürüm böyledür ṭālīʿ

4. Ḥaḳīḳat sırrı vaṣf olmaz ḳalemle hic raḳam olmaz

Göñül her dem baña ṣormaz bilürüm böyledür ṭāliʿ

5. Yaradan bildirür ḥaḳḳı **nefaḫtu fīhi min rūḥī** [44]

Hilālīde bulur tācı bilürüm böyledür ṭāliʿ

084

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Dilini ṭut gözünü yum idesin göñlünü mecmāʿ (30 – b)

Hezār bildiğini sır it idesün göñlünü mecmāʿ

2. Göñül her derde dermāndur göñül bir sırr –ı subḥāndur

Hezār miḥnetleri ḫoş gör idesün göñlünü mecmāʿ

3. Dinilmez bir ḫazīnedür dögünmez bir deñizdür bu

Hemān ʿirfāna mālik ol idesün göñlünü mecmāʿ

4. Ḥaḳīḳat pertev – i dostu göñülde buldular her ān

Bu yüzden ġayrı yoḳ tenhā idesün göñlünü mecmāʿ

[44] ‘’ Ona ruhumdan üfledim’’ Sād Suresi 72. Ayet

5. Hilālī didi her ḥāli gönülde buldu ʿārifler

Arayan ṭaşra bīgāne çalış it gönlünü mecmāʿ

085

Ḥarfü'l – ʿĠayın

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀşıḳıñ gönlünde yandı maʿşūḳundan bir çerāġ

Ol żiyādan feyż – i ḥaḳ irdi vü oldu yüzü aġ

2. Teşne – i maḥbūb cevelān eyledi murġ – ı dile

Her dem oldu bu dil – i nā – şād yümn – i daġ üstü baġ

3. ʿAşḳ ẓuhūr itdi yine mecnūn u leylā rengiçün

Fīʿle geldi cümlesi herkes memātdan oldu ṣaġ

4. Żabṭ u rabṭ it gönlünü virme hevā – yı hevese

Añladuñ esrār – ı ḥaḳḳı kendüni itme ırāġ

5. Cüzʾ – i ḥālden ey Hilālī bu hidāyet ādeme (31 – a)

Eyleye şāyed ẓuhūr kendüye ḥaḳdan bir bir aġ

086

Vezin[45]

1. Yāriñ muḥabbeti değdi bu cāna ʿayn – ı tīġ

   Naḳş – ı ḥayāli gelür bu cāna ʿayn – ı tīġ

2. Baḳmaġladur kemāli o ẕātun beni

   Nuṭḳ – ı kelāmı gelür baña ʿayn – ı tīġ

3. Miḥnetde ḳoydu beni uçdu raḥātım

   Raḥāt didüġü gelür baña ʿayn – ı tīġ

4. Tīġler seḥerde beni o şāhın ḥarāreti

   Üzdü vücūdumu żaʿf itdi ʿayn – ı tīġ

5. Miḥnet – i muḥabbet oldu Hilālī bu ḥālle

   Maʿşūḳuñ ʿāşıḳa edāsı olur tīġ

087

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Muḥabbet idelüm ḥaḳḳa reh- i ḥaḳda olalım ṣaġ

   Virelüm ʿaşḳımız ḥaḳḳa reh – i ḥaḳda olalım ṣaġ

2. Bu yoldan ġayrı yol bilmez benim ʿaḳlım ile fikrim

   Bu yolda ḳāl – i ḥāl iden bu yolda cümle her iş ṣaġ

[45] Hece vezni

3. Didi ḥadīṣde peyġamber ki mü'min lā – yemūtundur

Buña iḳrārımız vardur erenler cümlesi heb ṣaġ (31 – b)

4. Cemī' peyġamberānın ümmeti heb ṣavl gider dā'im

Muḥammed ümmeti dā'im giderler cümlesi hep ṣaġ

5. Hilālī der ḥaḳīḳate ne yüzden istesen yol var

Muḥammed 'Āli yoludur yolumuz cümlesinden ṣaġ

088

Harf 'ül - Fa

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḳıl namāzıñ it niyāzıñ 'ālem içre bul şeref

Kār u kesbe heves eyle 'ālem içre bul şeref

2. Teşbīḥi boş ḳoyma aṣla elde ḳolan görüne

Vaḳtini bil it niyāzıñ 'ālem içre bul şeref

3. Beş vaḳit farż diyü ḳalma anuñ ile her zaman

Farż – ı ḥaḳḳa yoḳ nihāyet bāṭınıñ bil bul şeref

4. Ṣıfātı ḥayvān menendi vaḳt - i yemīn geldi bil

Farż – ı ḥaḳḳı ān be ān iḳrār idegör bul şeref

5. Der Hilālī yirmi dört sāʿatdurur leyl ü nehār

Yirmi dört biñ nefsi farż – ı ḥaḳ bilen buldu şeref

089

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Dehānımdan çıḳan nuṭḳun ṣafāsını duyan ẓārif

Muḥabbet ḫān – ḳahında olur meşhūr dinür ʿārif

2. Saḫī ṭabʿıyla ḥilmiyyet ḳanāʿat ehli olmaḳ güc (32 – a)

Bu ḥālile olan meʾlūf ḥācet ḳalmaz aña taʿrīf

3. Mey ü maḥbūb esrārıñ rumūzun fehm idenʿaşıḳ

Gözü göñlü olur açıḳ anıñ ḥālidürür kāşif

4. Bu yüzden ṣāḥib – i irşād ẓuhūr itmez bu ʿālemde

Ṣafāda ʿālemi ḥayret gelür anlar olur naḥīf

5. Velīyyʾullāh cesāretledürür ẓāhir gerek bāṭıñ

Hilālīniñ hemān ḥāli muḥabbetle olur rāʾif

090

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Sülūkun ḥaḳḳa ṭoġru ṭut olasın her şeye vāḳıf
   ʿİbādet ḥaşını gözle īmānın olmasın żāʿif

2. Ḥaḳīḳat sırrını sır it beşer ṭavrı ile remz it
   Ki her meclisde ʿārifler diyeler ḥāline naẓīf

3. Gözüñ ādābıla ḳullan lisānın ḥıfẓ idegör sen
   Disünler ṣāḥib – i aḫlāḳ bu cānın cildi pek ḫafīf

4. Ḥulūṣ – ı tammile girsün mürebbī göñlüne her dem
   Bulursun ʿāḳıbet bir gün olursun maẓhār – ı laṭīf

5. Ne ḥaḳḳıñ vaṣfına ḳudret ne rāh – ı ḥaḳḳı añlatmañ
   Hilālī der ger mekānı yine kendüñ ider vāṣıf

091

Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ḫudā ʿāşıḳları her dem muḥabbetde durur ṣaf ṣaf (32 – b)
   Nidā – yı ḥaḳḳı gözlerler o ḥālde durdular ṣaf ṣaf

2. Gice gündüz muḥabbetde fiġān efġān iderler heb

Cemāʿat oldular ḥaḳḳa namāza durdular ṣaf ṣaf

3. Żiyā – yı nūr – ı yezdānı bu cemiʿyetde ḥāl olmuş

Anınçün oldular ḥāżır niyāza durdular ṣaf ṣaf

4. ʿİbādet ḥaḳḳı fikr itmek ḫayāli ḳandırur cānı

Göñül beytiñ tavāfında muḥibbān durdular ṣaf ṣaf

5. Ne mürüvvet ʿāşıḳāne vaṣlını yārāñlar her dem

Hilālī̇ didi ʿāşıḳlar metānetdedürür ṣaf ṣaf

092

Ḥarfü'l – Ḳaf

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Nuṭḳ – ı ʿĪsā nuṭḳumuz esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

Ḫalḳ – ı Aḥmed ḫalḳımuz esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

2. Hem şecāʿat ḥālimüz efʿālimüz ḥāl – i ʿAli

Hem saḫī̇ ṭabʿız kemāl esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

3. Rāh – ı ḥaḳḳa ʿāşıḳuz ṣūrī̇ değildür ʿaşḳımuz

Her neye ḳılsaḳ naẓar esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

4. Biz muḥabbet ḳuluyuz ʿAli Muḥammed ümmeti

Ehl – i sünnet meẕhebi esrārımuz esrār – ı ḥaḳ (33 – a)

5. Millet – i İbrāhimüz hem neslimüz Ādem ṣafī̄

Evvel ü āḫir bizüz esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

6. Cism – i pāk – ı Aḥmede ger isterisen sen vuṣūl

Nuṭḳ – ı pākın itme red esrārımuz esrār – ı ḥak

7. Ẕāt – ı ʿaşḳa gel Hilālī̄ isterisen maʿrifet

Ġayrıya baḳma ṣaḳın esrārımuz esrār – ı ḥaḳ

093

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Baḥr – i ʿaşḳa dalmayunca farḳ olunmaz reng –i ʿaşḳ

Rūz – ı şeb ah itmeyince farḳ olunmaz reng – i ʿaşḳ

2. Miḥnet – i dünyā ile ġam çekmeyince bir kişi

Rūyuna virmez ḥüsn – i elvān – ı nūr reng – i ʿaşḳ

3. Ehl – i ʿaşḳın māʿden – i ḳalbi ṣınıḳdur ān be ān

ʿĀlemi odlare yaḳan oldurur bu reng – i ʿaşḳ

4. Hüsn – i ẓāhirde nümāyān bātınıñ ehli bilür

Evvel – i āḫir reng yoḳ esrār – ı ḥaḳdur reng – i ʿaşḳ

5. Ẓāhir ü bāṭında aḫḳāmile ḥükmün ḫāṣıdur

Bī – vücūdmuşdur Hilālī ʿaşḳdur aṣl – ı reng – i ʿaşḳ

094

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥāl – i ġamda ḥāṣıl olsa gönlümüz cüzʾ – i şevḳ (33 – b)

Pür ṣafā ider cefā yı ḥālimizce cüzʾ – i şevḳ

2. Nidelüm bilmem bu ʿaşḳın nārına bir muʿalece

Söndüre hicrānumu gelsün bu cāna cüzʾ – i şevḳ

3. Miḥnet i rāḥat idüb ḥāl eylemekdür maʿrifet

Ol vaḳit eyler ẓuhūr şah- ı gönülden cüzʾ – i şevḳ

4. Ẓevḳ – i gülle şevḳ –i ḥüsne mālik olmaḳdur hüner

Bu saña muʿālicedür elbette olur cüzʾ – i şevḳ

5. Ẓātı ḳırmız rengi aḳdur ṣoḥbetüm ṣarı gerek

Ey Hilālī ʿāşıḳānda hic olur mu cüzʾ – i şevḳ

095

Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rehber oldu bana ḥaḳdan pīr – i ʿaşḳ
   Gösterüb ādāb – ı ḥaḳḳı pīr – i ʿaşḳ

2. Sālik – i ḥaḳ oldum esmā ile ben
   Bunca esrār gösterüb ol pīr – i ʿaşḳ

3. Ne felek şems ü ḳamer seyrānını
   ʿAşḳ imiş aṣlı pederdür pīr - i aşḳ

4. Māʾ vü ṭıyn Ḥavvā vü Ādem sırrını
   İtdirüb anda temāşā pīr – i ʿaşḳ

5. Ṣoḥbet – i ʿaşḳile her dem it ṣafā (34 – a)
   ʿAşḳ bize yārdur Hilālī pīr – i ʿaşḳ

096

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Cemʿimüz ʿayn – ı muḥabbet tevḥīdimüz ẕāt – ı ḥaḳ
   Meclisimüz pür cemāldür ẕikrimüz eẕkār – ı ḥaḳ

2. Ẕikrile ʿAli Muḥammed ḥālidür devrānımuz

Şevḳimizden raḳṣa girdik şevḳimüz esrār – ı ḥaḳ

3. Sırr – ı maḥrem olmayanlar ehl – i ẕikri daḫl ider

Daḫl idenler dāḫil olur irişür imdād – ı ḥaḳ

4. Sırr – ı ḥaḳḳa ṭālib ol bulsun seniñ cānın ḥayāt

Nūr – ı maḥż ola vücūduñ göñlüñ içre ṭolacaḳ

5. Feyż – i ḥaḳdur nūr – ı ḥaḳdur ehl – i ḥālin isteği

Der Hilālī̄ rāh – ı ḥaḳda ṭopṭoludur nūr – ı ḥaḳ

097

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḳāb – ı ḳavseyne varan ʿāşıḳ değil maḳbūl – ı ḥaḳ

Sırrı o ednāya irmek oldurur maḳbūl – ı ḥaḳ

2. Māye – i sırrı ile kendinde ḥāl oldusa ger

Maḥrem - i esrār olur dāʾim işi ḥaḳḳile ḥaḳ

3. Bunca ʿālemler ṭavāf u saʿy iderler Kāʿbe ʾi

ʿİrfāna varmayınca olamaz maḳbūl – ı ḥāḳ (34 – b)

4. Ehl – i sālik mürşidile ān be ān görüşmede

   Gönlüne iḫlāṣıla girendürür maḳbūl - ı ḥāḳ

5. Her rumūza vāḳıf olmaḳ ehl - i ʿaşḳuñ ḥālidür

   Bu ḥaḳīḳatdür Hilālī ṣoḥbetüñ maḳbūl – i ḥāḳ

098

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḫayme ḳurma kiẕbe sen ḥaḳ olmaya senden ıraḳ

   Gerçek ile ḥaşr olagör doġa senden nūr – ı ḥaḳ

2. Feyż – i mevlā ḥāṣıl eyle ḥilmi taḥṣīl idegör

   Ola hem ẕātın ṣıfātın ʿālem içre ʿayn – ı ʿaşḳ

3. Kibr ü kīnden fāriġ ol itme celāl nā – ḥaḳ yire

   Pür cemāl ol ṣāf – ı dil ol ola āyīnende şavḳ

4. Nūr - ı ḥaḳ didikleri āteş değil ʿālūde hic

   Bir beşāşeddür ẓuhūr ider kemāl ehline baḳ

5. Nāzenīn ḥüsni ne ḫoşdur ʿāşıḳāne ṣor ānı

   Ḳalb – i selīm ḥāṣıl eyle teslīm it boynuna ṭaḳ

6. Nuṭḳ – ı pīrde bir ḳuṣūr yoḳ diñleyendedür kemāl

   Ī'tiḳādıñ ṣāf idegör olmayasun boş ḳabaḳ

7. Ṣoḥbetüm nā – ḥaḳ değildür ger naṣīḥat bilinse (35 – a)

   Diñleyen 'ārif odur böyle didi ṣāḥib – i burāḳ

8. İmtizāc it 'ālemile olma māni' şānına

   Meclis – i 'irfanda densün ol kişinüñ yüzi aḳ

9. Her kişiye bir meddāhın olsa nefsi ḫoşlanur

   Bu Hilālīye müdārā himmet itdi sırr – ı ḥaḳ

099

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rūz – ı şeb rıżā – yı ḥaḳda 'āşıḳāndur sırr – ı ḥaḳ

   Ah u efġānile yanmaḳ sırrı pāk – i ẕāt – ı ḥaḳ

2. Ḳayd – ı ṣūrī lāḳlāḳıyyat illeti boşla hemān

   Nūr – ı innallah fi'le gelsün ẓāhir ola feyż – i ḥaḳ

3. Remz – i peyġamber rumūzāt dinilen ḥaḳ varlıġı

   Ṣāf – ı dil ṣāf olmaġicün denilür esrār – ı ḥaḳ

4. Biñde bir girmez bu ḥāle heb çekilen nefs yüzü
   Nefs – i ḥaḳdur ḥaḳ denilmez nefsi bilen bildi ḥaḳ

5. Bu ne ṣoḥbetdür ki farḳına varır her bir ādem
   Ḳırḳ yıla muḥtācdurur kim ṣoḥbetine dīne ḥaḳ

6. Ẕāt – ı pākı añlaşılmaz bir vücūddur bī – vücūd
   Ḥālile ḳāl faṣlı maʿlūm idene temyīz – i ḥaḳ (35 – b)

7. Nām u şānı ṣoḥbetümüñ vaṣfına gelmez ḳālle
   Her ki gördü bu Hilālī hemān ẕātında ḥaḳ

100

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sırr – ı meyʿālemde ḳursam ʿāşıḳāne bir oṭaḳ
   ʿĀrifāne ders oḳutam ilm – i ḥaḳdan bir varaḳ

2. Nāz u istiġnāsı lāzım ʿāşıḳın maʿşūḳuna
   Açıla remz – i ḥaḳīḳat diñlene esrār - ı ḥaḳ

3. İbtidā faṣlım elifdür şeş cihetdür ṣoḥbetüm
   Ṭaşile çıḳmaḳda ḍarbım dalmadan dinle vāḳī

4. Çār ʿanāṣır bendini vaṣf itsem ey şāhım saña

Ḳīl ü ḳāldür vāʿiẓ añlar olmaya saña çıraḳ

5. Dersimi fehm eyle şāhım ʿārif isen ey pīr

Olmaya senden ḥaḳīḳat Şām u Halebden uzaḳ

6. Dürr – i yektādur heyūlat bilgice nefs ehline

Ḫayme ḳurma ol yüze meydān – ı ḥaḳdur pīr – i ʿaşḳ

7. Sırrı vaṣf itsem ne ḥācet maʿlūm ı ḥāl ehliniñ

Ḥaḳḳa vāṣıldur Hilālī olmasın andan ıraḳ

101

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥaḳīḳat ʿālemin ẕevḳine mümkündür beyān olmaḳ (36 – a)

Fenā fiʾllāha yüz ṭutmaḳ ne mümkündür fenā bulmaḳ

2. Muvaḥḥid – i müʾmine virmiş kerem kānī o ḥālāt

Ḥadiṯ içre giden ẕāta ne mümkündür fenā bulmaḳ

3. Kemālāt – ı ḥāl ehl ʾullah bu demdür ʿayn – ı ẕāt ʾullah

Rumūzuñ fehm iden ʿāṣıḳ ne mümkündür fenā bulmaḳ

4. Ṣıfāt – ı ẕātına merḳaddurur kāmil olan cānıñ

Bu dem farḳ olmaya aṣla gerekdür kim anı bulmaḳ

5. Ne mümkün kendi kendine kişi ḥālini farḳ itmek

Hilālī ṭavr – ı ṭarzından murādı kim anı bulmaḳ

102

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Merd – i ḥaḳ insāndurur insāna dirler merd – i ḥaḳ

Kāmile insan dinür insān – ı kāmil merd – i ḥaḳ

2. Dāmen – i pīre irişmüş merd - i ḥaḳ bulur kemāl

Olmayan pīre muḳārin her işi nāḳıṣ – ı ḥaḳ

3. Bir ḳanadile uçan ḳuş ʿużv – ı noḳṣān öyle bil

Hem ṭarīḳatız şerīʿat dimedi āyetde ḥaḳ

4. Ḥaḳ teālanıñ kelāmıdur ṭarīḳ – i müstaḳīm (36 – b)

Cān fedā itdi bu yolda ehl – i ḥaḳ merdān – ı ḥaḳ

5. Ey Hilālī rāh- ı ḥaḳdan ġayrı yoḳdur bir ṭarīḳ

Ehl – i ḥaḳ ānı bulur ʿaşḳile her dem vaṣl – ı ḥaḳ

103

Ḥarfü'l – Kef

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ādeme lāyıḳ olan ādābını bilmek gerek
   Bilmeyen ādābını ʿazāz ile yārān gerek

2. Bir edebdür ʿālem içre ẓāhiren o bātınen
   Ḥaḳ ādābın bilmeyen ʿālemde ol menfūr gerek

3. Ṣanma kim menfūr - ı ʿālem ḥaḳḳa pek maḳbūldurur
   Ḫalḳa menfūr olmadan ḥaḳḳa yaḳınıyyet gerek

4. Kibrile ḥālin enāniyyetle me'lūf rūz – ı şeb
   Ḥaḳḳı bildiñ diyü ṣandıñ cümle ḫalḳ lāşi gerek

5. Ḫalḳ – ı ʿālem āyīnedür sen seni yoḳ ide bil
   Ey Hilālī kāmil insān ṣāf edeb olmaḳ gerek

104

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sırr – ı ḥaḳḳa mālik olmaḳ dilerisen başın eğ
   Ḥāl – i ehl 'ullāha yaraşmaḳ dilersen başın eğ

2. Sırr – ı Muḥammed ʿAliden ḥiṣṣedār olmaḳ dile (37 – a)

Bul ṣırāṭ – ı müstaḳīmi añladana başın eğ

3. Ḥaḳḳı añla ḥaḳḳı bul erkān – ı ḥaḳḳı bil nedür

ʿĀrifāna yek naẓar ḳıl sır virene başın eğ

4. Bul o yüzden ḥaḳḳı iḳrār eyle erlik ḥālidür

Ḳaçma yabana taʿaṣṣub gibi itme başın eğ

5. Bu Hilālīden ḫaber al erken uyan uyḫudan

Ḫāb – ı ġafletden uyan bād – ı ṣabā ya başın eğ

105

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Maʿrifet ehlinde dāʾim hażmile ʿirfān gerek

Ehl – i ʿirfān meclisinde ṣoḥbet - i noḳṣān gerek

2. Her umūruñ ḥaḳḳa tefvīż it rāḥatıñ gözle sen

Diñleme āfāḳīyi insānda çün iẕʿān gerek

3. Herkese irmez kemālāt bī – vaḳit ālāt değil

Vaḳti geldikde kemālin bī – ḳuṣūr bürhān gerek

4. Rāh – ı ḥaḳḳı gözle sen ṣanma tehī her ādemi
Ḥaḳ naẓar-gāhı ṣınıḳdur sen daḫı ḥayrān gerek

5. Ehl – i ʿaşḳıñ ḥāli maʿlūm ey Hilālī dime sen
Ṣūreti ẓāhirde amma sīreti ʿüryān gerek (37 – b)

106

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Pīre ḫiẕmet farż - ı ḥaḳdur ḫiẕmete merdān gerek
Ḳalbine girmek hünerdür ẕātı bir sulṭān gerek

2. Ḫiẕmet – i pīrānda her an ḥaḳ ādābın gösterüb
ʿĀşıḳāna lāzım olan ḫākile yeksān gerek

3. Maḥv idegör sen vücūduñ ṣayma kendüñ bir pula
Ḥāl – i ḥaḳḳāniyyet içre kendi bir pinhāñ gerek

4. Ẕāt – ı ḥālin fiʿle gelsün ol metānetde müdām
Çün rıżā – yı bāb- ı ḥaḳdur anda bir rıżvān gerek

5. Nabż - gīr ol ey Hilālī ṭabīʿat içre ḫiẕmet it
Maʿrifet ehli olursun Ḥażret – i Loḳmān gerek

107

Vezin[46]

1. Demiñ devriñ ṣafāsını bu dem devrāna geldik
   Bu çarḫıñ çevrile ḥālin bu dem cevelāna geldik

2. Bilürüm tā ezel miḥnetledür eṭvār u ḥāli
   Göñülden āşinā içün bu dem seyrāna geldik

3. Cefā vü cevri añlanmaz ṣafāsı farḳ olunmaz hic
   Fenā ḥālile ḥāl olduḳ bu dem mestāne geldik

4. Nebīler hep velīler cümlesi buldular esrār (38 – a)
   Tesellī – yi kemāl bulduḳ bu dem ḥayrāne gerek

5. Hezārān geldik vü geçdi hevāya **aġub** uçdu
   Hilālī der bu ḥālātı bu dem mīzāne geldik

108

Ḥarfü 'l – Lam

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀlem içre ḫāk- i pādur er isen aʿlāyı bul
   Ādem içre tūtīyādur er isen mevlāyı bul

[46] Hece vezni

2. Cān imiş cān içre cānān gelberü ac cān gözüñ

Sırr – ı esrārmış o cānān er isen cānānı bul

3. Sırr – ı ḥaḳ ṣoḥbetledür ṣoḥbetdürür hem sırr – ı ḥaḳ

Sırr – ı ḥaḳḳa ʿāşıḳ isen er isen raḥmānı bul

4. Remz – i peyġamberle ʿāşıḳ rāh – ı ḥaḳḳa yol bulur

Himmet ehl ʾullah olursa er isen pīrānı bul

5. Reh-nümāya mālik olmaḳ çoḳ hünerdür ādeme

Ey Hilālī sen nedersen er isen insānı bul

109

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rāh – ı ḥaḳḳa her ṭarafdan ehl – i ʿirfān buldu yol

Vuṣlāt – ı yārile her dem ehl - i ʿirfān buldu yol

2. Gezmegil yabanda ḳalma ey ṭarīḳ - i daḥl iden

Daḫl idenler dāḫil oldu derde dermān buldu yol (38 – b)

3. Sırr – ı ḥaḳdan bī – ḥaberdür her işi mekr iledür

ʿAşḳa gel hem ʿaşḳa uy ʿaşḳ ehli ḥaḳḳa buldu yol

4. Sen dahı yāre uyarsın yār olursun yār ile
   Nefs ü şeyṭāndan geçen elbette yāre buldu yol

5. Ṣādıḳ oldur sevḳ ide ʿaşḳ yoluna yārānını
   Ey Hilālī ʿāşıḳān ṣıdḳile ḥaḳḳa buldu yol

110

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Gönlümüñ eğlencesi şāhım seḥer vaḳtinde gel
   Fikr – i efkārım sen olduñ her seḥer vaḳtinde gel

2. Cānıma żiyā viren sensin dü – ʿālemde hemān
   Ey benim rūḥ – ı revānım seḥer vaḳtinde gel

3. Rūz - ı şeb āh eylesem āhım işidür yoḳ benüm
   Yoḳla bir gez ḥānümānım her seḥer vaḳtinde gel

4. Ḥüsn – i ḥālin selb idüb ʿaḳlımı başımdan benim
   Mürvetiñ kānı sen olduñ her seḥer vaḳtinde gel

5. Düşme sevdāya Hilālī ḥaḳḳa tefviż it işin
   Yanarisem ben yanayım her seḥer vaḳtinde gel

111

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. İtmesün zāhidleri ṭaʿn bilmedüği çoḳ değil (39 – a)

   Bilmedüği ḥāle herkes cehli hic ʿayıb değil

2. Nefs atına binmiş aşlından ḥaḳīḳat satmadı

   Dolmuş efvāh – ı ḳulaġı hic vaẓīfesi değil

3. Sünnet – i İbrahimi maʿṣūmlar eyledi ḳabūl

   Sırr Muḥammed ʿAli ʿindinde anıñ bir şeyʾ değil

4. Sırr – ı Mūsā ḥāl – i Yaʿkūbdur oların her demi

   Anlar ile hemdem olmaḳ ehl –i ḥaḳḳa ḫoş değil

5. Ey Hilālī ḥāl – i zāhiddür bu dem vaṣf itdiğüñ

   İde peyġamber şefāʿat ḥaḳ hidāyet çoḳ değil

112

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Gösterem saña sülūk – ı ḥaḳḳı farḳ it ʿārif ol

   Sūʾ- i ẓandan pakla göñlün ḥüsn – i ẓanna ʿārif ol

2. ʿĀlemi āyīne ẓann it kendini şekl - i ādem

Ḥüsn – i ẓannı ḥal idegör ʿālem içre ʿārif ol

3. Ḫiẕmet – i iḫlāsile gir sevdiğiniñ ḳalbine

ʿĀlemin ṭaʿnına baḳma feyż – i ḥaḳla ʿārif ol

4. Kibr ü kīnden fāriġ ol şeyṭān ṣıfātıdur olar

Ḥaḳḳile ḥaḳ ola gör ḳalb – i selīmde ʿārif ol

5. Ey Hilālī ṣoḥbetüñ feyż – i ḫudādur bilinse (39 – b)

Añlayan ʿaşḳ ehlidür cehd eyle şāhım ʿārif ol

113

Ḥarfü'l – Mim

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Bugün cemʿiyyet – i kübrā ẓuhūra geldi her ḥālim

Göñülde şīrīnim cānım vücūda geldi ferhādım

2. Ḥayālāt bir nezāketdür ṣonu āḫir selāmetdür

Bu remzim bir işāretdür bilen şīrīnle ferhādım

3. Sen ol menşūrile meşhur vezīr – i bī - naẓīrsin sen

Ulūhiyyet seniñ şānın ki ḳadriñ bilürüm cānım

4. Bu vaḳtiñ ḥākimi ḥālim muḥabbet içre cānāñım
Ki ḥilmi feṯḥ – i bāb eyler verāʾyı perdeden şāhım

5. İki ādem bu ḥāl üzre iden aḥbāb bu ʿālemde
İşinde hic ḳuṣūr olmaz ḥaḳīḳat üzre her dāʾim

6. Meddāhın olmasa sālik ne ḫoş aḥbāb olur her an
Meddāhından doġar idbār ki ḳısmet maniʿ şāhım

7. Müdārā ḥaḳ ṣıfatıdur meddāhındur ḫilāf - ı ḥaḳ
Bu ḥāli ṭarḥ iden ʿāşıḳ ṭarīḳatde olur ʿālim

8. Emīniñ keṯḫüdā beğdür ṣadāḳatde durur her an
Ḥaḳīḳatde ṭaleb itmez bu cevriñ devrini dāʾim

9. Bu dünyānın cefāsını ḥaḳīḳatde kesin ḫilʿat (40 – a)
Olur bir merd ʿāşıḳınım ḥaḳīḳat içre cānānım

10. Bu ṣoḥbet bir nezāketdür bilür ehline ḫaṣletdür
Hilālī bir muḥabbetdür bilen ānı olur ḥākim

114

Mefāīlün / Mefāīlün/ Feūlün

.---/.---/.--

1. Lebinden leẕẕet- i sükkeri emsem
Ruḫundan gül – i raʿnāyı ḳoḫunsam

2. Sözünden gele ṭabʿıma şifālar

Ḥayat bula bu cānım ola ebsem

3. Gözüñ şems ü ḳamer ḳaşına beñzer

Cemālin nūruñ āyīne edinsem

4. Nola bu ṣoḥbetim fīʿle gelürse

Ḫudā virgisidür her bār sunsam

5. Yanarsın nār – ı ʿaşḳile bu ḥāle

Hilālīniñ niyāzı mālik olsam

115

Mefāīlün / Mefāīlün/ Feūlün

.---/.---/.--

1. Göñül şehrini ben seyrāne geldim

Muḥabbetle ṭavāf ü saʾye geldim

2. Nebīler hep velīler anda ḥāżır

İdüb seyriñ ulu pazara geldim (40 – b)

3. Mey ü maḥbūb – ı sākīler mubāḥdur

Ṣafā – yāb olmaġa yārāna geldim

4. Vuḥūş u ṭuyūruñ cümlesi ḥāżır

Gülile bülbül efgānına geldim

5. Felekler heft ü iḳlim bunca deryā

Ḳamerle şemsiñ envārına geldim

6. Hezārān ḥāżır u ġāʾib hep anda

Dīv ü kīl - i şīr azdur hāye geldim

7. ʿAḳıl idrāk idemez ẕihne ṣıġmaz

Hilālī der tefekkürāne geldim

116

Feilātün/ Feilātün/ Feilātün/ Feilün

..--/ ..--/ ..--/..-

1. Yolumuz ḥaḳ yoludur ʿaşḳile ḥaḳḳı bulalım

Demimiz ḥaḳ demidür ḥüsn – i cemāli bulalım

2. Olalım ḳalb – i selīm taḥṣīl – i ḥāl eyleyelim

Ḥüsn – i ḫalḳile rıżā ile kemāli bulalım

3. Ṭolalım baḥr – ı ḥaḳāyıḳ ile ḥayrān olalım

Bulalım cevher – i pāk mühre Süleymān olalım

4. Feyż – i ḥaḳ ile ḥayāt ābına mālik olalım

İrişe mihr – i nübüvvetle münevver olalım (41 – a)

5. Şāh – ı merdān ı ʿazīzan – ı ṭarīḳat olalım

Hem muḥabbetle Hilālī ulū sulṭān olalım

117

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Muḥammed server – i ʿālem ki oldur zübde – i ādem

Aña indi kelām ʾullah ki oḳur heb ben – i Ādem

2. ʿAli Ḥaydar ki sırrʾullah rumūz – ı enbiyā ʾullah

Ḥaḳīḳat ʿilminiñ kānı ki sırr- ı noḳṭa – yı ādem

3. Ḥasan ḫalḳ – ı rıżā ḥāli ne mümkün ola ʿālemde

O emniyet o ḥilmiyyet ki ānı itmemiş ādem

4. Şehīdan – ı Kerbelā şāhı Ḥüseyn oldu bu ʿālemde

Ġarīban melceʾyi oldur bu demle ʿaşḳ bulur ādem

5. Çü Zeynʾelʿābidin ol zübde – i evlād – ı şāhzāde

Ānıñ nūrı çerāġañdur döner bu demledür ādem

6. Muḥammed Bāḳır el-bahar ki oldur ḳudret ʾul - ḳādir

Anıñ gevherleri ẓāhir anıñla feyż bula ādem

7. İmām Cāʿfer - i Ṣādıḳ müretteb baḥr - ı ḥaḳāyıḳ

Rumūzunda durur nāṭıḳ tesellīler bulur ādem

8. Ẕuhūr – ı Mūsā – yı Kāẓım ki oldur maḳṣadʾül - ʿāzim

Omuzundadurur nāẓım ki muḥtacdur aña ādem (41 – b)

9. ʿAli Mūsā Rıżā ḥilmī saḫī meşrebdürür ṭabʿı

Keremdür hem ʿaṭāʾ şānı ire raḥmetine ādem

10. Muḥammed Tāḳidür şāhım ki ʿilmʾullaha pek ʿālim

Muḳaddem sır ile māhir rıżāsına ire ādem

11. ʿAli – yi bā - Naḳī rüşdü temiz ẓāhir ü bāṭında

Ki her fennedurur māhir değil kim nüsḫa - yı ādem

12. Ḥasan el - ʿAskerī nūru Ẕüʾl – fiḳār – ı ʿAli Ḥaydar

Metānetle ulū ḥāli metānetle bulur ādem

13. Muḥammed Mehdi – yi Ẓāhir ki oldur ẓāhir ü ḥāżır

O cānān dem be dem ḥāżır nice cān virsün ādem

14. Hilālī çākeridür on iki şāh – zāde cānānıñ

Mürüvvet anlarıñ şānı nice meyl itsün ādem

118

Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün/Müstefilün

--.-/--.-/--.-/--.-

1. Ben rāh – ı ḥaḳḳa düşmüşüm ʿaşḳın meyinden içmişim
   Cām cām ṭolu kevs̱er – i mey sāḳī elinden içmişim

2. Mest oldu ḥālim bī - ʿöẕr geldi bu cānıma sürūr
   Açıldı göñlümüñ gözü envār – ı nūra yanmışım

3. Bezm –i beḳā zevḳiñ bulub göz baḳmaz oldu ġayrıya
   Fenn – i fenā ʿilmini hem diñlemişim oḳumuşum (42 – a)

4. Ṣūrī muḥabbet ḳīl u ḳāl dime ki ẕāhirde kemāl
   Māʿnī yüzi yāḳut lāʿl incüyile mercān olmuşum

5. Hilālī der bu ṣoḥbeti ehli bilür bu leẕẕeti
   Birlikde buldum ʿizzeti ʿāşıḳla maʿşūḳ olmuşum

119

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Mücerredlik benim terkim muḥabbet faḫrile ḥālim
   Ḥabīb ʾullāha yüz ṭutdum añadur cümle aḥvālim

2. Ṣabīrim vaḥdet – i ḥālde ḫudā ẕikrimde fikrimde

Muḥaḳḳaḳ ġayrı yoḳ ḥāṣā benim cān içre cānānım

3. Gehī ʿuzlet gehī vaḥdet gehī yārānile ülfet

Gehī ḥüznile miḥnetde gehī pür ẕevḳile ḥālim

4. Bu dünyānıñ hezār ḥāli ʿināyetle gelüb geçdi

Ṣafāsından cefāsı çoḳ hüner meyl itmemek ḥālim

5. Ne dünyāya ne ʿuḳbāya Hilālī der ilişmek yoḳ

Anıñ terkiyledür ḥālāt muḥabbet ʿaşḳdurur ḥālim

120

Vezin[47]

1. Ṭarz – ı revīşin sīnemi çāk itdi ḥabībim

Rabt – ı ḫulūṣuñ cānımı ṣād itdi ḥabībim

2. Bu ḥālle vaḳtiñ geçirirsün dil – i ṣeydā (42 – b)

Gönlün bula her demde ṣafā eyle ḥabībim

3. Ḥalle Hilālīye muḥabbet idegör sen

Maḥbūb ile olmaġa saʿy eyle ḥabībim

[47] Hece vezni

121

Ḥarfü 'l – Nun

Mefāīlün / Mefāīlün/ Feūlün

.---/.---/.--

1. Ṣafā cāmile mest –i cilve-gersin

   Mey ü maḥbūb – ı sırra cilve-gersin

2. Ne var ʿālemde cümle sende vardur

   Dem – i ʿīsā - yı rūḥa cilve – gersin

3. Rumūza vāḳıf esrāra ʿālim

   Ḥayāt – ı cāvidāna cilve- gersin

4. Taṣadduḳ eyle ḥālin ʿāṣıḳāne

   Seḫāvet maʿdenine cilve – gersin

5. Hilālī ḥālini ʿarż itmek ister

   Mürüvvet kānı şāhım cilve – gersin

122

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ṣafā ehli olan cānın ulū meyḫānesiyim ben

   Muḥabbet cāmına mest olanın meyḫānesiyim ben

2. Tesellī şevḳine dāʾir meyim küpler ṭolu ḥāżır
Bu demde ḥaşr olan cānın ziyāret-ḫānesiyim ben (43 – a)

3. Bu demle demlenen dāʾim ḥaḳīḳatde olur ḳānım
Bu sırra maẓhār ol şāhım bu sır virānesiyim ben

4. Göñül sulṭan gözün bürhān elindedür senin mīzān
ʿİnāyet eyleye yezdān naẓar-gāh ḫānesiyim ben

5. Mürüvvet bābına ṭapıñ kerāmet eğlesin ẕātın
Hilālī der bu esrārıñ göñül genc-ḫānesiyim ben

123

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Nola bir kez rıżā virsen ümīdim lebleriñ ḳanın
Ḥayat bulurdu bu cānım ümīdim lebleriñ ḳanın

2. Fenā fīllāha yüz ṭutdum fenā ḥālile ḥāl oldum
Yetiş ey Ḫıżır īmānım ümīdim leblerin ḳanın

3. Taṣarrufundadur şāhım bu ʿālemde benim cānım
Bu cān ḳurbāndurur saña ümīdim lebleriñ ḳanın

4. Seniñ ḥüsnüñle ḫalḳına şerīḳ olmaz dü - ʿālemde
Ümīdim sendedür ẕātım ümīdim lebleriñ ḳanın

5. Seni medḥ itmeğe ḳudret ne mümkün ola ʿālemde

Hilālī mücrīmiñ ḥāli ümīdim lebleriñ ḳanın

124

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Hem muḥibbān – ı ġandānı şāh – ı Hasan şāh Ḥüseyn (43 – b)

Dervişānın hān-mānı şāh - ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

2. ʿArş u kürsin nūrıdur şāh – ı Ḥasan şāh - ı Ḥüseyn

Kevkeb – i seyyāre ḥüsni şāh – ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

3. Evliyānıñ ser - firāzı şāh – ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

Enbiyānıñ gözü yaşı şāh – ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

4. Ehl – i ḥālin ḥālidür şāh – ı Ḥasan şāh – ı Ḥüseyn

Uġruna ḳurbān bu cānlar şāh – ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

5. Bendeki ġakdur Hilālī şāh – ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

Vaṣfa ḳudret yoḳ mecālim şāh – ı Ḥasan şāh Ḥüseyn

125

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Eyā ẕāhid ne ṣandıñ sen bu fānī dār – ı dünyādan
   Eyā ġāfil gözüñ ac her giden gelmez bu ʿālemden

2. Gice gündüz ṭamaʿından büyütdüñ ḳalbiniñ pāsın
   Gidersin bir gün āḥir sen ḫaber al ʿayn – ı bāḳīden

3. Ne geldiñ ʿālem – i mülke bunu bilmek dilersen sen
   Kemāl ehline meyl eyle elin ṭut al bu esrārdan

4. Fenāyı bāḳīyi añla selāmet bulmaḳ istersen
   Vücūduñ tevḥīde ḳandur ḫaber al ism -i āʿẓamdan

5. Hilālī naḳl – i ṣoḥbetde ḳuṣūr itdiyse ʿafv itsün (44 – a)
   Ulū Allāha yüz ṭutdu şefāʿat ol Muḥammedden

126

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Rumūz – ı ḥaḳḳa vāḳıf kāmil – i mürşīde gel baġlan
   Rumūzı fehm ider ʿāşıḳlarıñ sözüne gel baġlan

2. Yürü gezme yabanda gel fenā dünyādan el çek sen

Ki bāḳī neydüğiñ añla hemān ʿirfāna gel baġlan

3. Rıżā ʿilmidürür bābı hemān tebdīl – i aḥlāḳ it

Buña ḳalb – i selīm ister beğim Süleymāna gel baġlan

4. Muḥabbet it ṣafā eyle göñül vir dilbere meyl it

Ki ʿāşḳ ẓāhir olur andan taṣavvuf ilme gel baġlan

5. Hilālī didi her ḥāli boş añlama ṣafāsın it

Murād bayram ise şāhım ramażan ayına baġlan

127

Vezin [48]

1. Devrān – ı ʿaşḳda semaʿ itmeyen

Rāh – ı muḥabbetde baş virmeyen

2. Ḥayvān – ı naṭıḳ odur ʿār iden

Nefs aña bend – i güzār eyleyen

3. Nüṣḥa – i kübrādan ol bī – ḫaber

Ādemi bilmez kendini farḳ itmeyen (44- b)

[48] Hece vezni

4. Ī'tibār ādemedür ey kişi

Farḳ idemez ḥaḳḳa güzār itmeyen

5. Mürşīde var der Hilālī saña

'Ārif olur anları farḳ eyleyen

128

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥüsn ü cemāl dü - cihān heb saña maḥkūm ins ü cān

Şems ü ḳamer semā vü arż cümle cemāline nişān

2. Yüzi 'aşḳa düşmeğe ḥaḳḳa muḥābbet itmeğe

Eğle ṣafā vü ẕevḳ bil maḥv ol ḳıl **yüzin** hemān

3. İc yüzüne ṣafā viren ṭış yüzüne cefā viren

Añla o ḥāl – i faḫrı heb içi ṭışı cemāl hemān

4. Faḫrile bul ḫudāyı añlayasın sivā yı hā

Cümle – yi ḥaḳ gözile baḳ kim olasın cemāl hemān

5. Eyle Hilālīden niyāz tā olasın sen feyż – yāb

Feyż – i ḫudā – yı lem yezel bāḳi ola cemāl hemān

129

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Cemālinde ider lemʿān muḥabbet nūru hem ʿirfān
   Ḥaḳīḳat bī – ḥaber sin sen hidāyet eyleye sübḥān

2. Ne demdür ḥāl – i ehlʾullah bu remz – i enbiyāʾullah (45 – a)
   Reh – i ʿaşḳa düşen cāna ḥaber virdi bunu Ḳurʾān

3. Ḫüdā feyż in dilersin sen mürüvvet bābına ṭapıñ
   Ḥaḳāyıḳla olur ḥayrān buña mālik olan insān

4. Eğer fehm itsen nefsin olurdu tekmīl īmānın
   Bu remzi añlamaḳ müşgil maḥallinden dile aman

5. Vücūdu ḥaḳḳa meyl itmiş göñül sengīndürür şāyed
   Ḥicābın yirde sen maḥv it Hilālīden ola iḥsān

130

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Bu ne ḥikmetdür senin gibi vücūd – ı nāzenīn
   Gelmedi gelmez cihāna öyle şāh – ı nāzenīn

2. Ḥürmetine kenz – i maḫfī fiʿle geldi ey ḥabīb

Yaradılmış saña müştāḳ cümle heb ʿarş – ı yerin

3. Feyż – i nūruñ dü – cihāna doldu ey maḥbūb – ı ḥaḳ

Vech – i pākından irişdi aya güne envārın

4. Ẕāt – ı pākına muḥabbet eyleyen ʿāşıḳlarıñ

Cümleden āʿlā rıżāda buldular sırr – ı yaḳīn

5. Sen gibi ḫalḳ – ı ʿaẓīmi eyledi daʿvet ḫudā

Ẕāt – ı pākına seni maḥrem idüb ḳıldı emīn

6. Sen şehin-şāh – ı dü-kevneynsin sen daḫı sulṭān – ı dīn (45 – b)

On sekiz biñ ʿālemin cürmine hem sensin muʿīn

7. Bu ṣınıḳ mücrim Hilālī bendeni eyle ḳabūl

Feyż – i nūrundan irişe ola aṣḥāb – ı yemīn

131

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Yūnus bir baġ u baġcedür yerinden siz ṣatun alın

Size lāzım olur bir gün bu ṣoḥbetden ṣatun alın

2. Nesīmīden fidan dikmek yemişini yiyüb içmek

Bu meyveden eyü olmaz pazarda bulduñuz alın

3. Bu üftāde kerem kānı ne yüzden istesin ānı

Yüzü çoḳ rengi pek çoḳdur hemān bulduḳda sen ālın

4. Şerefli Eşrefin ẕühdü ne mümkün ola ʿālemde

O taḳvādan o ʿirfāndan ele düşdükçe siz alın

5. Dīvān – ı Ḥaḳḳıdan hoşlanan añın ʿirfānı ġayetdür

İder sırr ana esrārıñ ki māʿnīdar diyü alın

6. İder maḥv - ı niyāzında ḫüdādan ʿafvını ister

Ḳuṣūr itdiyse ʿafv etsün bu ḥiṣṣeden daḫı alın

7. Virir naḳş -ı feraḥ cāna nedür söz ṣoḥbetiñ söyler

Alan ḳalanı māt itmiş bu rengi durma siz alın

8. Niyāzi ḥālini añla ki ḥaḳ ẓāhir de bāṭında (46 – a)

Kerem itmiş kerem – kānı o nüsḫadan bulun alın

9. Dīvān tevḥīdi Muḥibbī mübālaġa beyān eyler

Ki ʿirfān ḥālini söyler o māʿnādan ḫaber alın

10. Sezāyī maʿrifet kānı anıñ nuṭḳı ṣafā cāmı

Bu dem ḫoşdur ḥaḳīrāne ilahiden ġazel alın

11. Hüdāyīniñ dīvānı heb ḥadiṣ āyet ile söyler

Ki dünyāya muḥabbetdür size el virdiğiñ alın

12. Fużūlī nuṭḳunu medḥ it gerek ẓāhir gerek bāṭın

Muḥabbet yüzünü söyler ḥaḳīḳat cümleden alın

13. Sezā – vār Ruḥī Baġdādī ne yüzden istesin diñle

Gerek āfāḳ gerek enfüs baña reng baġlamış alın

14. Dīvān – ı Ḳayġusuz Abdal şerefli ẓāhir ü bāṭın

Kerāmātı anıñ iẓhār bu nuṭḳu ḳayġusuz alın

15. Hilālī lāübālīdür hemān seyrini sen eyle

Nefis bāzārı ḳurulmuş nuṭḳ - ı ḥaḳdur diyü alın

132

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Yāre ḳarşu gitdiğinde her şeyi girüye ṣav

Diyesin kim avladım ben ḥālime uyġun bir av

2. Her ālātın tekmīl olsun üzerinde ol zaman (46 – b)

Eksik olmasun yanında kīse – i çaḳmaḳla ḳav

3. Luṭfile eyle tevāżuʿ hem ṭapın her **bār** aña
Zīra düşmez her zamanda üstüne böyle ṭav

4. Yalñız ol gitdikce yāre görmesün aġyār seni
Ḥāl – i düşmen böyledür gördükce başlar ide hāv

5. Ey Hilālī sen nedirsen bu kelāma hav dav
Yārile bile yesin zerdile bir yaġlı pilav

133

Mefāīlün / Mefāīlün/ Feūlün

.---/.---/.--

Gelsin dostlar gidelim yāre ḳarşu [49]

1. Ḳudūm - ı pākine yüzler sürelim
Ṣefā – yāb olalım ol yāre karşu

2. Olan derdlerimizi ʿarż idelim
Münācat idelim ol yāre ḳarşu

3. Bula derdimize dermān göñülden
İde mesrūr bizi aġyāra ḳarşu

[49] Şair bu dizeyi şiirin başında ayrı olarak yazmış.

4. Bu nefsiñ ẓulmünü etsiñ şikāyet

Felekde ʿāṣī olduḳ yāre ḳarşu

5. Cehālet remz – i şeyṭāndur ki ḥāli (47 – a)

Kemālāt – ı ḥāl – i insān yāre ḳarşu

6. Hilālī yār u aġyārı bir itmiş

Gidüb yārānile ol yāre ḳarşu

134

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Güzel sevmek hidāyetdür dimişler bir ṭarīḳdür bu

Reh – i ḥaḳḳa giden cāna dimişler bir temeldür bu

2. Ḥaḳīḳat nūr - ı ḥaḳ ẓāhir o yüzden farḳ ider kāmil

Dimāġına virir leẕẕet dimişler bir ʿaseldür bu

3. Sülūkuna virir revnāḳ ʿibādetde olur muṭlaḳ

Disen ʿāşıḳ nedür ḥālin dimişler bir meṣeldür bu

4. Gözü göñlü döner ḥaḳḳa muḥabbetde olur ʿanḳāʾ

Zerr – i ḫāliṣ ider ḫāki dimişler bir ʿameldür bu

5. Hilālīden su’āl etsen nedür bu ṣoḥbetiñ aṣlı

Murād’ullah bu yüzden ḫoş dimişler bir ezeldür bu

135

Ḥarfü’l – He

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāul

-.--/-.--/-.--/--

1. İbtidāsı ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

İntihāsı ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

2. Evveli bu ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

Āḫiri bu ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh (47 – b)

3. Ẓāhiri bu ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

Bāṭını bu ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

4. Şerīʿatı ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

Ṭarīḳatı ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

5. Ḥaḳīḳati ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

Maʿrifeti ṣoḥbetiñ lā ilāhe illallāh

6. Cümle erkān varlıġı lā ilāhe illallāh

Cümle yoḳluḳ menzili lā ilāhe illallāh

7. On sekiz biñ ʿālemiñ lā ilāhe illallāh

Yirmi iki biñ eşyānıñ lā ilāhe illallāh

8. Daḫı ʿarş u kürsīniñ lā ilāhe illallāh

Levḥ ile vü ḳalemiñ lā ilāhe illallāh

9. Şemsile vü ḳameriñ lā ilāhe illallāh

Kevkeb – i seyyārenin lā ilāhe illallāh

10. Āsmānile zeminiñ lā ilāhe illallāh

Hem nebātat maʿdeni lā ilāhe illallāh

11. Od ṣu ṭobraḳ ü yel lā ilāhe illallāh

Nefḫa – i rūḥ ʾul ḳudüs lā ilāhe illallāh

12. Ādem ile hem bu dem lā ilāhe illallāh (48 – a)

Ḳudret – i ḥaḳḳındurur lā ilahe illa ʾ llah

13. Virdidür Hilālīniñ lā ilāhe illallāh

Dört kitābıñ maʿnāsı lā ilāhe illallāh

136

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Velīler serveri sırr – ı Ḥüseyn esrārını gözle

Velāyet rehberi sulṭan ʿAli esrārını gözle

2. Muḥammed ʿAli sırrından budur esrārımız her dem
Ki nūr – ı vāḥid olmuşlar Ḥüseyn esrārını gözle

3. Ferāḥ-yāb olur zehr - i dem Muḥammed ʿAli nūrundan
Ki sırr-ı ẓāhir olmuşdur Ḥüseyin esrārını gözle

4. Bugün aʿmā olan yārın daḫı aʿmā olur lā-bed
Ulu ala başara meyl eyle Ḥüseyn esrārını gözle

5. Mürüvvet ḥaḳ erenlerden ʿināyet ḥüsn – i sulṭandan
Muḥabbet bābını açmış Ḥüseyn esrārını gözle

6. Bu yüzden ḥaḳ hidāyet eylemiş erbāb – ı ʿirfāna
Gözüñ ac gel bu meydāna Ḥüseyn esrārını gözle

7. Hilālī Ḥüsn - i sulṭan himmetiyle feṭḥ – i bāb itmiş
Küşād - ı bāb – ı raḥmetdür Ḥüseyn esrārını gözle

137

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Maʿrifet kānı isen şah ʿAliden imdād eyle (48 – b)
Ḥaḳḳa maḥbūb isen ey ẕāt ʿAliden imdād eyle

2. Nūr – ı vāhid olmaġa isterisen ol ẕātile

Giceler yalvar seḥerde ʿAliden imdād eyle

3. Mürşid – i ḥaḳḳa niyāz it göstere rāhın saña

Bendene bend ol o ẕātın ʿAliden imdād eyle

4. Cürm – i ʿişyān ber ṭaraf ḥālini ʿarz eyle aña

Vire saña bir teselli ʿAliden imdād eyle

5. Lüṭfile söyler kelāmı bu Hilālī ehline

Remz ile himmet niyāz it ʿAliden imdād eyle

138

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Gel ey şāhım ḳulaḳ ṭut añla bu ṣoḥbet nedür diñle

Göñül vir kendüyi yoḳ añla bu esrār nedür diñle

2. Ḥaberdār olayım dirsen cenāb – ı şāh – ı muṭlaḳdan

Rumūz – ı sırr- ı yezdānı gel anla ḥāl nedür diñle

3. Açarsın dīde – i cānıñ vücūduñ terk idersin sen

Viṣāl – i yāre irmek remzile ʿirfan nedür diñle

4. Muḥabbet yoludur ʿaşḳın bulursun yāri bir gün sen
Ṣafā ehline meyl eyle kemāli gör nedür diñle (49 – a)

5. Hilālī ʿayn - ı ʿibretle naẓar ḳıl sözümü ṭut sen
Ki iḳrār – ı ḫudā birdür gel añla söz nedür dinle

139

Mef ūlü /Mefāilün /Mefāilün/ Fā

--./.-.-/.---/-

1. Eyler tesellī kemālim cemāline
İder tecellī ḥaḳīḳat bu ḥāline

2. ʿAşḳ rehber olsa irer yārına
Rehberdür ol ki ṣafā vire göñlüne

3. Naḳş – ı ḥayālle demletme ẕātını
Bir ḥāle dal ki feraḥ vire ṭabʿına

4. Meyl itme cīfe – i kāẕib olan yire
Ṭarḥ it göñülden ānı ḳoyma cānına

5. Fikr – i ḫayālin ola muṭābıḳ müdām
Elbet gelürdi Hilālī ḫayāline

140

Mefāīlün / Mefāīlün/ Feūlün

.---/.---/.--

1. Mü'eddib bir ṭarīḳdür ḥalvetiyye
   Seḫāvet mā'denidür ḥalvetiyye

2. Kibar ḥālile me'lūfdur o ẕātlar
   Muḥammed 'Ali sırrı ḥalvetiyye

3. Ḥasan Baṣrīdür ānıñ ibtidāsı (49 – b)
   Ki anda fi'le geldi ḥalvetiyye

4. Rumūz – ı enbiyā vü ayn – ı 'irfān
   Sülūk – ı rāh – ı ḥaḳdur ḥalvetiyye

5. İmam şah Ḥüseyiniñ sırrı andan
   Ṭarīḳatiñ ẕuhūru ḥalvetiyye

6. Ḥabībü'l – Acemī de feyż –i ẕāhir
   Nümāyān oldu anda ḥalvetiyye

7. Ki Dāvūd Ṭayī dür maḥall – i müşkil
   Tesellī kānı oldu ḥalvetiyye

8. Yine Ma'rūf - i Kerḫīniñ bu nuṭḳu
   Selāmetle şüyūdur ḥalvetiyye

9. Sırrı es -Sekatī itdi küşādı

Selis oldu hem esrār – ı ḥalvetiyye

10. Cüneyde değdi esrār – ı ḥaḳāyıḳ

Cemīʿ erkān açıldı ḥalvetiyye

11. Gerek sāʾir ṭarīkiñ aynı andan

Ẕīrā ṭūbā dinildi ḥalvetiyye

12. Gerek taʿalluḳları ẓāhir yüzünden

Cihānı ṭutdı sırr- ı ḥalvetiyye (50 – a)

13. Muḥammed ʿAli sırrı nūr –ı vāḥid

Bu sırra maḥrem oldu ḥalvetiyye

14. Ḥaḳīḳat ṣor Hilālīden bu sırrı

Saña disün ne demdür ḥalvetiyye

141

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Muʿārıż olmasa cāʾiz değil ʿālem ḫuṣūṣunda

Muʿārıżlar devām buldı bu ʿālem her ḫuṣūṣunda

2. Eğer aġyārile yāri bilürsen bildiñ esrārı

Değil yāri bilüb ʿirfān bu dem aġyār ḫuṣūṣunda

3. Ne remzi añlanır yāriñ ne ḳüfri farḳı aġyārıñ

İkilikde ḳalan cānın nedür var her ḫuṣūṣunda

4. Varub şāh-bāz-ı dehre ḥiẕmet it añla hemān ḥālin

Ne rengile durur ʿālem değil varlıḳ ḫuṣūṣunda

5. Hilālī hic ḥesāb bilmez raḳamında dürüstdür pek

Değil ẓāhir değil bāṭın değil yoḳluḳ ḫuṣūṣunda

142

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. İdelim ʿālemde cilve hem muḥabbet biz bize

Can beraber olalım biz hem muḥabbet biz bize

2. İkiliği refʿ idüb birlikde ola ḥālimiz (50 – b)

Nūr – ı maḥż ola vücūdumuz muḥabbet biz bize

3. Defʿi ḳālde nūr – ı ḥaḳ ẓāhir olubdur dembedem

İdelim faḫre tefeḳḳür hem muḥabbet biz bize

4. Evvel āḫir bir muḥabbetdür ġedā – yı rūḥumuz
   Demimiz ol cāmımız ol hem muḥabbet biz bize

5. Can vire cānāna irdi rāh – ı ḥaḳda şübhesiz
   Ey Hilālī ideriz saña muḥabbet biz bize

143

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Virme şāhım hic göñül fānī cihān ṣafāsına
   Beyhude ṣarf itme ʿömrüñ değmez ol belāsına

2. Beyne beyneyi ẕevḳ-yāb ol eyleme iẓhār ṣaḳın
   Ḫaṣm – ı ḳavī bil felekdür girme sen ṭuzaġına

3. Bunca ʿālem geldi gecdi kimseye yār olmadı
   Farḳ idersen bil anı aldanma sen vefāsına

4. Cehd idegör ʿārifāne temkiniyyet ḥāṣıl it
   Ḫoş naẓar ḳıl ʿālem içre dostuna yārānına

5. Sırr – ı dünyā remz – i ʿuḳbā ʿaḳlile girmez ele
   Lāubāli meşreb ol Hilālī sen seyrānına

144

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Seniñ aṣlıñ hemān tevḥid – i ẕātdur yā resūlʾallāh (51 – a)

   Ṣıfātın ẕāt – ı ḥaḳ ẕātın ṣıfātdur yā resūlʾallāh

2. Seni özler benim cānım ne cismim ḳaldı ne vārım

   Yetiş ey derde dermānım ʿināyet yā resūlʾallāh

3. Bu ʿālem heb saña ʿāşıḳ ki dertli derdine ḥāzıḳ

   Bu can yāresine merhem yetişdür yā resūlʾallāh

4. Şefāʿat kānı raḥmetiñ bize kibrit – i aḥmersin

   Bu can ḳurbān saña şāhım mürüvvet yā resūlʾallāh

5. Cihānın şavḳı nūrundur ṣafāsı ẕāt – ı pākındur

   Hilālī bendeni eyle münevver yā resūlʾallāh

145

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sırr-ı ḥaḳḳı zer kılar hic bilmediler ʿilmile

   Ḳāle gelmez ḥalledür naḳle gelmez ʿaḳlile

2. Bu rumūzu ḥaḳ hidāyet eyledi ehl – i dile
ʿĀrif - i billāha maḥṣūṣdur bilinmez ḳālile

3. Sen aña niyetle istersen rumūzu bilmeğe
Nefsi māt it ʿārı terk it başın eğ bir kāmile

4. Şekl – i ṭāvus ṭaḳınırsın ṣıfāt – ı emmāreyi
Cennet – i meʾvā dilerisen nāmile ya şānile (51 – b)

5. Maḥviyet yüzile ḫāk ol merteben ʿāli ola
Ḥüsn – i ẓanna ʿālim ol göñlünü çalış pakla

6. Tevḥīdi iḳrārda cehd it irişe feyż – i ḫudā
Bula göñlüñ bir ḳulaġuz rāh – ı ḥaḳḳa ʿaşḳile

7. Bu demiñ bāṭını raḥmet ẓāhiri şekli ʿaẕab
Ḥālini gözle Hilālī uydu ḥālin ḥaḳla

146

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ġamım gitdi feraḥ geldi reh - i ḥaḳḳa sülūkümde
Vücūdumda ṣafā buldum muḥabbetle sülūkümde

2. Hezāran didiler rāh – ı ḥaḳīḳat miḥnet ü ġamdur

Değil ḥāṣā hidāyet bābıdur gördüm sülūkümde

3. Ne dünyādur ne ʿuḳbādur ṣafāsı vaṣf olunmaz hic

Meğer ʿirfān – ı billāha ẓuhūr ide sülūkünde

4. Ḥaḳīḳat ḥāl – i ehluʾllah bu demde ḥaşr olubdur heb

Değil muḥib değil münkīr ne ḳīl ü ḳāl sülūkümde

5. Hilālī müşkilimdür ġam ṣafā ne deñlüdür bilsem

Ṣafā vü ġamdurur yek renk nūr - ı vāḥid sülūkümde

147

Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün/Mefāilün

.-.-/.-.-/ .-.-/ .-.-

1. Revāmı ehl – i ḥāli ehl – i ḥaḳ daḫl itdire ḫalḳa (52 – a)

Ne şan bulur ne ḥāl bulur ānı anlatmaġa ḫalḳa

2. Münāfıḳ ḥālini giymiş vücūduñ hic ṣaḳınmazmış

Felek sillesi değmemiş bunu añladagör ḫalḳa

3. Muḥabbet gösterir ẓāhir içinde başḳa ʿālemdür

Ḥaḳīḳatde görinür heb niye bildire gör ḫalḳa

4. Atan ṭaşı bulur ḥaḳḳı kim andırır olur şāḳī
Ḥadīşinde didi beni ḥavāle it ānı ḫalḳa

5. Vücūdunda bula ẓāhir umulmadıḳ bilā - ḥāżır
Hilālī der ḳarışma sen ḥavāle it ānı ḥaḳḳa

148

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Kemālindür ṣafi'yʾullāh kelāmındur kelām ʾullāh
Seniñ vaṣfıñ dile gelmez görünen heb cemāl ʾullāh

2. Ṣıfātın ḥaḳdurur ẓāhir ki ẕātın vaṣf ider her dem
Demiñ rūḥ – ı muṣavvirdür aña dirler mesiḥ ʾullāh

3. Muḥabbet itdiğiñ ḥāli düşürdüñ nār – ı nemrūda
Aña nefs diyü ad virdiñ şaşırdı heb ʿibād ʾullāh

4. Cemāl – i bā - kemālindür resūlʾullāhı yār itdiñ
Seniñ şanıñdurur ancaḳ didiñ aña ḥabībʾullāh

5. Ṣaf iʾyʾullāh necīyʾullah kelimʾullāh vü rūḥʾullāh (52 – b)
Ḫalīlʾullāh nebīʾullāh Hilālī nuṭḳu ẕātʾullāh

149

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fālün

-.--/-.--/-.--/--

1. Ḳurbān olalı cāna ḫoş gördiler ol cāna
   Taḳdīr – i ḫudā ile lāyıḳmış o meydāne

2. ʿAyn ḳabl – ı ḥaḳdan geldi ẓuhūra ḥāli
   Virmeğe tesellī sālik muḥibbāna

3. Gel ʿaşḳa giriftār ol kendüyi yoḳ it var ol
   Ḥaḳḳı bulasın tā kim revnāḳ viresin cāna

4. Meydān – ı muḥabbetde gel faḫri ḳabul eyle
   Gec ḥubb – ı sivādan ta gönlüñ dola ʿirfāna

5. Ḥayy ile hū isminde yer bulmuşum ey ʿāşıḳ
   Adına ḳomuş bir er aşmalı semāʿ ḫāne

150

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀşıḳ oldum ʿaşḳile ḥaḳḳa rıżāya gelmişe
   ʿĀşıḳ oldum cāñile ḥaḳḳa muḥabbet itmişe

2. Sevgili ḳuluna eyler ḥaḳ hidāyet bī - ḳuṣūr

Hem ḥaḳīḳatde Muḥammedden şefāʿat irişe

3. Rāh –ı ḥaḳda mālik olur ehl – i sālik dostuna

Mest – i lā – yaʿḳıl gezerken bir gün olabilişe (53 – a)

4. Zerḳ ü riyā ḥāli ile nefse uyanlar değil

ʿAşḳ – ı ḥaḳḳa mest olandur olki yāre buluşa

5. Der Hilālī bu ḫuṣuṣda maʿrifet ḥāl ehliniñ

Ḥāl – ı vaḳtinde bulur ḥaḳ dilerise görüşe

151

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀlem içre ḫasta oldum çāre yokdur derdime

Derdile yandı vücūdum çāre yoḳdur derdime

2. Mürşid – i kāmile şordum ḥaḳḳa yüz ṭut dir baña

ʿAşḳı rehber ideyim dir çāre olsun derdime

3. Gerçi mürşid nuṭḳ – ı ḥaḳdur ḥaḳdurur ḥaḳdur sözü

Rāḥ – ı ḥaḳḳa sālik oldum çāre oldu derdime

4. Ẕikr – i ḥaḳḳile müdāvim bilim ṭutdum hem dilim
ʿAşḳ – ı ḥaḳdan ġayrı bilmem çāre oldu derdime

5. Yoluna cānım fedādur ey Hilālī merd – i ḥaḳ
Hem tesellīn hem tecellīn merhem oldu derdime

152

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Niyāzım ʿaşḳa oldur kim irişdire bizi yāre
Ḥaḳīḳat ʿāleminde biz ṣafā – yāb olalım yāre

2. Gice gündüz firāḳından muḥabbet nārına yandıḳ (53 – b)
Muḳadder ola bir kerre ki vuṣlat idelim yāre

3. Seniñ ʿaşḳıñla cānānım ki sensin derde dermānım
İrişdür menzile şāhım muvaffaḳ olalım yāre

4. Budur iksir budur kimyā ki yārimle bulam żiyā
Żiyā – yı nūr – ı şāhımla bu göñlüm irişe yāre

5. Muḥabbet ʿaşḳ – ı ḥāl itmek Hilālī der ḳulaġuzdur
Aña güclük nemümkindür irişdirir ānı yāre

153

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Hilālī ṣoḥbetiñ söyle Giridīñ vaṣfını eyle
   Girīd Akdeñize noḳṭa yaradılmış ḥaḳīḳatle

2. Ġurūba ḳarşu bir ucu bir ucu şarḳa yüz ṭutmuş
   Yed -i insana beñzermiş ki baş parmaḳ düşer ḳıble

3. Yedi yüz elli mildür çevre yanı ḳalʿāsı ṭoḳuz
   Anıñ ṭolına üç yüz mil ki ḳırḳ mil ʿarżdur billah

4. Ulū şehridürür Ḳandiye ki şehr - i ṣānī İslambul
   İçinde ḳırḳları ḥāżır yediler ücleri bile

5. Anıñ fetḥini küffārdan ṣorarsın fażl – ı merḥūm
   Münāfıḳ fetḥ – i naḳşīden ḥaḳīḳat kıldı biʾl- fiʿle

6. Ne münkirler münāfıḳlar ne yezidler ne mervanlar (54 – a)
   Helāk oldu cemīʿisi erenler ḥāżır ān bile

7. Ḥaḳīḳat naḳş - ı sulṭāndan ḫilāfet ḥüsn – i sulṭāna
   Aña naḳl itdi nūrʾullāha tecellīler kemālile

8. Anıñ nūrı cemālinden tesellī buldu ʿālemler
   Ne münkir var münāfıḳ yoḳ hezārı doldu īmānile

9. Hidāyet oldu ḥaḳdan kim munīb olduḳ biz o ẕāta
Muḥabbet bulduḳ ol yüzden tamam otuz sene bile

10. Gerek esmā gerek ṣoḥbet gerek tesellī ol ẕātdan
Ne cünbişler ne demler kim gelüb geçmiş ḥaḳīḳatle

11. Mürüvvet ḥālini giydi o ẕāt ʾullah ki erḥamdur
Saña teslīm idim ẕātım dilinden söyleyem bile

12. Ki biñ yüz ṭoḳsan altıda icāzet nāmımız virdi
Saña tefvīż – i ḥāl itdim umūruñ ḥaḳḳile bile

13. Gerek evlādları kendi faḳīre inḳıyād itdi
Anıñ nūrudurur dāʾim kemāli alḳışı bile

14. Bu yüzden görünen ḥaḳdur ki ẕātı ẕāt – ı muṭlaḳdur
Gören ʿārife ʿaşḳ olsun bu demdür ḥaḳḳile bile

15. İkiyüz dört senesinde murād - ı bāḳīye rıḥlet
Anıñ nūru ẓuhūr itdi Hilālīye muḥabbetle (54 – b)

154

Ḥarfü ʾl – Ye

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rāh – ı ḥaḳdur rāhımız hem rāhımızdur ḥalvetī
Sırr – ı ḥaḳ esrārımız hem rāhımızdır ḥalvetī

2. Ḥalvetī ʿAli Muḥammed gösterübdür ibtidā
Sırr – ı sırrʾullāhdurur hem rāhımızdur ḥalvetī

3. Ḥalvetīledür ẓuhūru ẓāhiriñ vü bātınıñ
Her niẓām ol yüzden oldu rāhımızdur ḥalvetī

4. Küntü kenzen maḫfī sırrına nezāket gösterüb
ʿĀrifāne remz idipdür rāhımızdur ḥalvetī

5. Ḳāle gelmez ḥaldedür herkes bu remzi añlamaz
ʿAşḳı yār it ḳāli ḥāl it rāhımızdur ḥalvetī

6. Ḥalvetinde ol resūle eyledi miʿrāc ẓuhūr
Şāh – ı merdān didi sırrım rāhımızdur ḥalvetī

7. Nūr – ı vāḥid oldular oldemde ḥāżır ber vücūd
Laḥmıñ laḥmı dinledi rāhımızdur ḥalvetī

8. Bunca esmā vü ʿibādāt maḫfī hem ḥalvetdedür
Maḳbūl – ı ḥaḳ bu ṣıfātdur rāhımızdur ḥalvetī

9. Bu yola sālik olanlar cümlesi lā – ḫavf gerek
Ey Hilālī ḥaḳ ʿayāndur rāhımızdur ḥalvetī (55 – a)

155

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Rıżāya baş eğüb ḥaḳdan bu göñlüme feraḥ geldi
   Muḥabbet bābına girdik bu göñlüme feraḥ geldi

2. Ṭarīḳatde olan ḥālāt hemān ṣāfī muḥabbetdür
   Ne mümkün ġayrıda olmaḳ anıñçün ḫoş feraḥ geldi

3. Bu ādem gerçi bir ḥayal teselli aña pek muḥāl
   Hidāyetle bulur her ḥal aña avn –ı ḫudā geldi

4. Rıżā yābı ne ḫoş ḥaldür heman ḫalḳını tebdīl it
   Ki ḥāṣıl ola ḥilmiyyet – i göñle ḫoş rıżā geldi

5. Muḥabbet ile gözüñ ac Hilāli dir aña muḥtāc
   Erenler cümlesi şāhım bu yola bi – riyā geldi

156

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. ʿAli Ḥaydar gözüm nūru ʿAlīdür göñlümüñ sırrı
   ʿAlīdür görünen gözde ʿAlīdür gözümüñ nūru

2. Gören oldur görünen ʿAlī Ḥaydardur ki nūrʾullāh

ʿAlī remz – i ḥaḳīkatdür ḥaḳīḳat ʿilminiñ sırrı

3. ʿAlī evvel ki nūrʾullāh ʿAlī evvel velīyʾullāh

Velīler serveri şāhım resūlüñ oldurur yāri

4. ʿAlī Ḥaydar şecāʿatde ʿAlī Ḥaydar seḫāvetde (55 – b)

ʿAli ṣāḥib –i züʾlfeḳārdurki arslanım didi bārī

5. Bu sırrıñ sırrıdur ʿAlī bu remziñ remzidür ʿAlī

Bu demdür derd – i Hilālī ʿAlī Ḥaydardurur vārı

157

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Cemʿ - i Ḳurʾān vaṣf ider ẓāhir ü bāṭın şānını

Cemʿ -i esrār remz ider ẓāhir ü bāṭın şānını

2. Ne felek arż u semā şems u ḳamer seyyāreler

Devr iderler gice gündüz vaṣf iderler şānını

3. On sekiz biñ ʿālemi mest eyledi ʿaşḳın seniñ

Küll- i şeyʿi sin muḥīṭsin vaṣf iderler şānını

4. Dil nice vaṣf eylesün ḳudret seniñ ẕātıñdurur

Ẕāt – ı pākın söyleyen hem diñleyendür şānını

5. Ālem-i ḥayretde ḳaldıñ ey Hilālī sen bugün

Gözde ḥüsn dilde ḳudret vaṣf ider ẕāt – ı şānını

158

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥaḳḳa ʿāşıḳ olduġundan beyt –i iḥdāṣ eyledi

Remz- i ḥaḳḳı añlayub raḥimden İbrāhim didi

2. Gel göñül sulṭānı bul ḥaḳ beytini eyle ṭavaf

Varlıġı terk eyle bul gül-zār – ı İbrāhim didi (56 – b)

3. Naḳış olmuş ʿāleme varlıḳ yüzüyle faḫr ider

Luʿbı terk it āteş – i nemrūd İbrāhim didi

4. Bir vücūdimiş bu ʿālem her dīn yañlışmıdur

Tāc u taḫtı refʿ ider ac gözüñ İbrāhim didi

5. Bu rumūzu der Hilālī bu zaman gecmez ele

Ḥaḳḳa doġru gel selāmet saña İbrāhim didi

159

Ve lehū Rubaʿiyyat

Mef' ūlü/ Fāilātü/ Mefāīlü/ Fāilün

--./-.-./.--./-.-

1. ʿAlī Muḥammed demi ḳapladı hep ʿālemi
   ʿĀḳil isen ey kişi diñleme sen ʿālemi

2. ʿAli Muḥammed yolu ḥaḳ yoludur bil bunu
   Nefse uyan kişiye uydurma sen yolunu

160

Velehū (?)[50]

1. ʿAşḳ muḥabbet ʿāşıḳile maʿşūḳ
   ʿĀşıḳ –ı muḥibb maḥbūb –ı maʿşūḳ

161

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ey kerem – kānı mürüvvet ey ḥabīb – i ẕāt – ı pāk
   Bunca āyāt nāzil oldu şānıña ey ism – i pāk

[50] Şiir eksik

2. Cān u başın terk ider yoluna ʿāşıḳlar seniñ

Sırrıñ ile feyż – i ḥaḳḳa irdiler ey cism – i pāk (56 – b)

3. ʿĀşıḳ u maʿşūḳ remzi senden oldu āşikār

Nūr – ı vechinden żiyālandı cihān ey rūḥ – ı pāk

4. ʿĀlemiñ māmülü sende ey şefāʿat menbaʿı

Raḥmeten lil ʿālemin sin ey resūl -ı nām u pāk

5. Feyż – i ḥaḳile żiyālandur Hilālī bendeni

Yoluna cānı fedādur ey şıfāt – ı ẕāt – ı pāk

162

Müstefilün/ Müstefilün/ Müstefilün/ Müstefilün

--.-/--.-/--.-/--.-

1. Ḥaḳ dimekle hic benim ḥālim olur mu müteheyyim

Raḳṣ eyleyen gelsün beri görsün bu cilve nem benim

2. Sen ki ḥaḳīḳat maḥremi uydurma ḫalḳa ḥālini

ʿĀşıḳ isen ḥaḳ yoluna gel diñle şīvem nem benim

3. Ḥaḳdur bu sözü söyleyen hem söyleyen hem diñleyen

Sözde ḳalandur yañılan ḥāliledür nāmım benim

4. Sözdür ḥaḳīḳat māʿdeni arayagör bul sen seni
Tā bulasın cān u teni farḳ idesin ḥālim benim

5. Ac cān gözüñ ac sen hemān ṣanma bunu otlaḳ ṣaman
Hilālīde oḳla kemān meydānda nişānım benim

163

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Benim sırrım seniñ ẕātıñdurur ey şīr – i yezdānım (57 – a)
Ki sırrındur seniñ ʿanḳā key murg- ı dilsin efkārım

2. Hevādan yer urub geldim seniñ meydān – ı pākına
Bu derdim faṣl ola anda teselli bula cānānım

3. İki ḳuş gördüm ey şāhım seniñ meydān – ı pākında
Baña derd oldu bu ḥālāt tesellī eyle ḥünkārım

4. Hevā-yı nefse ʿarż eyle gelüb meydān –ı pāk etsün
Ki ẓulmü bend ide andan getürsün bir hevā şāhım

5. Bu dām – ı tezvīri ḳurmaḳ seniñ ḥāliñdürür ancaḳ
Murādʾullāh ne seyrāndur rumūzdur canda cānānım

6. İki ḳuşdan nedür maḳṣūd bu seyrān mürşide mevḳūf
Ġedāsın virmeğe meʾmūrīn ol bir murġ -ı ʿanḳāyım

7. Bu bir sırdır ki māʿnāda ẓuhūr itdi Hilālīye
Ne taʿbīrine ḳādirdür ne māʿnāsın bilür ʿālem

164

... icmā ül- āḫir 1201[51]

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sevdiğimdür pençe – i āl – i ʿabā sırrım benim
ʿAli Ḥaydar sırr – ı ẕātım sırr – ı sulṭānım benim

2. Fāṭıma dürr- i āla sırr – ı ʿAlīʾyy ül – murtażā
Şāh Ḥüseyn - i Kerbelā nāmımdurur şāhım benim

3. Zübde – i şāh – zāde oldı şāh - ı Zeynʾelʿābidin (57 – b)
Meşrebimdür īʿtiḳādile ki māhımdur benim

[51] *''Sonradan toplandı, cem edildi''* gibi anlamlara gelen söz. Yanına Hicrî 1201 senesi düşülmüş. (Milâdî 1787)

4. Cāʿ ferī Ṣādıḳ kemal baḥr – ı ḥaḳayıḳdur o ẕat

Meẕhebimdür hem īmānım cümlesi şāhım benim

5. ʿAlī ẕātım Fāṭıma sırrım demim oldu Ḥüseyn

Meşrebim Zeyn'el - ʿabā hem cāʿ ferīdür meẕhebim

6. Oldu bu remzim ḳuvā – yı ḫamseye bir yanmaz ocaḳ

Sırr ile ʿirfāna maḥṣūṣdur bile bu ṣoḥbetim

7. Dürr – i yektādur bu şīve ehl –i dil kāmillere

Ey Hilālī böyle cevher iftiḫārımdur benim

165

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Eyā meyhāneye varsam ne renk ḥāṣıl olur andan

O rengin ḥāline yansam bu varlıḳ refʿ ola benden

2. Mey ile maḥbūbuñ şānı yanıḳ ʿāşıḳlarıñ kānı

İrişdürür hemān ānı viṣāl – i yāre her yüzden

3. Buña emrāż – ı ʿaşḳ dirler bu mualice ḳabul itmez

Meğer maḥv ide kendüyi ola mest ü ḥarābatdan

4. Hezār rāha sülūk itdim tesellī bulmadı cānım

Muḥabbet cāmına ṣundum ṣafā doġdu derūnumdan

5. Mey ü maḥbūb meʿādıdur daḥı ʿāşıḳ ile maʿşūḳ (58 – a)

Ẕikr – i fikrim maʿāşıdur Hilālī kārı bu yüzden

166

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ḥaḳ budur ḥaḳ söylerim ḥaḳdur sözüm ḥaḳ söyleyen

Bī – vücūddur ṣoḥbetim maḥv – ı vücūddan söyleyen

2. Ḳalb – i selīm ḥāṣıl eyle enfüs – i ṭabīʿat eyle

Diñle bu ṣoḥbet ne rengdür varlıġı ḥāl eyleyen

3. Āleti boşla eğer ʿārif isen ey ehl – i dil

Can ḳulaġıyla ḳulaḳ ṭut er isen ḥaḳ isteyen

4. Ṭabl ile ṭanbur ṣadāsı ney dürür ẕāt – ı ṣadā

Gice gündüz iñleyen yañmadadur ol oflayan

5. Ol rıżāda kıl nidāya ḳudret avāzın işit

Açıla göñlüñ gözü şive – i ḥaḳḳı gözleyen

6. Fikr – i ḫaṣdur ẕāt ı mʿāden göñlümüñ eğlencesi

Ḥāl ile tāʿbir olur ṭuymaz göñülden bilmeyen

7. Bir mürüvvetdür bu ṣoḥbet bilen ehl - i dillere

Sen imiş sin ey Hilālī gice gündüz eğleyen

167

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Cümle ʿālem ehl – i īmān olsa ḥaḳḳa yoḳ ziyān

Münkir olsa cümle ʿālem gene ḥaḳḳa yoḳ ziyān (58 – b)

2. Ādem isen kendüyi pakla yolun eyle temiz

Nūr – ı maḥż ola vücūduñ ola ḥaḳ saña ʿayān

3. Ḥaḳ saña iki ḳulaḳ virdi biri ṣaġ biri ṣol

Ṣol ḳulaḳ efvāhı dolar nefsiñ olur burciyān

4. Olsa ḥaḳḳıñ zerresinden ger vücūdunda seniñ

Ḥaḳ dolardı ṣaġ ḳulaġın görinürdi bir nişān

5. Bī – devamdur ẓāhiren eylediklerin işitdüğün

Cehd idüb rāhıñ temizle ṣonunu itme ḫazān

6. Ẓāhir ʿilmi varlığı nefse żiyā virmekdedür

Münkir aña ḫoşlanur varlığı bildüğü yeman

7. ʿİlm – i ẓāhir nefse ḥubdur diyü ḥaḳdan devr ider

Zīra nefs ḥaḳḳıñ ḫilāfı istemez aṣla īmān

8. Ḫasret ü dünyā vü ʿuḳbā cümleniñ maʿlūmudur

Nefs – i emmāre muʿannid ḥaḳḳa hic itmez īmān

9. Kāmil insan her ne dirse cāhil insan ānı māt ider

Kāmil insan ehl – i ḥāle māt olubdur her zaman

10. Ehl – i ḥālin ṣoḥbeti ḥaḳ ṣoḥbetidür āşikar

Ḥaḳḳı sevdinse Hilālī gec muʿārıżdan heman

168

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Tevḥīd – i buġday menendi ṣac vücūduñ şehrine (59 – a)

Fiʿle gelsün māye – i sırr- ı ilāhi gönlüne

2. Gönlünü cehd it ola ẕātında ʿaynı bir vücūd

Diñleye gör ṣoḥbetini cān virem ʿirfānına

3. Farḳ idersin boncuḳ ile cevheri şāhım müdām

Ḥaḳ saña yār ola her dem ṭālib olma vaṣfına

4. Sırrı sır eylersin eyler ḥaḳ sana tefvīż - i ʿarż
Menzilin evvel bu ḥāldür ḥamd idegör şānıña

5. Oldu meşhur ḫazinedārları ḫudānın bī – hisab
Hiẕmetinde bī – ḳuṣūr ol mālik ol esrārına

6. Mevcudātın āḫiri insan olunca ʿāḳıbet
Ẕerrece ḥāl irişür ḥāḳdan seniñde göñlüne

7. Her ne menzilde isen ḥaḳ seni anda ḳullanur
Ṣıdḳile çalış Hilālī iresin raḥmānına

169

Vezin [52]

1. Adam odur ki baḳar cān ile gözü
İnsān odur ki değildür riyā sözü

2. Nuṭḳ – ı muḥabbet üzre ola rūz – ı şeb
ʿĀlem göre ki çıḳar bir hevā ṭozu

3. Feyż – i ḫudāyı görür an be an edeb (59 – b)
Gözine görine ney bildi ḥaḳ yüzü

[52] Şiirde hece eksik. Hiçbir kalıba uymuyor.

4. ʿĀşḳla yandı öz isteyen ṣafāsına

Miḥnet – i muḥabbet oldu hevāya çıḳar hızı

5. Sen ben ki alt oldu bu esrār – ı maḫfīye

Cehd it Hilālī hemān sende bul özü

170

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Ne demdür mey ile maḥbūb nedür meyḫāneniñ sırrı

Ḥaḳīḳat vaṣfını diñle meyiñ maḥbūbuñ esrārı

2. Diyem göñlünü mürşidiñ ulū meyḫānesi ḥaḳḳıñ

Ki ʿaşḳdur mey muḥabbet maʿrifetʾullāh göñül sırrı

3. Dehānıdur ḳadeḥ didikleri taʿlim - i ismʾullāh

İder ṭāliblere telḳīn ider esmā ile ẕikri

3. Ḳulaḳ ṭutduḳça mürşide müridiñ ʿaḳl olur zaʾil

Görinür mürşidi maḥbūb giderir cümle heb vārı

4. Sülūk ehliniñ isteği görinür şeyḫ cemālinde

İder lemeān tesellīler bulur sālik o esrārı

5. Aña maḥbūb - ı şeyḫinden nedür maḳṣūd bu ʿālemde

Ne ṣūrı maḥbūbuñ ḥāli olur heb cümlesi ġayrı **Derkenar**[53]

6. Murad etse o ẕāt - ı ḫū ṭālibine seyr itdirmek (60 – a)

Göñülden selb olur iki cihānın **ḥāl ü** hem vārı

7. Vücūduñ yavı ḳılduġı bu haldür kim göñül yüzü

Ki aḥlāḳ – ı ilāhiye irişdürdi henüz bārī

8. Mey – i maḥbūbı vaṣf itmek kemāl ister kelām ister

Hilālīniñ bu ʿālemde ne kesbi var ne ḫod – kārı

171

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Baba Giridī ḥüsni Şeyḫ Ḥüseyn – i Ḥalvetī

Şevḳle ārzū iderdi ol cenāb ḥażreti

2. Gūş idince ercaʿ - yı ṣavtını dostum ḥaḳ diyüb

Ḳıldı Allah diyerek dār – ı bekāya rıḥleti

---

[53] **Derkenar:** Rumūzāt – ı ehl ʾ ullah ḥakiḳāt – i ḥāl ----------

Meyḫāne –i ḥurşid Mey – i ʿaşḳ Muḥabbet Ḳadeḥ Maḥbūb

Maʿrifetʾullah Ḥurşid ağzı Göñül

3. Dū – melek tebşīr ile çıḳdı didi tāriḫini

El urub aldı ʿasāsın ḳıldı mevā - yı cenneti

4. Kemālat bir ṣıfātdur kim ne mal ile ne ḳāl ile

Doġar ṭabʿından insanıñ muḥabbetle cemāl ile

5. Ḥasūd ile ḫasisden bil bu ḥal vaḳʿi umulmaz hic

Değil cibilliyyet – i ādem vesāvis – i ʿayn – ı ḫannāsile

6. Baña ehl – i kemāl dirler benim ḳadrimi bilmezler

Eğer ki merkebiñ ḥāli ne mümkün kühlān at ile *Derkenar*[54]

7. Nezāket ehline lāyıḳ değil baḫil ile ülfet (60 – b)

Zirā ādem ki insandur görüşmez aṣla şeyṭānile

8. Ḥasūd – ı bī- vefā ādem mūnisdür müttehimdür bil

Kibardan ḫavfı ġālibdür baḳar ednāya kibrile

9. Buḫuldur bil ʿadüvvʾullāh saḫī oldu ḥabībʾullāh

Buña rāżı değilmisin ḥadīṣe īʿtimād ile

---

[54] **Derkenar**: *1246 (1830 Milâdî)*
-2

1244 Dost

10. Dinür ẓāhirde bir ṣoḥbet kemāl ehli bulunmaz hic

Hilālī sen seḫāvetle kemāli gör cemāl ile

172

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Bugün nevrūz bugün şāh rūz ʿAlī bostunda bir sulṭan

Ki dünyā şīve-kar oldu bugün didi şīr - i yezdān

2. O günde her ne reng eṣbab giyersin ḥaḳ saña yardur

Yedinde hem ḳızıl beyżā o gün ekl ile hem remman

3. O demdür mevlüdü şāhın o demdür sırrı ol cāhın

O gün esrārile doldu cihana bī – ʿaded bürhān

4. Nübüvvet ṣaḥibi didi ʿAli nevrūzda ṣaḥīb bost

Münāfıḳ ḥileler ḳatdı yezīdan cümlesi mervan

5. Yedi iḳlimde meşhur şāh – ı velāyet rūzıdur nevrūz

Ki günler pādişahıdur dönüb dündüḳçe bu devrān

6. Ne rengile gidersin ol gün ey şāhım gider bir yıl (61 – a)

Yüzün gelsün göñülde şīve - i ḥaḳ eylesün cevelān

7. Bu rūz remzile ḥaḳ rūzı bu rūzdur mürteżā rūzı

Hilālī der dinlemedi bugünden ġayrıya sulṭān

173

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Sırr – ı Mevlanāya irdik şāhım Abdʾullāh Paşa

Ḳandiye menṣūb oldu kendüye kemālatla paşa

2. Burc – ı şev Hüdāyiyi saña tefvīż eyledi ḫudā

Kāmilāna ḳıl naẓar her işlerin çıḳsun başa

3. Vālī – yi Girid sen olduñ meymenetlidür gözet

Ehl – i dil ol sāf – ı dil ol kim muḥabbbetler ṭaşa

4. Faḫr – ı ḥāl itmişdür ednāsı vü aʿlā cümlesi

Heb duʿācındur efendim cümlesi başdan başa

5. Başın eğmişdür Hilālī ḳaddi hem rıżādadur

Sen vezīr – i bī – naẓīrsin devletiñle biñ yaşa

174

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Gözimüz yollarda ḳaldı ey vezīr – i bī – naẓīr
   Minnet – i şānıñdurur hem nām - ı pākındur vezir

2. Muntaẓır ʿālem saña ḫoş geldin ey ṣāḥib kerem
   Ḳademin ola mübārek her işin ḫuṣūl bezir (61 – b)

3. Sen vekīl – i pādişāhsın emrine ʿālem muṭīʿ
   Ḫoş cemālile naẓar ḳıl olma dünyāya **mū – yı zīr**

4. Bir vücūd ol ʿālem ile her işin fʿīle gelür
   Ġayrı ġayrı olma şāhım **güneşe** saña ḥażır

5. Ẕāt – ı ḥaḳdan bu Hilālī remz ider baʿż kelam
   Sen ṣafā geldin efendim cümlesi ḥāżır - ı naẓīr

175

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ehl – i ḥaḳ yolunu gözle hem kemālat ehlisin
   Sen vezīr – i bī – naẓīrsin ḥaḳ kelāmın ehlisin

2. Ḥaḳ cemālidür cemāliñ görmeğe ʿāşıḳ bezīr

Ṣāf dil āyīne – i ṭabʿındur muḥabbet ehlisin

3. Biz muḥibb – i ṣādıḳız imāmımız sensin bizim

Memleket rūḥusun olduk gözle cānān ehlisin

4. Gözümüz yollarda ḳaldı ey kemāl ehli vezīr

Muntaẓirdür ḳullarıñ şānıña hem – ḥāl ehlisin

5. Der rumūzu bu Hilālī ehl – i dil kāmillere

Ṣor ṣafāsın sen bu devrin ḥaḳ cemāl ṣafā ehlisin

176

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Olma zerrāḳlarla hem dem ḳısmetiñ pek az olur (62 – a)

Kibrile ālūdedürler ḥalleri idbār olur

2. Nefs – i emmāre ṣıfatları merām – ı ḥalleri

ʿĀlemin ḫoşlandığı ḥal cümle ḥaḳdan devr olur

3. Geçme semtinden kerem ḳıl māniʿ olma ḫayrına

Rāh – ı ḥaḳḳa ol tevekkül ṭutduġun cevher olur

4. Zerḳıle ḳulum dīn – i nā – puḫtedür ʿaḳliledür

Ehl – i zerḳın ṭāʿatı hebā ile menşur olur

5. Maḥviyetle bāʿiṣ iledür Hilālī ʿāşıḳa

Ḥaḳḳın olucaḳ ömürüñ her işin pek ḫoş olur

177

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. ʿĀşıḳın göñlü büyükdür adamı eyler ḫarab

Ḫoş naẓarla ḳıl naẓar hem göñlünü olduḳça yab

2. ʿĀlemin göñlüne doldu sū – i ẓan ile kemāl

Gökden inse bir kemalāt ehli ider bir ḫiṭab

3. Demle ālūde olurlar hem kemālatda müdam

Āre maḥṣūṣ anlara ikram ideler mey – i tab

4. Bu demi farḳ eyleyen erbāb – ı ʿaşḳdur ṣāf – ı dil

Perde – i ẓulmetden ayrıldı vücūdu māh – ı tab

5. Demle devr ider vücūd hem dem demiñ sırdaşıdur (62 – b)

Bu demiñ bāṭını şīve ẓāhiri şekl – i ʿazāb

6. Her ne reng ise kemāl ehli kerīhdür ʿāleme

Olsa zerrak **ya** maverā – yı cümleye dirler ṣavāb

7. Bir gönül yāb ey Hilālī ḳurb – ı ḥaḳḳı ḥāṣıl it

Her ne dirlerse disünler cümleye olduḳ turāb

178

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Rūz – ı şeb erbāb – ı ʿaşḳa mest- i lā yaʿḳıl gerek

Ār ede bīgāne ḳalmaz ṣaf dil olmaḳ gerek

2. ʿĀşḳile ʿāḳil olursa rāh – ı ḥaḳda bir vücūd

Perde – i ḥicābı ḳalḳar ḥaḳḳı farḳ itmek gerek

3. ʿĀlemiñ ʿaḳıl maʿāşı ḥaḳḳı farḳ itmez ebed

Ḳurı laf ile irilmez ḥaḳḳı görmezler gerek

4. Puşt u pā ile ṭarīḳatde kemālat ḥāṣıl it

Gönlüne dola ḥaḳīḳat āyīnesinde şavḳ gerek

5. Bu deme mālik olanlar buldu ṭarīḳ - i müstaḳīm

Hem maḳāmı oldu cennāt – ı adende nūr gerek

6. Bu yola sālik olanlar oldılar ṣāḥib kemāl

   Nūr olub vücūdları ẕātında bir sulṭān gerek

7. Farḳ ider kāmil kemāli ġayrısı ġayrı dinür (63 – a)

   Ey Hilālī cümlesi bir demde ḥāżır bil gerek

179

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Ceddimiñ sırrıyle hem dem şāh – ı ẕāt – ı muḥterem

   Biñ ikiyüz on ikide başdı Ḳandiyeye ḳadem

2. Ehl – i ḥaḳ feyż itdi ḥāṣıl cümlesi oldu server

   Devletinde dāʾim olsun cilvesi baġ – ı irem

3. Ḥükmile ḥalīmdürür ṭabʿında yoḳdur hic ġurur

   Hū çekerler şānına gerçek erenler dembedem

4. Maḫlaṣı Ferhād dinür devletde şānı mūʿteber

   Yoḳ naẓīri bir vezīrdür görmeye ʿömründe kem

5. Oldu meddāḥı Hilālī cān – ı göñülden ʿaşḳla

   Virmeye noḳṣan kemālātına ol ṣāḥib kerem

180

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Muḥabbet meclisinde ki żiyā – yı şemse ḥaḳḳa ṭab
   Atar meydāna vārını ṣanursın bir ḳalaylı ḳab

2. Erenler ḥaḳ demin gözler muḥabbet vaḳtini gözler
   Murād'ullāh saḫī yüzdür o meydānda hemān sen ḳab

3. Vücūd lāzım değil görmek o ṣıfāt münkiriñ ḥāli
   Göñülden göñüle şīve yi anıñ rengi olur vü şitāb (63 – b)

4. Eğer ʿāşıḳ isen ʿāşıḳ rıżā – yı pīrde ol ṣādıḳ
   Göñülden vārını virsün ola ismiñ seniñ vehhāb

5. Hilālī bir saḫī candur kerem itmek ne ḫoş ḥāldür
   Alan ʿārife ʿaşḳ olsun disünler ḥaḳ ebū - türāb[55]

181

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. ʿAḳl – ı tedbīr ḳılam rehber yed – i insan çizer ʿibret
   Ḳadem – i ẕātı ezeldür kim gelür fiʿle durur ḳudret

[55] Ebû Turab : Hz. İmam Ali'nin lakabı

2. Ne ʿaḳl ile ne fikr ile ne rüşd ü ṣarf - ı zihnile

Gönül bir taḥt - ı ḥaḳḳānī doġar andan hemān ḥikmet

3. Bu ʿālemde bilür çoḳdur bilür ʿālemde hic yoḳdur

Bu dem vaḥdetdeki yüzdür mücerredlikle ḥilmiyyet

4. Maʿāşı ʿaḳl ile olmaz meʿādı ʿaḳl – ı yektādur

Rumūzat rāhını gözler virilür aña bu ḫaṣlet

5. Ḳuvā-yı ḫamseyi yek reng idersin vaḥdet – i ḥalde

Virir ḳudret Hilālīye dü – ʿālemde ulūhiyyet

182

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Nāʿt - ı cānındur bu cānım yā resūl ʾallāh meded

Ḳulunum ḳurbāna geldim yā resūlʾallāh meded

2. Sen şefīʿül – müẕnibīnsin dü – cihan sulṭānısın (64 – a)

Cümle ʿālem saña muḥtac yā resūlʾallāh meded

3. Naḳşa gelmez vaṣf olunmaz şān – ı ẕātın ey ḥabīb

Ḳıl kerem maḥbūb – ı ḥaḳsın yā resūlʿallāh meded

4. Ḳayd – ı ṣūrīden ferāġat itdim ey maḥbūb – ı ḥaḳ

Cān – ı vārım saña teslīm yā resūlʾallāh meded

5. Bu Hilālīniñ żaʿīf ḥāline eyle merḥamet

Senden ayru vārı yoḳdur yā resūlʾallāh meded

183

Mefāīlün /Mefāīlün/ Mefāīlün /Mefāīlün

.---/.---/.---/.---

1. Beḫālet münkirin ḥāli ʿadüvʾullah diyü diñle

Saḥīler ḥāli peyġamber bu remzi añla hem dinle

2. Saḫī ṭabʿın kemālatdur nedirse ḥaḳ diyü añla

Baḫilde aṣla ḥāl olmaz ne dirse boş diyü dinle

3. Seḫāvetle gelüb gecdi erenler ḥaḳ demin buldu

Baḫildedür enāniyyet ḳuru lafdur hemān dinle

4. Alī ḥāli saḫī ḥaldür ṭarīḳatde isen bildiñ

Erenler boş aġız olmaz sözü bürhan diyü dinle

5. Ne müşkildür rıżā – yı ḥaḳḳa baş eğmek ḥaḳīḳatle

Ṣıfāt – ı ẕātına uymaz ḫaṭrıñ **ey** ḳalmasun diñle

6. Ṭarīḳatde virirsin can olursun ʿāḳıbet cānān (64 – b)

Beḫāletle sülūk ehli muḳallitdür hemān dinle

7. Seḫāvet ḥaḳ ṣıfātıdur saḫīdür ṣāf kemālʾullāh

Mürebbīye ḫulūṣ itmez hemān emmāredür dinle

8. Bu demde ehl – i ḥaḳ oldum diyen ʿadū – yı ekberdür

Yine ḥaḳ ehline ḫaṣım gözet bu ḥāli pek diñle

9. Beḫālet selb ider ḥaḳḳı ḳulaġın dolar āfāḳi

Anı dost diyü ḥāl itme yolun çeler hemān diñle

10. Delide bir keder olsa ider teselli̇ kendiye

Aña ṣoḥbet ne kār ide hemān ṣacmaladı diñle

11. Bu bilmeklik kötü ḥāldür baḫilde ekṣeri ḥāldür

Anıñla demlenür dāʾim teselli̇ buldu pek dinle

12. Bu ḥāl ṭarḥ olmadan şāhım kişi ṣāḥib kemāl olmaz

Ki biñ yıl post u pā ursa hemān pirānıdur diñle

13. Tevekkül bāb – ı ḥaḳḳāni saḫī ḥāl ḳapu –yı rıḍvānī

Rıżādur baġ – ı bostānı kerāmet kānını dinle

14. Bu rengile bulan buldu cefā cām – ı ṣafa doldu

Hilālī nefsi tard oldu bu dem enfüsīdür diñle

184

Velehu (?)[56]

Ḫulūṣ – ı ḳalble niyyet idüb bu ḥalveti ḳurduḳ (65 – a)

Muhammed ʾullah ki tekmīl olduġunda bir feraḥ bulduḳ

185

Velehu

Gerek aḥbab feraḥ eyler ki ġamsız ʿayş u nūş eyler **Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāilün**

Göñül deryāsına dalmış ṣafādan lem – yezel bulduḳ **.---/.---/.---/.---**

186

Velehu

Gelüb bu ḥalvete baş eğ Hilālī tārīḫin söyle **Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāilün**

Rumūzı sırr- ı esrārı göñül aḳrānına söyle **.---/.---/.---/.---**

187

Velehu

Dünyā içün çekme ġam ḥaḳ rızḳına kefildürür **Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün**

Īmānına metin ol maʿbūdumuz kerimdürür **-.--/-.--/-.--/-.-**

[56] Şiirin kalıbı belirli değil. Ayrıca hece eksikliği var.

188

Velehu

Mürşīd ḥaḳ sālikinde ḥālini görse eğer **Müstef'ilün/ Feūlün/ Müstef'ilün/ Feūlün**

İtmīnan ḳalb ider andan metin olmaz meğer --.-/ .--/ --.-/ .--

189

Velehu

Bu dem bir demdürür kim ḥaḳ bunı güzel görür muṭlaḳ **Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāilün**

Bilen görür gören bilmez ḫaber virmez ānı muṭlaḳ .---/.---/.---/.---

190

Velehu

Gözü gönlü açıḳ anıñ gözü görür gönül ḥaḳlar **Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāilün**

Gözü görmediği ḥāli ne mümkin kim gönül ḥaḳlar (65 – b) .---/.---/.---/.---

191

Velehu

Saña mürşid ḥaber virir seniñ ʿaḳlıñ devām bulmaz **Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāilün**

Mükerrer ṣoḥbet olmaz hic bu ṣoḥbete ḳażā olmaz .---/.---/.---/.---

192

Velehu

Gözünü gönlünü bir ṭut veli ʾyʾullāha meyl eyle **Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāilün**

Saña bir gün olur lāzım hemān inṣāfı ḥāl eyle .---/.---/.---/.---

193

Velehu

Gönül murġ ne ḫoşdur kim ānı ṣayd ide bir tāze — **Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāīlün/Mefāilün**

Ne tāze yardurur olkim güzel her dem gönül tāze — **.---/.---/.---/.---**

194

Velehu

Sālūsun gönlünde yoḳ aṣla muḥabbetden eser — **Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün**

Zīrā sālūs boş postdur ne ḳosan ānı ṣunar — **-.--/ -.--/ -.--/ -.-**

195

Velehu

ʿĀrifin ḥāl – i tesellīsi virilmez herkese — **Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/Fāilün**

Zīrā dāʿva – yı kiẕb ḥāl oldu şāhım herkese — **-.--/ -.--/ -.--/ -.-**

R – 11- 1264 (Milâdî 1848)

Mim Mim Mim [57]

[57] ‘’ *Tamam oldu. Bitti.’’* anlamında.

(68-a)

بِسم الله الرحمن الراحيم

وَ اِ ذَا رَاَوْ تِجَارَةً او لهْوًا انْفَضُّو اِلَيْهَا وَتَرَكُوكه قَائِمًا قُل مَ عِنْدَاللهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَ مِنَ التُّجَارَةِ واللهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ[58]

سُبُّوحٌ سُبُّوح قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ ربُّنَا وَ ربُ الملائكتِ والرّوحِ[59]

حَسْبُنَا اللهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلْ تَوَكَّلْتُ عَلَي الله عَلَي القَدير[60]

لاَحَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ[61]

(69-a)

بِسم الله الرحمن الراحيم

سُبْحَانَ اللهِ مِلْءَ الْمِيزَانِ وَ مُنْتَهَي الْعِلْمِ وَ مَبْلَغَ الرِّضَا وَزِنَةَ الْعَرْشِ و كُنَه الْمَلَكُوتْ لاَ مَلْجَاءَ وَلاَ مَنْجَاءَ مِنَ اللهِ اِلاَّ اِلَيْهِ وَ سُبْحَانَ اللهِ عَدَدَا شَّفِع وَالْوَتْرِ وَ عَدَدَ كَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ كُلَّهَا بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِيثُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَهُوَ حَسبي وَ نِعْمَ الْوَكِيلْ نِعْمَ الْمَوْلي وَ نِعْمَ الْنَصِيرْ وَ صَلَّي اللهِ عَلَي خَيْرِ خَلِي اللهِ سَيِّدِ نَا وَ مَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ وَ اِلَهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّحِمِينَ[62]

[58] Cuma Suresi 11. ayet.

Meali: Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

[59] Meali: Münezzehsin, münezzehsin; mukaddessin, mukaddessin, mukaddessin. Meleklerin ruhu ve Rabbi'sin.

[60] Meali: Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir, Kadir (olana), Allah'a tevekkül ettim.

[61] Meali: Bütün güç ve kuvvet, yalnızca en yüce ve en büyük olan Allah'ın (c.c.) yardımıyla elde edilir.

[62] [62] Muharrem ayına girerken okunacak dua (Aşûre duası).

Meali : Mizân sahibi (Allah'ı) noksan sıfatlardan berî kılarım. Sonsuz ilim sahibini kemal sıfatlarla mevsuf kılarım. Arşın ziynetini sağlayanı da tesbih ve takdis eylerim. Sığınmak ve yakarmak ancak O'nadır. Tek ve çiftler sayısınca O'nu tesbih ederim. Noksan sıfatlardan berî, kemal sıfatlarla mevsuf kılarım. Allah'ın tam kelimeleri sayısınca tesbih ederim. Rahmetinle senden yardım isterim Kuvvet ve kudret ancak Alî ve Azîm olan Allah'a mahsustur. Allah bana kâfidir ve ne güzel vekildir. Ne güzel Mevlâ, ne güzel yardımcıdır. Allah, resulü efendimiz Muhammed (sav) üzerine rahmet eylesin, ve temiz, pak âl ve ashabının hepsinin üzerine rahmet eylesin. Rahmetinle ey esirgeyenlerin en esirgeyicisi.

SONUÇ

Hilâlî'nin manzûmelerine, biçim özellikleri ve muhteva açısından baktığımızda kendisini, birinci sınıf bir dîvân şairi olarak göstermek doğru olmaz. Fakat, Halvetî tarîkatine dahil olan bir mürşid olması ve zühd ehli bir yapıda olması sebebiyle Allah'a , Hz. Muhammed'e , ehl – i beyte, din ve tarîkat büyüklerine sevgisini, saygısını ve hürmetini içten ve samimi bir dille anlattığı şiirlerinde iman ve ahlak duygusunu güzel bir dille yansıtabilmiş. Kanaatimce şair, şiir söylemeyi, dinî öğretilerini aktarmada ve paylaşmada bir araç olarak kullanmış. Şiirleri her ne kadar teknik olarak zayıf olsa da şairin entelektüel birikim olarak oldukça dolu olduğunu hissettiriyor. Şairin hayatı hakkında elimizde yeterli bilgi olmasa da şiirlerinden hareketle bunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Hilâlî'nin başarılı sayılabileceği bir diğer konu ise tarîkat âdâbını çok iyi biliyor olması ve tarîkatle ilgili terimleri sıkça kullanmasıdır. Bunun yanında günlük kullanımdaki sözlere ve deyimlere de sıkça yer vermiştir.

Çalışmamızda öncelikle Hilâlî Dîvânı'nın transkripsiyonlu çevirisini yaptık. Daha sonra transkribe ettiğimiz metni tahlil ettik. Tahlil çalışmamızı din- tasavvuf, toplum ve kültür, tabiat ve eşya ana başlıkları altında ele aldık. Bu şekilde, şiirin dokusunu meydana getiren unsur ve mefhumların tespiti ile şâirin his ve hayal dünyasını ortaya koymaya çalıştık.

Hilâlî Dîvânı'nda beşerî aşk unsurlarına ve diğer dünyevî konulara pek fazla yer verildiği söylenemez. Bu sebeple sevgiliye duyulan aşk, hasret, mey, mahbub, meclis gibi kavramlar pek yer almaz. Az da olsa kullandığı bu kavramları ilâhî aşkı anlatmak için kullanmıştır. Bu sebeple özellikle din ve tasavvuf konu başlıkları altındaki kavramlar oldukça fazladır.

Hilâlî, şiirlerini yemek – içmekten savaş aletlerine, müzik aletlerinden tarıma varıncaya kadar geniş bir yelpazede sunmaya çalışmıştır. Fakat tasavvufî unsurların yoğunluğu dikkatten kaçmamaktadır. Özellikle hal ehli, kemal ehli, ehl –i hak, sır, esrar, esrâr – ı hak, zât, zât'ullah gibi kavramlar hemen hemen her şiirinde geçmektedir. Şairin tevhid ve naat türünden sayılabilecek manzûmeleri oldukça fazladır. Bununla birlikte Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Ömer ve Ehl- i beyti konu alan şiirleri yoğunluktadır. Özellikle Hz. Ali ve onun evlatları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin şiirlerde sıkça geçer. Şair baştan sona bir din öğretisi kitabı şeklinde oluşturduğu dîvânına besmele ile başlar. Eserin sonuna da karınca duası, aşure günü okunan dua ve Cuma Suresi'nden bir ayet yazmıştır.

Hilâlî mahlaslı bu şairin, Giritli dîvân şairleri zümresindeki yerini almasına vesile olacağımız bu çalışmamızın sahaya katkı sunacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

Arif Hikmet, *Tezkire –i Şu'arâ, İnceleme - Çeviri Yazı – İndeksli Tıpkı Basım*, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Haz. Prof. Dr. Sadık ERDEM), Ankara 2014

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 20. Baskı, Ankara 2003

DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2009

GÖZİTOK, Mehmet Akif, *İsmail Hakkı Halvetî ve Tefsir Günlüğü*, H Yayınları, İstanbul 2016

GÜZEL, Abdurrahman, *Dînî-tasavvûfî Türk Edebiyâtı*, Akçağ Yay, Ankara 2006

İPEKTEN, Haluk, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkireleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay. 1989

İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010

İPEKTEN, Haluk, *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyâtı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988

İSEN, Mustafa, *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010

KAVRUK, Hasan, *Niyâzî – i Mısrî Hayatı- Sanatı ve Eserleri ve Türkçe Şiirleri*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya 2004

KILIÇ, Filiz, *Klasik Türk Edebiyatının Peşinden*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2010

KILIÇ, Filiz, *Giritli Dîvân Şairleri*, Gazi Üniversitesi -Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi (Makale), Ankara 2004

KÖSE, Fatih, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları , İstanbul 2012

KURNAZ, Cemal, *Osmanlı Şâir Okulu*, Birleşik Yayınevi Ankara 2007

KURNAZ, Cemal, Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlîli, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996

KURTOĞLU, Orhan, *Nurî Osman Hanyevî – Girit Şairleri (Tezkire – i Şu'arâ –yı Cezîre –i Girid)*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006

OĞUZ, Fatma Sabiha, ÇAKIR, Müjgan, KONCU Hanife, *Mehmet Tevfik – Kâfile – i Şu'arâ* , Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2012

ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*(Haz. Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara 2000

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, III. Basım, MEB. Yay. İstanbul 1983

PALA, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, L&M Yayıncılık, İstanbul 2003

SARAÇ, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi – Belâgat*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2010

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., 4. Baskı, İstanbul 1992

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, KARTAL, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004

ŞİMŞEK, Selami, *Girit'te Tarikatler ve Tekkeler (Makale)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32 , Erzurum 2007

TANYERİ, M. Ali, *Örnekleriyle Dîvân Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999

TATCI, Mustafa, *Niyâzî – i Mısrî Halvetî – Dîvân – ı İlâhiyât*, H Yayınları, İstanbul 2017

TATCI, Mustafa, ÖZAY, İbrahim, *Erenlerden Aşk Sözleri (İbrahim Hâs Halvetî)*, H Yayınları , İstanbul 2018

TATCI, Mustafa, YILDIZ, Musa, *Tasavvuf Eğitiminde Nefs/ Tevhîd/ Zât*, H Yayınları, İstanbul 2018

YİĞİT, Ahmet Selman, *Hicrî Dîvânı (İnceleme, Tahlîl, Metin, Dizin)* , Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003